

T. C.

**HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE MALİYE POLİTİKASI ARACI OLARAK
TEŞVİK POLİTİKALARI VE ŞANLIURFA ÖRNEĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sebiha SEVGİLİ

ŞANLIURFA - 2018

T. C.

**HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE MALİYE POLİTİKASI ARACI OLARAK
TEŞVİK POLİTİKALARI VE ŞANLIURFA ÖRNEĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sebiha SEVGİLİ

Danışman:

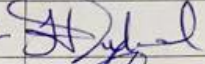

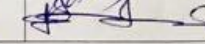
Dr. Öğr. Üyesi Hasan TÜRKAL

ŞANLIURFA – 2018

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitümüz Maliye Anabilim Dalı 145218009 numaralı Sebiha SEVGİLİ'nin hazırladığı "Türkiye'de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları ve Şanlıurfa Örneği" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 10/07/2018 tarihinde, saat 14.00'te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

10/07/2018

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Hasan TÜRKAL	KABUL	
Üye	Prof. Dr. Murat DEMİR	KABUL	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi M. Sena EKİCİ	KABUL	

Bu tezin Maliye Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

08.08.2018

Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı Sebiha SEVGİLİ
Öğrenci Numarası 145218009
Programı Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe) Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları ve Şanlıurfa Örneği

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 171 sayfalık kısmına ilişkin, 06/07/2018 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 13'tür.

Uygulanan Filtrelemeler:

- 1- Kabul Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezlî/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığımı ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplam sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

06/07/2018
Hazırlayan Öğrencinin
İmzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 06/07/2018

Dr. Öğr. Üyesi Hasan TURKAL
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
(İmzası)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	VI
KISALTMALAR	VII
TABLO LİSTESİ	IX
GRAFİK LİSTESİ	XI
ÖZET.....	XII
ABSTRACT.....	XIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. MALİYE POLİTİKASI ARACI OLARAK TEŞVİK POLİTİKALARI.....	3
1.1. MALİYE POLİTİKASI	3
1.1.1. Maliye Politikası Kavramı	3
1.1.2. Maliye Politikasının Doğuşu ve Gelişimi	3
1.1.3. Maliye Politikasının Konusu ve Kapsamı.....	5
1.1.4. Maliye Politikasının Amaçları	6
1.1.4.1. Ekonomik İstikrar.....	6
1.1.4.2. İktisadi Büyüme ve Kalkınma.....	7
1.1.4.3. Gelir Dağılımında Adalet.....	8
1.1.4.4. Kaynak Kullanımında Etkinlik	9
1.1.5. Maliye Politikası Araçları	10
1.1.5.1. Kamu Gelirleri Politikası	10
1.1.5.2. Kamu Giderleri Politikası	11
1.1.5.3. Kamu Bütçesi Politikası.....	12

1.1.5.4. Borçlanma Politikası	13
1.1.6. İhtiyari (İradi) Maliye Politikası	13
1.1.7. Otomatik Stabilizatörler	14
1.2. TEŞVİK POLİTİKALARI.....	15
1.2.1. Teşvik Politikaları Kavramı ve Kapsamı	15
1.2.2. Dünyada Teşvik Eğilimleri	16
1.2.3. Devlet Teşviklerinin Önemi.....	18
1.2.4. Teşvik Politikalarının Uygulama Amaçları	20
1.2.4.1. Ekonomik Büyüme ve Kalkınmayı Sağlamak	20
1.2.4.2. Bölgesel Eşitsizlikleri Azaltmak ve Bölgesel Kalkınmayı Güçlendirmek	21
1.2.4.3. Yeni İstihdam Alanları Oluşturmak	22
1.2.4.4. Uluslararası Piyasada Rekabet Gücünü Arttırmak.....	22
İKİNCİ BÖLÜM.....	24
2. TÜRKİYE’DE TEŞVİK POLİTİKALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE TEŞVİK POLİTİKASI ARAÇLARI	24
2.1. Türkiye’de Kalkınma ve Teşvik Politikalarının Tarihsel Gelişimi	24
2.1.1. 1950 Yılı Öncesi Uygulanan Teşvik Politikaları	26
2.1.2. 1950 Yılı Uygulanan Teşvik Politikaları	28
2.1.3. Türkiye’de Planlı Dönem İle Uygulanmaya Başlayan Teşvik Politikaları.....	29
2.1.4. 24 Ocak 1980 Dönemi Sonrası Uygulanmaya Başlayan Teşvik Politikaları.....	32
2.1.5. 1990 Yılından 2009 Yılına Kadar Uygulanan Teşvik Politikaları.....	34
2.1.6. 2009 Yılı ve Sonrası Teşvik Uygulamaları.....	36
2.2. Teşvik Politikası Araçları.....	42
2.2.1. Amaçlarına Göre Teşvikler.....	42
2.2.1.1. Ar-Ge İnovasyon Destekleri	43
2.2.1.1.1. Doğrudan Destekleme	44

2.2.1.1.2. Vergi Teşviki Uygulamaları.....	44
2.2.1.2. Bölgesel Büyüme ve Kalkınmayı Amaçlayan Destekler	45
2.2.1.2.1. Bölgesel Farklılıkların Giderilmesini Amaçlayan Teşvikler	45
2.2.1.2.2. Bölgesel Planlama ve Kalkınma Ajansları.....	46
2.2.1.2.3. Kalkınmada Öncelikli Yörelere Uygulaması.....	47
2.2.1.3. Kobilere Verilen Teşvikler.....	48
2.2.1.3.1. Kobilere Yönelik Ar-Ge.....	49
2.2.1.3.1.1. TÜBİTAK KOBİ Ar-Ge Destekleri.....	50
2.2.1.3.1.2. KOSGEB Ar-Ge Destekleri	51
2.2.1.3.1.3. TTGV Ar-Ge Destekleri	52
2.2.1.3.1.4. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Kobilere Ar-Ge Destekleri	52
2.2.1.3.1.5. Maliye Bakanlığı Destekleri	53
2.2.1.3.1.6. Hazine Müsteşarlığı Destekleri	53
2.2.1.4. Genel Olarak Kalkınmayı Amaçlayan Teşvikler	54
2.2.1.4.1. Gümrük Muafiyeti.....	54
2.2.1.4.2. KDV Alacağının Ertelenmesi	54
2.2.1.5. Özel Amaçlı Kalkınma Destekleri	55
2.2.1.5.1. Garanti ve Kefaletler	55
2.2.1.5.2. Yüksek Ticari Risk Taşıyan Projelere Kamu Kaynaklı Risk Sermayesi Katılımı	56
2.2.1.6. Evrelerine Göre Verilen Kalkınma Teşvikleri	56
2.2.1.6.1. Yatırım Öncesi Teşvikler	56
2.2.1.6.2. Yatırım Sonrası Teşvikler	57
2.2.1.7. Kalkınmada Kullanılan Yöntemlere Göre Teşvikler	58
2.2.1.7.1. Aynı Teşvikler.....	58
2.2.1.7.1.1. Arsa-Arazi Tahsisi	58
2.2.1.7.1.2. Vasıflı İşgücü Yetiştirmede Eğitime Verilen Teşvikler.....	59
2.2.1.7.2. Nakdi Yardımlar	60
2.2.1.7.2.1. Karşılıksız Hibe ve Pirimler.....	61
2.2.1.8. Vergisel Teşvik Uygulamaları	61

2.2.1.8.1. Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranının Düşürülmesi.....	62
2.2.1.8.2. Vergi Tatili (Tax Holiday)	63
2.2.1.8.3. Zarar Mahsubu	63
2.2.1.8.4. Sermaye Mallarına KDV İstisnası	64
2.2.1.9. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yönelik Uygulanan Vergisel Teşvikler	65
2.2.1.9.1. Yatırım İndirimi İstisnası	66
2.2.1.9.2. Gümrük Muafiyeti ve Toplu Konut İstisnası	67
2.2.1.9.3. Vergi, Resim ve Harç İstisnası.....	68
2.2.1.10. Serbest Bölgelere Tanınan Teşvikler	69
2.2.1.11. Diğer Teşvik Uygulamaları.....	70
2.2.1.11.1. Turizm Teşvik Tedbirleri	70
2.2.11.2. Maliyeti Düşük Enerji ve Hammadde Sunumu	71
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	73
3. UYGULANAN TEŞVİK POLİTİKALARININ TÜRKİYE VE ŞANLIURFA İLİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	73
3.1. Türkiye’de Uygulanan Yeni Teşvik Sistemi ve Kapsamı	73
3.1.1. Yatırım Teşvik Sistemi Uygulamaları ve Destek Unsurları	76
3.1.1.1. Bölgesel Teşvik Uygulamaları.....	79
3.1.1.2. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki.....	82
3.1.1.3. Stratejik Yatırımların Teşviki	85
3.1.1.4. Genel Teşvik Uygulamaları	87
3.1.1.5. Öncelikli Yatırım Konuları	87
3. 2. Yatırım Desteklerinden Yararlanma Koşulları	90
3. 3. Yatırım Teşvik Belgesi Alabilmek İçin Aranılan Belgeler ve Müracaat Yerleri	91
3. 4. Yeni Teşvik Politikaları ile Önceki Teşvik Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi	93
3. 5. Türkiye’de Kalkınma Amaçlı Uygulanan Teşvik Politikalarının Genel Analizi ve Sonuçları	97

3. 6. Şanlıurfa İli ve Teşvik Politikası.....	99
3. 6. 1. Şanlıurfa İlinin Coğrafi Yapısı.....	99
3. 6. 2. Şanlıurfa İlinin Ekonomik Durumu	100
3. 6. 2. 1. Şanlıurfa İlinde Tarım ve Hayvancılık.....	100
3. 6. 2. 2. Şanlıurfa İlinde Sanayi ve Ticaret.....	102
3. 7. Şanlıurfa İlinin Teşvik Politikaları Kapsamında Yeri ve Önemi	103
3. 7. 1. Şanlıurfa İlinde Teşvik Amaçlı Sürdürülen Yatırım Programları.....	109
3. 7. 2. Karacadağ Kalkınma Ajansı	117
3. 8. Yeni Teşvik Politikalarının Şanlıurfa İline Kazandırdıkları.....	118
3. 9. Genel Değerlendirme ve Öneriler.....	131
SONUÇ.....	136
KAYNAKÇA.....	142

ÖNSÖZ

Keynesyen ekonomi modeline geçilmesiyle birlikte devletin ekonomi üzerindeki müdahalesi artmış, devlet ekonominin her alanında yer almaya başlamıştır. Devlet Kamu Maliyesi araçlarını kullanarak ekonomiye müdahale etmektedir. Kamu Maliyesi araçlarından biri olan teşvikler ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada, Maliye Politikası araçlarından biri olan teşvikler açıklanarak Şanlıurfa ili üzerinden değerlendirilmesi yapılmıştır. Verilen teşviklerin Şanlıurfa açısından getirileri incelenerek Şanlıurfa'ya katkısından bahsedilmiştir. Çalışma yapılırken karşılaşılan en büyük güçlük; devletin yeni ekonomik reformlar çerçevesinde nakdi ve nakdi olmayan birçok yardımı geri kalmış bölge sınırları kapsamında olan Şanlıurfa'ya tanınması çalışmanın çok geniş bir çerçevede ele alınmasını zorunlu kılmasıdır. Şanlıurfa için öngörülen teşviklerin daha geniş ve kapsamlı bir şekilde ele alınması konunun tam anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Bu çalışma sırasında ve yaşamımın her anında maddi ve manevi her türlü desteği benden esirgemeyen başta annem ve babam olmak üzere tüm aile bireylerime çok teşekkür ederim. Lisans ve Yüksek Lisans hayatımda sadece bir eğitici olarak değil bir baba gibi hayatın her safhasına beni hazırlayan, yanımda olan, çok değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hasan Türkal'a, bilgi ve donanımlarını bizimle paylaşmaktan çekinmeyen değerli hocalarım, Prof. Dr. Murat Demir'e, Prof. Dr. Esra Siverekli'ye, Dr. Öğr. Üyesi M. Sena Ekici'ye ve çalışmama gereken ilgiyi gösteren arkadaşlarım Mustafa Erbil ve Mithat Aksem'e teşekkürü bir borç bilirim.

Sebiha SEVGİLİ

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
BBKP	:Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
BBYSP	:Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı
BKA	:Bölgesel Kalkınma Ajansları
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü
EGEV	:Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı
GAP	:Güney Doğu Anadolu Projesi
GİDEM	:Girişimci ve Destekleme Merkezleri
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	:Uluslararası Para Fonu
İBYKP	:İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
KD	:Katma Değer Vergisi
KGF	:Kredi Garanti Fonu
KHK	:Kanun Hükümünde Kararname
KİT	:Kamu İktisadi Teşebbüsleri

KKDF	:Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
KKDP	:Kaynak Kullanımı Destekleme Primi
KOBİ	:Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	:Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖY	:Kalkınmada Öncelikli Yörelere
KVK	:Kurumlar Vergisi Kanunu
MTSO	: Mersin Ticaret ve Sanayi Odası
ÖTV	:Özel Tüketim Vergisi
SEGE	:Sosyo- Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması
SPK	:Sermaye Piyasası Kurulu
STK	:Sivil Toplum Kuruluşları
TTVG	:Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
ÜBYKP	:Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
YPK	:Yüksek Planlama Kurulu
YT	:Yatırım Teşvikleri

TABLO LİSTESİ

Tablo 2. 1. 2012/3305 Sayılı Kararda Gerçekleştirilen Değişiklikler.....	38
Tablo 2. 2. Proje Bazlı Teşvik Sistemi Destek Unsurları	41
Tablo 3. 1. Yeni Yatırım Teşvik Sistemi İçinde Yer Alan Bölgeler ve Kapsadığı İller ..	75
Tablo 3. 2. Yatırım Teşvik Sistemi Dahilinde Sağlanan Destekler	77
Tablo 3. 3. Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Sağlanan Destek Unsurları	81
Tablo 3. 4. Büyük Ölçekli Yatırımlar Dahilinde Desteklenen Yatırım Konuları ve Tutarı	83
Tablo 3. 5. Büyük Ölçekli Yatırımlar İçin Sağlanan Destek Unsurları	84
Tablo 3. 6. Stratejik Yatırımlar İçin Sağlanan Destek Unsurları	86
Tablo 3. 7. Öncelikli Yatırımlar Kapsamında Verilen Destek Unsurları.....	89
Tablo 3. 8. Yeni Teşvik Politikaları İle Önceki Teşvik Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi.....	96
Tablo 3. 9. Şanlıurfa İmalat Sanayisi İçinde Yer alan Sektörler.....	102
Tablo 3. 10. Şanlıurfa İli İthalat- İhracat Rakamları ve GAP'ın İçindeki Payı	106
Tablo 3. 11. Şanlıurfa İli İmalat Sanayi'nde Sektörlere Göre Firma Sayısı ve İstihdam	107
Tablo 3. 12. Şanlıurfa İline Yönelik Göstergeler	108
Tablo 3. 13. Şanlıurfa İli Vergi İndirimleri ve Yatırıma Katkı Oranları	111
Tablo 3. 14. Şanlıurfa İli Sigorta İşveren Hissesi ve Sigorta Primi İşçi Hissesi Yasal Kesintileri.....	112
Tablo 3. 15. 2018 Şanlıurfa İli Bölgesel Desteklerden Yararlanabilecek Sektörler ve Bölgeler İçin Asgari Yatırım Tutarları.....	114
Tablo 3. 16. Yıllar İtibariyle Şanlıurfa'ya Verilen Teşvik Belgeleri	119
Tablo 3. 17. Yıllar İtibariyle Şanlıurfa'da Yatırıma Dönüşen Teşvik Belgeleri.....	121
Tablo 3. 18. Yıllar İtibariyle Türkiye'de Yatırıma Dönüşen Teşvik Belgeleri.....	122
Tablo 3. 19. 2009-2017 Yılları arasında Şanlıurfa'da Talep Edilen Yatırım Teşvik Belgelerinin İlçelere Göre Yüzdelik Oranı	124
Tablo 3. 20. Teşvikli Yatırımlar Kapsamında Öne Çıkan Sektörler (2009-2017).....	125

Tablo 3. 21. Yatırımların Sermeyenin Türüne Göre Dağılımı Şanlıurfa 2007-2017.....	126
Tablo 3. 22. Teşvikli Yatırımlarda Yatırım Türü Şanlıurfa 2007-2017.....	127
Tablo 3. 23. Türkiye- Şanlıurfa Yıllar İtibari İle İşsizlik Oranları.....	129
Tablo 3. 24. Şanlıurfa Organize Sanayi Bölgesinde Yer Alan 139 Firma'nın Yararlandığı Destek Unsurlarının Yüzdeler Oranları	130

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 4. 1. Şanlıurfa İhracat (Dolar) 2007-2018 *128

ÖZET

MALİYE POLİTİKASI ARACI OLARAK TEŞVİK POLİTİKALARI VE ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

Bu çalışmada Maliye politikası kavramı tanımlanmış ve Maliye politikası araçlarından biri olan Teşvik politikaları açıklanarak teşvik türlerinden bahsedilmiştir. Çalışmanın konusu; Maliye Politikası Aracı Olarak kabul edilen teşviklerin Şanlıurfa örneği üzerinden spesifik bir değerlendirmesinin yapılmasıdır. Çalışma teşvik politikalarının Şanlıurfa ili için ekonomik etkilerinin incelenmesi ve çözüm önerilerinin sunulması amacını taşımaktadır. Çalışmada devletin sunduğu teşviklerin Şanlıurfa ekonomisine getirileri değerlendirilmiş ve analizi yapılmıştır. Uygulanan teşvik politikalarının Şanlıurfa'ya gelen yatırımcı sayısını arttırdığı gözlemlenmiştir. Verilen teşviklerin Şanlıurfa ekonomisine katkıları olumlu olmuş ve beklentileri karşılamaya çalışmıştır. Sunulan teşvikler genel olarak yatırımları artırarak yeni istihdam olanakları yaratmıştır. Fakat teşviklerin uygulama amacı düşünüldüğünde Şanlıurfa için verilen teşviklerin istenilen etkiyi yaratmadığı ve hedeflenen belirli ölçüde gerçekleştirebildiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Maliye politikası, Teşvikler, Şanlıurfa'ya Verilen Teşvikler

ABSTRACT

THE INCENTIVE POLICIES AS FISCAL POLICY INSTRUMENT AND SANLIURFA CASE

In this study, the concept of fiscal policy has been defined and types of incentives have been discussed through explaining incentive policy which is one of the instruments of fiscal policy. The scope of this current study is providing a specific evaluation of the incentives considered as an instrument of fiscal policy through Sanliurfa case. The study aims to investigate the economic effects of incentive policies on Sanliurfa province and to propose solutions. In this study, the incentives offered by the government have been evaluated and analyzed in terms of their contributions to the economy of Sanliurfa. It has been observed that the incentive policies implemented have increased the number of investors coming to Sanliurfa. The contribution of the incentives given to Sanliurfa economy yielded a positive result and attempted to meet the expectations. The incentives offered by the government have generally created new employment opportunities by increasing investments. However, it is concluded that the incentives provided for Sanliurfa have not created the desired effect when the application purpose of incentives is taken into consideration and the objectives have only been achieved to a certain extent.

Key Words: Fiscal Policy; Incentives; Incentives provided for Sanliurfa.

GİRİŞ

Maliye politikasının en temel amacı ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlayarak kişileri maksimum refaha ulaştırmaktır. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında devletin çeşitli mali araçları kullanması çok önemli bir yere sahiptir. Maliye politikası aracı olarak kabul edilen teşvik politikaları da devletin ekonomiye müdahalesinde kullandığı etkin ve önemli bir maliye politikası aracıdır.

Devlet ekonomisinin, iyileştirilmesi açısından teşviklerin önemi ve yeri büyüktür. Devlet eliyle verilen teşvikler, üretimin artırılması, istihdam hacminin genişletilmesi, bölgeler arası gelişmişlik düzeyinin eşitlenmeye çalışılması, uluslararası alanda rekabet edebilirliği yüksek olan mallara yönelik üretimin cazip hale getirilmesi gibi birçok alanda yarar sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Türkiye’de ki teşviklerin tarihçesine bakıldığında teşviklerle alakalı uygulamaların 20.yy’da başladığı görülmektedir. Günümüze kadar devam eden teşvik uygulamaları planlı ekonomi döneminde en üst zirveye çıkmış planlı ekonomiden sonra ki süreçte de önemli bir yer edinmiştir. Devlet herhangi bir sektörün ve alanın geliştirilmesi için cazip avantajlı teşvik paketlerinden yararlanmış ve yatırımcıyı bu alanlara çekmeyi amaç edinmiştir. Hem bölgesel hem de ulusal kalkınmanın birlikte gerçekleştirilmesi ana hedefler arasında yer almıştır. Bu tez çalışmasının amacı; Maliye Politikası araçlarından biri olarak kabul edilen teşviklerin Şanlıurfa ili için etkilerinin incelenmesidir. Çalışmada Şanlıurfa’ya yönelik teşvik politikalarından bahsedilerek uygulanan teşviklerin yeterli olup olmadığının analizi yapılmaktadır. Ayrıca temel amacı sosyo-ekonomik düzeyin iyileştirilmesi olan teşviklerin Şanlıurfa ili için getirileri incelenerek gerekli çözüm önerilerinin sunulması da amaçlananlar arasındadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Maliye politikası kavramı açıklanmış, Maliye politikasının amaçları ve araçları belirtilerek teşviklerin tanımına yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye’de uygulanan teşviklerin tarihsel

gelişimi ve teşvik politikası araçlarından bahsedilmiştir. Çalışmanın üçüncü yani son bölümünde ise Türkiye’de uygulanan teşviklerin Şanlıurfa iline etkisi ve getirdiği sonuçlar itibariyle değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışma, genel bir değerlendirmeyi içeren sonuç bölümüyle sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MALİYE POLİTİKASI ARACI OLARAK TEŞVİK POLİTİKALARI

1.1. MALİYE POLİTİKASI

1.1.1. Maliye Politikası Kavramı

Maliye politikası kavramı; yüksek istihdamı ve istikrarlı büyümeyi gerçekleştirmek amacıyla devletin gelirler, giderler, borçlanma, bütçe vb. mevzularla alakalı yapmayı planladığı hedefler ve uyguladığı politikalar toplamına verilen isimdir (Eğilmez, 2012: 22). Maliye politikası başka bir ifadeyle devletin ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmak amacıyla mali araçları kullanarak ekonomi üzerinde yaptığı müdahaledir (Pehlivan, 2011: 257). Devletin vergi oranlarında ve isteklerinde yaşanan değişim de Maliye politikası olarak adlandırılır (Baxter ve King, 1993: 315).

1.1.2. Maliye Politikasının Doğuşu ve Gelişimi

Toplumların geçmişteki ekonomik yapıları göz önüne alındığında tarım toplumundan sanayi toplumuna geçilmesiyle devletin piyasadaki görevleri ve etkisi konusunda tartışmalarda çoğalmaya başlamıştır. Bu dönemde devletin mülkiyet anlayışında da bir farklılaşma söz konusudur. 19.yy bitimine kadar bilhassa Kıta Avrupası'nda devletin elinde bulunan ormanlar ve madenler devlet tarafından işleniyor ve bu faaliyetlerden kazanılan gelirler devletin harcamalarını karşılamak amacıyla kullanılıyordu. 19.yy sonunda bu anlayış bitmiş yerine vergi devleti anlayışı ortaya çıkmıştır (Kirmanoğlu, 2009: 19).

Geçmişten günümüze kadar bir inceleme yapılacak olursa devletin ekonomi üzerindeki rolünde değişiklikler meydana geldiği görülecektir. Devlet elinde bulundurduğu mali araçları kullanarak finans sektöründe iyileştirici ve ekonomik seviyeyi arttırıcı önlemler alabilmektedir. Maliye politikasının doğuşu aslında günümüz

tarihine pek uzak olmamakla birlikte 80 yıl evveline kadar dayanmaktadır. 19.yy'da hüküm süren liberal ekonomi anlayışının bir gereği olarak hükümet yalnızca tam kamusal mal niteliğinde olan savunma, adalet gibi görevleri üstlenmektedir (Akdoğan, 2007: 464).

Klasik İktisat'ın benimsediği görüşe göre piyasa ekonomisinde meydana gelen problemler devletin müdahalesi olmaksızın kendi kendine çözümlenir ve ekonomide bir görünmez el vardır cümlesi ile özdeşleşmektedir (Eğilmez, 2010: 54). Klasik Ekol devlet kamu harcamalarını olabildiğince küçük tutmalı, gereksiz harcama yapmamalıdır anlayışıyla hareket etmektedir (Herekman, 1988: 14).

Klasik İktisat'a göre ekonomide çeşitli mekanizmalar bulunmaktadır. Bu mekanizmalar ekonominin kendiliğinden düzene girmesini sağlar bu nedenle devletin finansal alana müdahalesi lüzumsuzdur. Eğer devlet piyasaya müdahale ederse piyasa dengesizlikleri artarak kalıcı hale gelir ve kaynak bölüşümü üzerinde kötü etki yapar. Bundan dolayı Klasik İktisat, devletin piyasaya müdahalesini önlemek amacıyla denk bütçeyi ve kaynak bölüşümünde bir etki meydana getirmeyen vergiyi savunmaktadır (Eğilmez, 2011: 23). Yukarıda da belirtildiği gibi Klasik anlayış devletin görev ve fonksiyonlarını daraltmıştır. Devletin teşebbüslerinin piyasayı olumsuz etkileyeceği ve ekonomideki kaynakların devlet tarafından karşılandığında kaynak israfına yol açacağına inanılmıştır. Klasik Ekol anlayışı 1. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından değişmeye başlamıştır. Toplumsal ve ekonomik düzen bozulmuş ve devlet değişen düzeni iyileştirmek amacıyla piyasa üzerinde çeşitli önlemler almıştır. Savaşın ardından kamu borçlarında bir artış meydana gelmiş, devlet bu borçların ödenmesi maksadıyla bireylere ve farklı teşebbüslere finansal destekler sağlamıştır (Orhaner, 2007: 272).

1929 yılında ortaya çıkan küresel kriz modern maliye politikasının doğuşu olarak kabul edilmektedir. Ekonomik ve toplumsal hedeflerin gerçekleştirilmesi için hükümetlerin uyguladıkları maliye politikalarında da bir farklılık ortaya koyması zorunluluğu büyük bir hız kazanmıştır. Ekonomide çağdaş plan ve programlardan söz edilmesi finansal durumların ekonomik ve toplumsal yönlerinin ele alınması maliye siyasetini önemli hale getirmiştir. Keynes, 1929 yılında ortaya çıkan küresel krizin

sonuçları üzerine ekonomi ve maliye siyasetine farklı bir yol çizmiştir. Keynes ve beraberindeki iktisatçılar ekonomik siyasete yol göstermek amacıyla kamu giderleri, vergiler, bütçe ve devlet borçlanması araçlarının kullanılmasını öngörmektedir. Denilebilir ki çağdaş Maliye politikası Keynes'in savunduğu görüşün bir sonucudur. Maliye politikası terimi Keynesyen görüşün savunduğu esaslar çerçevesinde ilerleyen dönemlerde şekillenmiştir. Devlet anlayışında ve görevlerinde meydana gelen değişiklikler ve ilerlemeler ışığı altında maliye, bugünün çağında önemli bir yer edinmiştir. Ekonomik iyileşmenin sağlanması, ekonomik kalkınma ve işsizlik sorununun giderilmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması açısından devletin ciddi görevler üstlendiği günümüz gerçekleri arasında yer almaktadır (Akdoğan, 2007: 464-465). Modern devletlerde devletin finansal sektör üzerindeki etkisi geçmiştekenden daha geniş ve derin olmaya başlamıştır (Sakınç, 2012: 40).

1.1.3. Maliye Politikasının Konusu ve Kapsamı

Maliye politikası, literatürde maliye siyasetinin mali olaylar üzerindeki etkilerini konu alan bir alt dal olarak nitelendirilebilir. Maliye politikasının konusunu devletin gelirleri ve harcamalarının milli gelir üzerinde meydana getirdiği değişim olarak belirtmek mümkündür (Erginay, 1973: 241). Birçok tanımlı içinde bulunduran Maliye politikası devletin vergilerin ve harcamaların boyutunda meydana getirdiği değişiklikler olarak da adlandırılabilir (Mountford ve Uhlig, 2005: 4).

Maliye politikası 1.Dünya Savaşı'ndan sonra giderek önemli bir hale gelmiştir. 1. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte devletin görevlerinde ve sorumluluklarında bir farklılaşma yaşanmıştır. Bu farklılaşma ışığı altında kamusal faaliyetler çoğalmış, kamu ekonomisinin milli ekonomideki yeri önemli bir hale gelmiştir. Bunlar dahilinde mali olaylar finansal sektörle bütünleşmeye başlamış ve birbirlerini etkilemişlerdir (Pehlivan, 2011: 258).

Günümüz Maliye politikasına bakıldığında eski Klasik Maliye Ekolü'nün yerini kaybettiğini ekonomik, siyasi ve sosyal değişimlere paralel olarak kamu maliyesinin hızla önem kazandığı görülmektedir. Maliye politikası hükümetin amaçlarını

gerçekleştirmek için kamu gelirlerini ve kamu giderlerini dengeli tutmayı zorunlu kılmaktadır. Ekonomik dengenin sağlanması, istihdamın artırılması, ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi hükümetin en önemli sorumluluklarının başında gelmektedir. Devlet kamu görevlerini gerçekleştirirken vergilerin, harcamaların ve borçlanmanın sosyal ve ekonomik boyutlarını unutmamalı bu araçların ekonomiye zarar vermesini engellemelidir. Bunlardan hareketle Maliye politikasının konusunu hükümetin ekonomik, sosyal ve finansal hedefleri gerçekleştirmek amacıyla vergiler, kamu harcamaları ve borçlanmayı ekonomiye yaptığı etkileri göz önünde tutmak ve ekonominin bir diğer araçları ile bir bütün olarak hareket etmesini sağlamak olarak tanımlamak mümkündür. (Orhaner, 2007: 273-274).

1.1.4. Maliye Politikasının Amaçları

1.1.4.1. Ekonomik İstikrar

İstikrarı öngören Maliye politikasının hedefi; devletin gelirleri ve giderlerinin toplamını belirleyerek talep ve arzın değişimine paralel olarak üretim, istihdam ve fiyatlar genel seviyesinde gerçekleşen kısa süreli iniş çıkışların önüne geçmektir. Bu kısa süreli iniş çıkışlarda yani konjektörel dalgalanmalarda ekonomide büyüme ya da ekonominin sıkıntılı dönemleri olacaktır. Ekonominin büyüme dönemi üretim hacminin artırılması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda büyüme döneminde istihdamda da bir artış söz konusudur. Ekonominin en son zirvesi boom diye adlandırılmaktadır. Ekonomik büyüme en son zirveye ulaştıktan sonra duraksama dönemine geçilir. Duraksamanın ardından üretimin azalması istihdamın düşmesi ile beraber milli hasıla da yavaş yavaş düşmeye başlar. Ekonominin içinde olduğu bu durum ekonominin daralması olarak adlandırılır. Ekonominin daralmasından sonra daha da ileri bir durum olan ekonomik depresyon sürecine geçilir. Daha sonra ekonomik olarak tekrardan gelişip büyümenin meydana gelmesi ekonominin canlanması olarak tabir edilmektedir. Bugünün ekonomisine bakıldığında ekonomik istikrarın taşıdığı anlam Klasik İktisat'ın ifade ettiği anlamdan oldukça farklılık göstermektedir. Klasik İktisat anlayışında yalnızca fiyat istikrarının baz alındığı, ekonomide tam istihdamın geri plana atıldığı görülmektedir. Fakat ekonomik istikrar yalnızca fiyat istikrarının değil ekonominin tam

istihdamda dengede kalmasını da paralel olarak gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Devlet kamu harcamalarının ve gelirlerinin yapısal boyutuna müdahale ederek toplam talebi etkilemeye çalışmakta ve ekonomik istikrarın sağlanması için çaba göstermektedir. (Pehlivan, 2011: 258-259).

Gelişmiş ülkelere ve az gelişmiş ülkelere bakıldığında gelişmiş ülkelerde fiyat istikrarında meydana gelen bozukluk kalıcı sebeplerden kaynaklı değildir. O anki mevcut durumla alakalı sebeplerle oluşmuştur. Örnek verilecek olunursa petrol fiyatlarında bir yükselik söz konusu olduğunda petrolü dışardan ithal eden diğer ülkelerin fiyatlarında bir yükselme meydana getirir, diğer ülkeleri etkilemez. Fakat bu ekonomik istikrarsızlık durumu kısa dönemde alınan bazı tedbirlerle önlenabilir. Az gelişmiş ülkelere bakıldığında ise fiyatlar genel seviyesinin yükselmesinin sebebi ekonominin mevcut yapısından kaynaklı olduğu görülmektedir. Toplam arz toplam talep dengesi tam olarak bütünleşmemiştir. Bundan dolayı ekonomik olarak bazı tedbirlerin alınması bu sorunu çözmeye yeterli olmamaktadır. Ekonomik olarak fiyat istikrarının sağlanması ekonominin yapısında meydana gelecek değişikliklerle mümkün olmaktadır. Devlet uzun vadede ekonomik olarak fiyatlar genel seviyesini korumaya çalışmaktadır (Erdem, .v. d. , 2013: 420).

1.1.4.2. İktisadi Büyüme ve Kalkınma

İktisadi büyüme ve kalkınma kavramları birbirinden farklı kavramlar değildir. Devletin en önemli görevlerinden biri ekonominin belli bir seviyeye ulaşmasını sağlamaktır. Devlet ekonomiyi belli bir seviyeye getirerek iktisadi büyüme ve kalkınmayı aynı zamanda gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (Edizdoğan, v.d., 2013: 590-510). Ekonomik büyüme; bir ülkenin milli hasılasındaki artış olarak tanımlanabilir (Pınar, 2013: 175). Bir ülkenin sahip olduğu varlıklarda bir artış var ise bu ülke de iktisadi olarak büyümektedir denilebilir. Aynı zamanda hizmet üretiminde de bir artış meydana geliyorsa bu da iktisadi büyümeye tekabül etmektedir. İktisadi büyüme yaygın ve yoğun büyüme olarak iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. Yaygın büyüme ülkelerin varlık ve hizmet bileşenlerinin oranının artması şeklinde ifade edilirken yoğun büyüme bir ülkede kişi başına düşen varlıkların ve hizmet bileşenlerinin oranının artmasını ifade

etmektedir. Aynı zamanda ekonomik büyüme denildiğinde yalnızca üretimde meydana gelen değişiklikler de kastedilmektedir fakat ekonomik kalkınmada bu duruma ek olarak ekonomide bazı gelişmelerinde yaşanması gereklidir. Bu gelişmeler ele alınacak olunursa örneğin milli hasılda tarım ve sanayi sektörlerinin oranındaki değişiklikler örnek gösterilebilir. Tarım sektörü oranının milli hasılda azaltılması sanayi sektörünün ise tarıma nazaran oranının artırılması gerekmektedir. İktisadi kalkınma, ülkelerin iktisadi hayatında sosyal ve politik olarak da modernleşmeyi öngörmektedir.

İktisadi büyüme ve kalkınmanın gerçekleşmesi hemen hemen her ülke için önem arz etmektedir. Bilhassa da ekonomik olarak gelişme çağındaki ülkeler için devletin en önemli amaçlarından biridir. Gelişme çağındaki olan ülkeler ile gelişmesi belli bir seviyede olan ülkelerde farklı ekonomi politikaları izlenmektedir. Gerek ekonominin yapısı gerekse büyüklüğünden dolayı uygulanacak politikalarda değişebilmektedir. Gelişme çağındaki olan ülkeler ekonomik seviyesini artırma eğiliminde oldukları için ekonomik olarak belli bir sorumluluk üstlenmektedir. Gelişmesi belli bir seviyede olan ülkelerde ise ekonomik olarak büyüme istemi diğer ülkelere nazaran daha az bir sorumluluk gerektirmektedir.

Maliye politikası araçlarından biri olan iktisadi büyüme ve kalkınma amacı bütün ülkeler için önem arz ettiği kabul edilen gerçekler arasındadır. Bilhassa da 2. Dünya Savaşı'nın ardından bu amacın en önemli amaçlar arasında yer aldığı görülmektedir. Gelişme çağındaki olan ülkeler ile gelişmesi belli bir seviyede olan ülkelerde farklı amaçlar hedeflenmektedir. Gelişmesi belli bir seviyede olan ülkeler dengeli bir büyümeyi amaç edinirken gelişme çağındaki olan ülkelerde iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesi amaç edinilmiştir (Edizdoğan, v. d., 2013: 510).

1.1.4.3. Gelir Dağılımında Adalet

Kapitalizm, feodalizmin sona ermesinden sonra batıda ortaya çıkan ekonomik sisteme verilen addır (Kandemir, 2005: 167). Kapitalist sistem kişileri ön plana çıkaran bir sistemdir. Kapitalist sisteme göre kişiler varlıklarını, servetlerini istediklerine verebilir ya da özgürce satışını yapabilmektedir. Kişilerin servetlerini eşit olarak

bölüşürmesi yaşamlarının farklı olmasına yol açabilmektedir. Kişilerin gelirleri ve servetleri birbirine eşit değilse toplumda kargaşalar olur ve toplumun huzurunun bozulması da kaçınılmaz hale gelir. Toplumsal huzurun yeniden inşası için Maliye politikasına olan gereksinimde böylelikle ortaya çıkmaya başlar (Özbilen, 1998: 56-57).

Maliye politikasının gelir ve servet dağılımını düzenleme amacı gelişme seviyesinde olan ülkelerde yapısal sorunlar neticesinde sosyal dengesizlikleri yok etmek amacıyla kullanılmaktadır. Gelişme seviyesinde olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelerde de gelir ve servet dağılımında denge söz konusu değildir. Kişiler arasında bulunan eşitsizlikler gelir ve servetin bölüşümünün yeniden yapılmasıyla giderilebilmektedir. Devletin amaçlarının bu doğrultuda olması vergi politikalarının da bu amaçla paralel hareket etmesini gerektirmektedir. Gelir ve servetin dağılımında denge söz konusu değildir. Kişiler arasında bulunan eşitsizlikler gelir ve servetin bölüşümünün yeniden yapılması ile giderilmektedir. Devletin amaçlarının bu doğrultuda olması vergi politikalarının da bu amaçla paralel hareket etmesini gerektirmektedir.

Gelir ve servetin dağılımında adaleti sağlayabilme konusunda Maliye politikası çok önemli bir konuma sahiptir. Örneğin veraset vergisine bakılacak olunursa veraset vergisi dahilinde ortaya çıkan istisna ve muaflik tutarları daha düşük tutulabilir ve dik artan oranlı vergiye dönüştürülebilir. Harcamalar üzerinden alınan vergilerin bileşeni değiştirilerek artan oranlı tarife uygulanabilir. Gelir üzerinden alınan vergiler artan oranlı vergiye tabidirler. Bundan dolayı gelir ve servetin bölüşümündeki dengesizliklerin genişlemesine mani olma yetisine sahiptir (Edizdoğan, v. d., 2013: 511).

1.1.4.4. Kaynak Kullanımında Etkinlik

Kaynak kullanımında etkinlik kaynakların tahsisi ile bağdaşan bir terimdir. Kişiler sınırsız ihtiyaçlara sahiptir. Sınırsız olan bu ihtiyaçlar sınırlı olan kaynakların optimum kullanılmasını zorunlu hale getirmektedir (Akdoğan, 2007: 24). Devletin en önemli görevleri arasında elde bulunan kaynaklar ile mümkün olduğunca en az giderle ihtiyaçların karşılanması gelmektedir. Devletin Maliye politikasının bir gereği olarak kamusal hizmetlerin niteliğini belirlemek gibi bir görevi de mevcuttur. Kamusal

ihtiyaçlara uygun gider kaleminin oluşturulmasından sonra giderler için de ayrılacak gelirlerin belirlenmesi yapılmaktadır. Maliye politikasının bu amacı aslında kısa gibi görünmekle beraber geniş bir anlam ifade etmektedir. Bu amaç devlet fonksiyonlarının belirtilen şekilde gerçekleşmesi için gerekli maddi olanakların sağlanmasını ve böylece devlet fonksiyonlarının amaçlarına en uygun bir şekilde gerçekleşmesini öngörmektedir (Özbilen, 1998: 45). Aynı zamanda da devletin kaynaklarının toplumsal ihtiyaçlara paralel olarak kullanılmasını gerektirmektedir. Kaynakların kullanımında etkinlik sağlama amacı ile ihtiyaçların belirlenmesi, yönetilmesi ve yerinde kullanılması açısından devlete büyük görevler düşmektedir. Devletin bu işlevlerini yerine getirmesi devleti, kamu maliyesi literatüründe önemli hale getirmiştir (Akdoğan, 2007: 25).

1.1.5. Maliye Politikası Araçları

1.1.5.1. Kamu Gelirleri Politikası

Maliye politikası araçlarından biri olan kamu gelirleri devletin fonksiyonlarını yerine getirmede kullandığı en önemli araçlardan biridir. Kamu gelirleri denildiğinde ilk akla gelen vergilerdir. Devletin yaptığı harcamaları karşılayan vergiler bireylerin davranışlarına da yön vermektedir. Toplumun taleplerinin azaltılmasında veya arttırılmasında vergiler etkilidir. Herhangi bir mal veya hizmetin kullanımını azaltmak amacıyla yüksek oranda vergiler konulabilir, ya da herhangi bir yatırımı teşvik etmek amacıyla kişilerin vergilerden muaf tutulması sağlanabilmektedir.

Devlet, görev ve sorumlulukları itibari ile kamusal ihtiyaçları karşılamakla yükümlüdür. Bu ihtiyaçları karşılamak için belli bir gelire ihtiyaç duyarlar. Bu geliri karşılayabilmek için zor kullanabileceği gibi gönüllülük esası itibari ile de tedarik edebilmektedir. Kamu gelirlerinin büyük bir çoğunluğu vergilerle finanse edilmektedir. Vergilerin mali kurumlar üzerinde etkileri çeşitli şekillerde olabilir. Üretim konusunu ele alacak olursak vergileri gelir etkisi ve ikame etkisi olarak iki kategoride ayırmak mümkündür (Pınar, 2013: 25). Bireyler vergilendirmenin ardından ekonomik gücünde bir azalma yaşayacaktır. Bu azalmayla birlikte bireyler eski gücüne ulaşmak için daha çok çalışma yoluna gidebilir veya harcamalarını azaltabilir. Bireylerin daha fazla çalışmayı tercih etmesine gelir etkisi harcamalarını azaltmasına ise ikame etkisi denir

(Balseven, 2003: 218). Kamusal ihtiyaçları karşılamada kullanılan vergilerin mali etkisinin tamamına bakıldığında, kişilerin elde ettiği gelirleri azaltması söz konusudur. Bunun yanında gelir üzerinden alınan vergilerde, artan oranlı tarife kullanılması gelir dağılımını düzenleyici bir etkiye de sahiptir. Devlet vergiler aracılığıyla ekonomiye yön vermektedir. Vergisel reformlarla ya da vergi tabanının değiştirilmesiyle yatırımları, tüketimleri, tasarrufları ve finansal hareketleri etkilemektedir. Bazen de vergilerin caydırıcılığı söz konusu olabilir. Örneğin çevre kirliliği konusunda çevre kirliliğini en aza indirmek için vergilerin kullanıldığı görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere vergilerin devletin mali ve sosyal hedeflere ulaşmada önemli bir yeri vardır. (Pınar, 2013: 39-40).

1.1.5.2. Kamu Giderleri Politikası

Geçmişten günümüze bakıldığında devletin ekonomideki yerinin değiştiği görülmektedir. Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte savaşın neden olduğu tahribat gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. 1. ve 2. Dünya Savaşı'nın neden olduğu tahribat mali ve sosyal yaşamda meydana gelen değişimlere paralel olarak devletin görevlerinde de artışın yaşanmasını kaçınılmaz hale getirmiştir (Edizdoğan,v.d., 2013: 513).

Devlet varlığının sürdürülebilmesi için ulusal güvenlik, adalet, sağlık hizmeti gibi ihtiyaçları tedarik etmek zorundadır. Buradan hareketle devletin yapacağı bu harcamalar kamu harcamaları olarak tanımlanmaktadır (Akçacı ve Karapınar, 2013: 4). Başka bir tanım yapılacak olunursa kamu harcamaları bir ülkede kamusal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi neticesinde ortaya çıkan harcamaları ifade etmektedir. Ekonominin daralma dönemlerinde yani ekonominin deflasyonist dönemde talebi arttırmaya yönelik kamu harcamalarında bir artış söz konusudur. Tam tersi bir durum meydana geldiğinde yani enflasyon döneminde ise talebi kısmak maksadıyla harcamalar azaltılabilir. Harcamaların azaltılması çeşitli şekilde gerçekleşmektedir örneğin kamuda istihdam edenlerin ücretlerinin azaltılması veya yapılması planlanan yatırımların iptali şeklinde olabilmektedir (Pınar, 2013: 34-35).

Devlet vergiler ve parafiksal gelirler aracılığıyla ekonomi bünyesinde ciddi oranda satın alma gücünü düşürebilmekte ve daha sonra görev ve sorumluluklarını yerine getirmek maksadıyla ekonomiye yeniden müdahale edebilmektedir. Kamu harcamaları mali ve sosyal boyutu olan Maliye politikasının önemli bir aracıdır. Bazen devlet kamu harcamalarını kullanarak gelir dağılımındaki adaletsizlikleri de giderebilmektedir. Transfer harcamaları yoluyla düşük gelir gurubuna sahip kişilerin satın alma gücünü arttırabilir, vergiyi ödeyenlerle kamu harcamalarından faydalananlar arasındaki dengeyi koruyabilmektedir (Akdoğan, 2007: 497-503).

1.1.5.3. Kamu Bütçesi Politikası

Maliye politikasının en önemli araçlarından biride bütçe politikasıdır. Devlet ihtiyaçları karşılayabilmek ve kendisine yüklenen görev ve sorumlulukları yerine getirebilmek amacıyla kurulmuştur. Bunun dışında harcama yapmak, vergi toplamak gibi görevleri de mevcuttur (Dileyici ve Özkıvrak, 2010: 33).

Devletler gerçekleştirmeyi planladığı hedefleri bütçe vasıtasıyla yapmaktadır. Devlet uyguladığı ekonomi politikalarını bütçede belirtilmek zorundadır (Akdoğan, 2007: 326). Bütçenin açık vermesi ya da fazlalığı Maliye politikasının gerçekleştirmeyi düşündüğü politikalar için önemlidir. Bütçe gelir ve gider kalemlerinden oluşmaktadır. Bu iki kalem arasındaki bağlantıya paralel olarak çeşitli şekillerden oluşur. Bunlar bütçenin denk olması bütçe denklığı, bütçenin fazla olması bütçe fazlalığı olarak adlandırılmaktadır. Bütçe toplam talebi canlandırmada ve düşürmede önemli bir araçtır. Toplam talep canlandırılmak istenildiğinde üretimi arttırmak, işsizliği azaltmak, v.s bütçenin açık vermesinin sağlanması gereklidir. Toplam talebin düşürülmek istenmesi durumunda ise enflasyonist ortamı yok etmek ve ödemeler dengesi tablosundaki açıklığı düşürmek gibi bütçenin açık vermesinin engellemesi gerekmektedir (Edizdoğan, v.d., 2013: 512-513).

1.1.5.4. Borçlanma Politikası

Devlet görev ve sorumluluklarını yerine getirirken belli bir gelire ihtiyaç duyar. Bu gelirin büyük bir kısmı vergiler aracılığıyla finanse edilmektedir. Günümüz çağına bakıldığında devletin gelir kaynaklarında çeşitlilik söz konusudur. Devletlerin borçlanarak gelir yaratması borçlanmayı gelir kaynakları arasına dahil etmiştir.

Borçlanma miktarı ekonomik yapıda meydana getirdiği etki dolayısıyla önemlidir. Fakat borçlanma yoluyla elde edilen gelirler devlet için sabit bir gelir kaynağı değildir. Bunun yanında devletin borçlanma ile elde ettiği para daha sonradan faizin eklenerek ödenmesi zorunluluğunu taşımaktadır. Borçlanmanın mali amaçlı borçlanma ve ekonomik borçlanma olmak üzere iki çeşidi mevcuttur. Bütçede meydana gelen açıkları gidermek amacıyla yapılan borçlanma mali borçlanma olarak tanımlanmaktadır. Ekonomiyi deflasyonist ve enflasyonist ortamlardan kurtarmak, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri gidermek büyüme ve kalkınmayı birlikte gerçekleştirmek amacıyla yapılan borçlanmada ekonomik amaçlı borçlanma olarak tanımlanabilir. Sermayenin yetersiz olduğu durumlarda borçlanma ile bunu gidermek mümkündür. Ekonominin enflasyonist olduğu dönemlerde tüketimi azaltmak maksadıyla devlet bireylerden borç alabilir. Faizin yüksek olduğunu düşünen bireyler borç verme çabası içine gireceklerdir. Ekonominin deflasyonda olduğu dönemlerde ise alınan bu borçlar faiziyle beraber geri ödenecek böylece talep yetersizliği önlenerek talebe canlılık getirilecektir (Edizdoğan,v.d., 2013: 514-515).

1.1.6. İhtiyari (İradi) Maliye Politikası

Keynesyen İktisat iradi Maliye politikasının temelini oluşturmaktadır. Ekonomi her zaman dengede olmayabilir veya tam tersi ekonomik olarak iyi bir seviye söz konusu olabilir. Ekonominin iyi ya da kötü olmasına göre yani ekonomik durumuna göre Maliye politikası uygulamak gerekmektedir. İşte tam bu noktada iradi Maliye politikası ortaya çıkmaktadır. İradi Maliye politikası devletin daha evvelinden uygulamayı planladığı kararlar olmaksızın konjonktürel gelişmeler ışığı altında devletin ekonomiye Maliye politikası araçlarını kullanarak müdahale etmesidir. İradi Maliye politikasına göre devlet

ekonominin konjonktürel durumuna göre ekonomi politikaları geliştirir. Örneğin ekonominin enflasyonist dönemlerinde daraltıcı, deflasyonist durumda ise genişletici Maliye politikası uygular. Ekonomi bazen tam istihdam da dengede olmayabilir ve ekonomik istikrarsızlık da yaşanabilir. Devlet bu durumlara göre Maliye politikası araçlarını kullanarak ekonomiyi içinde bulunduğu bu durumlardan kurtarabilir (Pınar, 2013: 66).

1.1.7. Otomatik Stabilizatörler

Otomatik stabilizatörler kelimesinin anlamına bakıldığında “kendi başına “anlamını ifade ettiğini stabilizatör kelimesinin ise “dengeleyici” anlamını ifade ettiği görülmektedir. Bu iki kelimenin anlamı birleştirildiğinde ise “kendi başına denge sağlayıcı” anlamına gelmektedir (Eğilmez, 2016: 145).

Ekonomik dengesizliğin giderilmesi ve devam ettirilmesinde otomatik olarak görev alan ve ekonomik dengeyi korumak adına mali etkiye sahip olan mali ve sosyo-ekonomik yapılar otomatik stabilizatörler diye tanımlanmaktadır. Örnek verecek olursak mali yapıda varlığını sürdüren artan oranlı vergiler, işsizlik sigortası ödemeleri ve tarımsal ürünlere ödenen yardımların bütçenin fazla veya açık vermesi durumunda otomatik dengeyi kendiliğinden sağlayabilen etkileri bulunmaktadır. Otomatik stabilizatörler, amaçlı bir planlama yapılmadan ekonominin dengede kalmasını sağlayabilir. Ama bu dengesizliğin kökünden çözümlenmesi de mümkün değildir. Yani otomatik stabilizatörler ekonomik dengesizlikleri belli bir oranında azaltabilmektedir. Bundan dolayı otomatik stabilizatörler Maliye politikasının yardımcı araçlarıdır (Orhaner, 2007: 291-293).

1.2. TEŞVİK POLİTİKALARI

1.2.1. Teşvik Politikaları Kavramı ve Kapsamı

“Yatırım” kelimesi günlük yaşamda çoğunlukla karşı karşıya gelinen bir kelimedir. İktisadi olarak bir tanım yapılacak olunursa yatırım; herhangi bir ülkenin ekonomisine bazı dönemlerde sermayesine, araç ve gereçlerine sağlanan katkılardır. Yatırım amacıyla devlet tarafından bazı sektör ve bölgelere transferler gerçekleştirilir. Bu transferler teşvik kelimesiyle bağdaşmaktadır. Teşvikler aracılığıyla devletlerin refahı arttırılabilir ve eldeki kaynakların en verimli sektörlere dağıtılması gerçekleştirilebilir (Yayar ve Demir, 2012: 121).

Teşvik kavramı, en temel anlamıyla işletmelere ve kurumlara sağlanan birtakım kolaylıklardır. İşletmelere verilen bu kolaylıklar aracılığı ile ekonomi üzerindeki kaynaklara yön verilebilir (İzmir Ticaret Odası, 1993: 4). Herhangi bir ekonomik faaliyetin belirli sektörlerde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin diğerlerine nazaran daha fazla ve hızlı geliştirilmesi, devlet eliyle çeşitli metotlarla verilmesi, sağlanan maddi veya maddi olmayan desteklemeler yardımlar ve özendirilmelere teşvik denilmektedir (Çiloğlu, 1997: 1).

Teşvik kelimesinin kullanım itibari ile çeşitli şekillerde tanımını yapmak mümkündür. Teşvik kelimesi, sübvansiyon, iktisadi ve mali amaçlı yapılan yardım olarak da literatürde geçmektedir. Ayrıca üretim yapan kişilere aktarılan transfer harcamaları, primler, destekler ve uygun koşullu krediler de teşvik kelimesi yerine kullanılan ifadelerdir. Teşvik kelimesinin yerine kullanılan bu ifadeler kullanımı itibari ile aynı anlama gelebilir veya değişik anlamlarda kullanılabilir. Teşvik kelimesinin uluslararası arenada kabul görmüş anlamı ise sübvansiyon ve devlet yardımları şeklinde belirtilmektedir. OECD tarafından teşvikle ilgili bir tanım yapılmaktadır. Bu tanıma göre teşvik “bir yatırımın maliyetini veya potansiyel karını etkileyerek veya yatırımlarla ilgili risklerini değiştirerek yatırımın büyüklüğünü, bölgesini ve sektörünü etkilemek için hazırlanan hükümet önlemidir” (Duran, 2003: 6).

Türkiye’de teşvik kelimesinin anlamına bakıldığında devlet yardımları ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Bunun dışında teşvik tedbirleri, yatırımları yönlendirme, mali yardım gibi birçok ifadede teşvik kavramını karşılamıştır (Yavan, 2010: 29). Hazine Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü eliyle uygulanan yatırımlarda devlet yardımları hakkındaki kararın amacına uygun bir tanımlama yapan birinci maddesine göre “16.07.2009 tarihli 15199 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar’ın” yürürlüğe konulması; Bu Kararın amacı, Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedefler ile uluslararası anlaşmalara uygun olarak, tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı artırmak, yatırım eğiliminin devamlılığını ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, uluslararası rekabet gücünü artıracak teknoloji ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımları özendirmek, doğrudan yabancı yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek, çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemektir” ibaresi ile teşvik politikalarının amacı tanımlanmıştır (Bkz, 16.07.2009 tarihli 15199 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı).

1.2.2. Dünyada Teşvik Eğilimleri

Teşvik tanımı yapılacak olunursa; bir ülkedeki ekonomik sektörün diğer sektörlerle göre daha fazla gelişmesini sağlamak maksadıyla devlet tarafından bazı araçlar kullanılarak aktarılan maddi ve maddi olmayan desteklerdir şeklinde tanımını yapmak mümkündür. Teşviklerin tarihçesine bakıldığında 20.yy’a kadar dayandığı görülmektedir. 20.yy dünya ekonomilerinde serbestleşme hız kazanmıştır. Serbestleşme ve küreselleşmenin yaşandığı bu yıllarda devletin ekonomiye teşvikler aracılığı ile müdahale etmek zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Devletin ekonomiyi düzenleme ve iyileştirme amacı teşvikleri önemli hale getirmiştir. 1980’lerde başlayan liberalleşme ile teşvikler, yeni bir boyut kazanmıştır. Dünya ekonomisindeki teşvik eğilimlerine bakıldığında 1980 öncesi ve sonrası dönemlerde bir farklılık söz konusudur. 1980’den önceki dönemlerde teşvikler ulusal boyutta olup yatırımları özendirmek ve desteklemek amacıyla yatırımcılara yönelik teşviklerdir. 1980 sonrası dönemde küreselleşme ve

kapitalizmin hız kazanması sonucu planlanan teşvik politikaları küresel boyuttaki yabancı sermayeyi ülkelerine çekme amacını taşımaktadır. Son zamanlarda bilhassa belli bir ekonomik seviyeyi tamamlamaya çalışan ekonomiler ve az gelişmiş ekonomiler ekonomik büyüme ve kalkınmalarını gerçekleştirmek, uluslararası finasta rekabet gücünü arttırabilmek, yabancı sermayeyi cezbetmek ve uluslararası yatırım serbestleşmesi amacına paralel bir yol izlemişlerdir. Küresel boyutta yatırım teşvikleri korumacılık anlayışını terk etmiş uluslararası işbirliği hedefli bir yapıya dönüşmüştür.

Teşvik çeşitlerine göre, belirlenen faaliyetlerde kalkınmayı desteklemek, teknolojiyi güçlendirmek ve ucuz işgücü sağlamak amaçlı tedbirlerin alınması şeklinde olmaktadır. Uluslararası sermayeyi cezbetme çabası ile uygulanması amaçlanan teşvikler vergi indirim ve muafiyeti ile yatırımı özendirmek amaçlı teşvikler ise de gelişmemiş bölgelere verilen özel yatırım teşvikleri, ucuz elektrik gibi teşvikleri içermektedir. Sürdürülebilir alanlara da kredi imkanlarını içeren finansal teşvikler sağlanmıştır. Yatırım teşviklerinin daha çok gelişmekte olan alanlara uygulandığı görülmüştür. Teknolojik faaliyet içeren sektörler de desteklenmiştir. Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası etkinliği olan kuruluşların önemi artmış ülkelerin birbirleriyle olan işbirliği ciddi boyutta önem kazanmıştır. AB ile ülkelerin yatırım riskleri ve yatırım maliyeti düşme eğilimine girmiştir.

1970'lerde Asya ülkelerine bakıldığında sanayilerini geliştirmek amacıyla devletten yardım almayı seçtikleri görülmektedir. Devlet yardımlarıyla bu ülkelerin sanayi altyapısı ciddi boyutta gelişim göstermiştir. Sanayi altyapısının gelişimiyle birlikte bu ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınması da buna paralel olarak hızlanma eğilimindedir. Bu ülkelerde istihdam alanları artarken yoksulluk da azalmıştır (Akdeve ve Karagöl, 2013: 330-332). Güneydoğu Asya ülkelerine bakıldığında yatırım teşviklerinin devlet tarafından belirlenip uygulandığı görülmektedir. Vergi muafiyetleri bölgelerarası farklı teşvik politikalarının izlenmesi, ihracat yapılan kuruluşlara teknolojik kolaylık sağlanması gibi teşvikler bu ülkelerin ekonomisinin gelişmesine neden olmuştur (Karakurt, 2010: 153). Ayrıca Güneydoğu Asya ülkeleri yatırım mallarının maliyetini düşürmek ve uluslararası entegrasyona adapte olabilmek amacıyla ticareti destekleyici teşvikler uygulamaya çalışmıştır. Ticaret hacminin

artmasıyla meydana gelen ihracat fazlası ile de yatırımlar arttırılmış üretim ve verimlilik sahası genişletilmiştir (Gülmez ve Noyan, 2010: 237).

1.2.3. Devlet Teşviklerinin Önemi

Devletin ana görevlerinden biri de ülkenin sosyal refahını maksimum seviyeye çıkarmak olarak gösterilebilir. Buda içinde yaşadığı toplumun ekonomik ve sosyal hayatını geliştirip yaşam standartlarının yükseltilmesiyle mümkündür. Ekonomik ve sosyal hayatın geliştirilmesi için kullanılan araçlardan biri olarak teşvikler karşımıza çıkmaktadır. Teşviklerin ekonomik ve sosyal amaçları mevcuttur. Teşviklerin sosyal amacı mali gelişmelerden ziyade doğrudan devletin gereklerini yerine getirmeyi amaçlarken, ekonomik amacı kalıcı iktisadi gelişmelerin yaşanmasını sağlamak olarak gösterilebilir. Ekonomik büyüme ve kalkınma bu amaçların gerçekleşmesinde en öncü koşullardandır. Bunun yanında kalkınmanın da sürdürülebilir olması önemlilik arz etmektedir.

Ülkelerin iktisadi büyümesinin temelleri coğrafi yapısı, kültürü, rekabet gücü, beşeri sermayesi, kurumları ve kurumsal alt yapılarından meydana gelmektedir. Ülkelerin fiziki koşulları, içinde yaşadığı coğrafyayla sınırlı olsa da günümüz çağında bazı tedbirler alınarak ülkelerin koşullarında iyileştirmeler yapılabilmektedir. Devlet iktisadi ve sosyal hayatı güçlü temeller üzerine inşa ederek belirsizlikleri azaltmada önemli yere sahiptir. Belirsizliklerin ortadan kaldırılması devletleri güvenilir ve güçlü kılan unsurlardandır. Etkili bir kurumsal yapı hangi kuruluşların olacağını ve nasıl geliştirileceğine yön veren bir sistematığe sahiptir. Belirli bir güce sahip kurum ve kuruluşlarda vasıflı ve çeşitli alanlarda uzmanlığa sahip bireylerin olduğu da görülmektedir. Devlet çeşitli destek unsurları ve teşvik mekanizmalarını ortaya koyarak bunları en etkili şekilde yerine getirme görevini üstlenmektedir (Karabıçak, 2013: 249).

Günümüz ekonomileri incelendiğinde serbestleşme ve küreselleşmenin hakim olduğu görülmektedir. Küreselleşen dünyada ulusal ekonomi modeli yerine uluslararası dışa açık ekonomi modeli benimsenmeye başlanmıştır. Küreselleşen dünya ekonomilerine karşı devlet yardım ve teşvikleri kaçınılmaz bir zorunluluk haline

gelmiştir. Ekonomide son zamanlarda meydana gelen gelişmeler, bilgi birikiminin artması, küresel boyutta rekabetin hız kazanması devlet teşviklerinin çeşitlenmesine ve niteliğinin artmasına sebep olmuştur. Bölgeler arası dengeyi sağlayabilmek, yeni istihdam alanları açmak, katma değeri yüksek ileri düzey teknolojilerden yararlanmak ve uluslararası piyasada rekabet edecek hale gelmek amacıyla yatırımların uluslararası kurallara uygun bir şekilde teşvik edilmesi ülkelerin uluslararası piyasada daha etkin olmasına yol açacaktır (Bahar, 2007: 67). Vergi oranlarının yüksek olması ekonomik faaliyetleri daraltıcı bir etkiye sahiptir. Bunun yanında bazı yatırım alanları arasında vergi yükünün fazla olması yatırımcıyı daha düşük vergi ödeyen yerleri tercih etmesine yol açmaktadır. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması için bazı yatırım alanlarının desteklenmesi gerekmektedir. Yatırım teşviklerinin amacı bu alanlara vergi indirimi, muafiyeti ve istisnaların tanınarak yatırımcıları istenilen bölgeye çekilmesini öngörmektedir. Devletin sunduğu teşvikler; özel sektörün gerçekleştireceği yatırımları istenilen bölgeye ve sektöre yönlendiren, o yatırımları özendirir ve bölgeyi geliştirmek için aldığı önlemlerin tümüne verilen isimdir. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda yatırımların doğru sektörlere ve alanlara yönlendirilmesinde sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunları aşabilmek amacıyla ülkeler değişik mali ve politik teşvik tedbirlerine ihtiyaç duymaktadır. Ülkelerin ekonomik kalkınması bölgelerinin tümünde aynı anda gerçekleşme imkanına sahip değildir. Bölgelerin coğrafi yapısı, yer altı kaynakları, erken sanayileşmeye başlanması gibi sebeplerle birbirinden farklılık göstermektedir. Bu nedenle bölgeler arası farklılıkların giderilmesi devleti birtakım teşvik tedbirleri almaya yönlendirmiştir (Ekici, 1993: 41). Bu teşvik tedbirleriyle devletin ekonomiye müdahale etmesi söz konusudur. Teşviklerin amacı ülke kaynaklarının en verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayarak ülkenin finansal araçlarını sektörel ve bölgesel önceliklere göre düzenlemektir. Küresel boyutta sürekli gelişen ve ülkenin içinde bulunduğu şartlara göre paralel hareket eden faaliyetlerin ülke içinde dengeli bir şekilde dağılmasını sağlamak da yine teşviklerin amaçları arasında gösterilmektedir. Bunların olmasıyla birlikte ülkelerin uluslararası piyasada rekabet edebilmesi, işsizliğin azaltılması, toplam üretimin arttırılması ve bölgeler arası ekonomik kalkınma, eşitsizliklerin yok edilmesine ve ülkenin büyüyüp gelişmesine neden olmaktadır. Bu gibi amaçlarla teşvikler ülke ekonomileri için her zaman önemli bir yere sahip olmuştur (Tüleykan, 2015: 232).

1.2.4. Teşvik Politikalarının Uygulama Amaçları

Teşvik politikalarının uygulama amaçlarına bakıldığında ülkelerin ekonomik yapılarına göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Gelişmiş ülkeler ve gelişme çağındaki ülkelerde farklı ekonomi politikaları uygulanmakta ve teşvik araçları buna göre seçilmektedir. Gelişmiş ülkelerde teşvik politikaları ülke içindeki az gelişmiş bölgelerin büyüme ve kalkınmasını sağlamak, belirlenen alanlarda verimlilik oranını yükseltmek ve yeni istihdam alanları yaratmak gibi amaçları taşımaktadır. Gelişme çağındaki ülkelerde ise teşvik politikalarının uygulama amacı; ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak, az gelişmiş yörelerin kalkındırılmasını gerçekleştirmek, uluslararası arenada rekabet edebilirliği arttırmak, istihdam artışı, ithalat hacmini düşürüp ihracat oranında artış, sanayi sektörünün miktar bileşenini değiştirmek ve uluslararası sermayeyi ülke içine çekmeye çalışmak gibi amaçları taşımaktadır (Duran, 2003: 8).

1.2.4.1. Ekonomik Büyüme ve Kalkınmayı Sağlamak

Devletlerin ekonomik yapısına göre farklı ekonomi modelleri benimsedikleri görülmektedir. Her devlet farklı ekonomi modeli benimsemiş olsa da ekonomik müdahalede teşvik aracını tüm ülkelerin kullandığı bilinmektedir. Uygulanan teşvik politikalarının en temel amacı ülkelerinin refah seviyesinin artırılarak belli bir seviyenin üstüne çıkmasının sağlanmasıdır (Topal, 2016: 37). Teşvik politikaları ile bir bölgenin büyüme ve kalkınması sağlanırken gelirleri artırılarak yeni istihdam alanlarının da yaratılması mümkündür. Bartik'e göre işsizlik oranının fazla olduğu ve gelir düzeyinin düşük olduğu ekonomilerde ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi vergi teşvikleri ile açıklanmaktadır. Vergi teşviklerinin etkin bir şekilde uygulanmasıyla da ekonomik büyüme gerçekleşebilir (Yavan, 2011: 76). Vergisel teşviklerin ekonomiye pozitif bir etkisi olduğu gibi yarattığı kontrol ve teşvik nedeniyle de dolaylı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Dolaylı etkisi olarak da kalkınmanın gerçekleştirilmesinde finansman ihtiyacını karşılaması örnek gösterilebilir (Demircan Siverekli, 2003: 100).

1.2.4.2. Bölgesel Eşitsizlikleri Azaltmak ve Bölgesel Kalkınmayı Güçlendirmek

Teşvikler ekonomik sektörde meydana gelen yetersizlikleri tedarik etmek ve ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak amacıyla verilmektedir. Teşvik politikalarının içeriğine bakıldığında; cari dengeyi sağlamak, ihracatı arttırarak ithal ürünleri azaltmak, katma değeri yüksek mallar üretmek, uluslararası piyasada rekabet edebilirliği arttırmak, istihdam alanları yaratmak, yerli sermayenin finansmanını karşılamak gibi amaçlarla bütünleştiği görülmektedir. Bu amaçlarla uygulanan teşvik politikaları ekonomik büyüme ve kalkınmayı doğrudan gerçekleştirmektedir. Bunlarla birlikte gelişmiş ülkelerin sanayi hacmi az gelişmiş ülkelerin sanayisine nazaran daha fazla gelişme göstermektedir. Az gelişmiş ülkeler sanayilerini dışa karşı korumaya çalışmaktadır. Bu ülkelerin ekonomik yapısı incelendiğinde sermayelerinin yetersiz olduğu, teknolojik yapının bulunmadığı ve yatırım yapan kişilerin eğitim seviyesinin belli bir düzeyde olmadığı, istihdam imkanlarının kısıtlılığı gibi birçok durumun olduğu görülecektir. Bu ülkelerde aynı zamanda bölgeler arası eşitsizlikler de mevcuttur ve her geçen gün bölgeler arası gelişmişlik düzeyinin farklılaştığı da bilinen gerçekler arasındadır. Bu gibi nedenlerden dolayı bahsi geçen ülkelerde kaynak dağılımında sorunlar ortaya çıkmış kişilerin yaşam standartları arasında önemli farklılıkların olması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu gibi durumlarda devlet ekonomik düzene müdahale ederek teşvik politikaları aracılığıyla bu olumsuzlukları gidermeyi amaçlamaktadır. Bunun yanında ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek ve uluslararası arenada rekabet edebilirliği arttırmak için yatırım alanlarının genişletilmesi ve verimli sektörlerle çekilmesinin sağlanması amacıyla da teşvik politikaları uygulanmıştır.

Sosyal devlet anlayışı gereği devlet kamu otoritesini kullanarak kendisine yüklenen sorumluluklar itibari ile az gelişmiş bölgelere maddi olarak bir getirisi olmayan ama sosyal içeriği fazla olan yatırımları da teşvik politikaları kapsamında desteklemiştir (Recepoglu ve Değer, 2016: 8)

1.2.4.3. Yeni İstihdam Alanları Oluşturmak

İşsizlik oranının düşürülmesi amacıyla yeni istihdam alanları açmak şüphesiz mali ve sosyal yapının en önemli unsurudur. Dünya geneline bakıldığında gerçekleştirilen işlerin çoğu özel sektör tarafından sunulduğu göz önüne alınırsa özel sektörün istihdam yaratmadaki önemi de göz ardı edilemez. Bu durumda devlete önemli görevler düşmektedir. Devletin görevi firmalara uygun yatırım ortamını yaratarak özel sektörün önünü açmak ve faydalı işlerin çoğalması için engelleri yok etmek olarak tanımlanabilir (Karataş, 2017). Ülkelerin nüfusunda hızlı bir artış meydana gelmektedir. Nüfus artışının hızlanması ülke ekonomilerinin istihdam problemiyle karşı karşıya gelmesine yol açmıştır. Ülkeler yeni istihdam alanları oluşturabilmek amacıyla teşvik politikalarını kullanmaktadır. Bu kapsamda devlet yatırımcı firmaya farklı faiz oranı uygulamakta piyasadan daha düşük miktarda kredi vermektedir (Duran, 1998: 14).

1.2.4.4. Uluslararası Piyasada Rekabet Gücünü Arttırmak

Son zamanlarda küreselleşmenin yaşanmasıyla birlikte uluslararası ticaret artmış, yatırımcılar dış kaynaklı unsurlarla rekabet edemez hale gelmiştir. İletişim ve ulaşım ağının dünya genelinde yayılması ülkeleri birbirleriyle daha da yakın hale getirmiştir. Uluslararası yatırımcıların birbirleriyle kolaylıkla işbirliği yapabilme imkanı ortaya çıkmıştır. Dışa kapalı piyasa anlayışı önemini yitirmiş iç ve dış pazarda rahatlıkla dolaşabilmek kolaylaşmıştır. Bunun sonucunda iç pazarda faaliyet gösteren firmalar dış yatırımcıların rekabet ortamına girmiştir (Çivi ve Erol, 2008: 100). Yatırımcıların ve firma sahiplerinin iç ve dış piyasada karşılaştıkları bu rekabet ortamında kendilerini koruyabilmek, hinterland alanını kaybetmemek ve alanlarını genişletebilmek amacıyla birtakım önlemler alma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanında devlette uluslararası arenada rekabet gücü olan bireylerinin refahını korumak maksadıyla birtakım politikalara önem vermeye başlamıştır (Gökmenoğlu, v.d., 2012: 4).

Uluslararası arenada dolaşan sermaye akımlarını ülkelere çekebilmek maksadıyla teşvik politikalarının önemi artmış, günümüze yakın 20 yılda bu önem ciddi boyutta ele alınmaya başlanmıştır. Ülkeler arasında oluşan rekabet ortamı devletlerin liberalleşen ekonomilere müdahale etmesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Ülkelerde uygulanacak

politikalar seçilirken ülkelerin sermaye piyasası, doğal kaynakları, pazar alanının büyüklüğü, ekonomik Şartları, siyasi ve politik ortam gibi bazı yapılar dikkate alınmaktadır. Uluslararası piyasada rekabet edebilirliği azalan, dış devletlerin rekabet gücüne dayanamayan ülkelere devlet yardım ve destekleri verilebilmektedir. Böylece lke içindeki sektörlerin değişen ve gelişen Şartlara ayak uydurabilmesi ve üretmeye devam edip istihdam yaratması ya da iç pazarda ve uluslararası alanda rekabet edebilirliği sağlanarak demeler dengesine pozitif bir etki yaratması hedeflenmektedir (Leblebici, 2002: 5).

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE TEŞVİK POLİTİKALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE TEŞVİK POLİTİKASI ARAÇLARI

2.1. Türkiye'de Kalkınma ve Teşvik Politikalarının Tarihsel Gelişimi

20.yy'da ülkelerin uyguladıkları ekonomi ve maliye politikalarında teşvik politikalarının önemi büyüktür. Ülkelerin politikalarına bakıldığında yatırımların çoğaltılması, üretimin artırılması ve ihracatın özendirilmesi doğrultusunda politikalar uyguladıkları görülmüştür. Dünya savaşlarının ardından ülkelerin kalkınma çabasına girmesi, uluslararası teknoloji ve uluslararası ilişkilerin artması ülkeleri teşvik politikalarını kullanmaya çekmiştir. 20.yy sonlarına doğru teşvik politikaları genişlemiş ve yaygın hale gelmiştir. Gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler farklı ekonomi yapısına sahip olduğundan dolayı uygulanan teşvik politikaları da farklılık arz etmektedir. Türkiye ekonomik olarak gelişmekte olan ülkeler statüsüne dahildir. Bir yandan özendirme politikası izlerken diğer yandan da AB'ye üyelik sürecinde gereken şartları sağlamak amacıyla yatırımları, üretimi ve ihracatı özendirmek zorunda kalmıştır (DPT, 1989: 1-2).

Türkiye'de uygulanan teşvik politikalarının tarihine bakıldığında Osmanlı Dönemi'ne dayandığı görülmektedir. Osmanlı Dönemi'nde yasal düzenlemeler gerçekleşmiş cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra ise uygulanmaya başlanmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra sanayinin geliştirilmesine ve muhafaza edilmesine yönelik tedbirler alınmıştır. 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiş daha sonra 1927'de "Teşviki Sanayi Kanunu" çıkarılmıştır. 1923-1939 yılları arasında devletçi karma ekonomi düşüncesi iktisadi ve mali hayatta hüküm sürmeye başlamıştır (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017: 167).

1980'li yıllar Türkiye ekonomisinin yapısında değişikliklerin yaşandığı yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. 24 Ocak 1980'de alınan kararlar o güne kadar uygulanan

dışa kapalı ekonomi modeli terkedilmiş dışa açık bir ekonomi anlayışı hakim olmaya başlamıştır. “İthal ikame” ile her türlü ihtiyaçları kendi karşılayan anlayıştan vazgeçilerek dış ülkelerden de yararlanılmaya başlanılmıştır. İhracatı özendirici tedbirler alınarak ihracatın önündeki engeller kaldırılmıştır. Ülkenin ekonomik hedefleri gerçekleştirilirken 24 Ocak kararları sonrası dış güçlerde düşünülerek oluşturulmuştur. Özel kesim desteklenerek girişimcilik özendirilmiştir. 24 Ocak kararları ile devletin ekonomi üzerindeki hakimiyetinin azaltılması amacıyla “Devletçilik Politikası” anlayışı önemini yitirmiştir. Yabancıların yatırımını ülke içine çekebilmek amacıyla yabancı sermayeye bazı kolaylıklar tanınmış teşviklerle de desteklenmiştir (24-Ocak-İstikrar-Kararlari, 24.06.2017).

Türkiye’de 1920’den 1960 yılına kadar genel olarak bölgesel kalkınma yerine ulusal kalkınma modeli uygulanmıştır. Bölgesel kalkınma yerine ulusal kalkınmanın gerçekleştirilmesi savaşların ve ekonomik krizlerin yarattığı olumsuzlukların iyileştirilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. 1960’lı yıllarda Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş ve DPT tarafından Beş Yıllık kalkınma programları hazırlanmıştır. Bu programlarla devlet yatırımları ülkenin tamamına ulaştırılmış ve eldeki kaynaklarla en yüksek verimin sağlanması amaçlanmıştır (Akdeve ve Karagöl, 2013: 335).

1985 yılı Türkiye’de uygulanan teşvikler için önemli bir yıldır. Karşılıksız hibeleri içeren Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) uygulamasına bu yıl itibariyle geçilmiştir. Bu uygulama ile birlikte teşvikli yatırımlarda önemli artışlar yaşanmıştır. Bunu ardından teşvikler için bir diğer önemli yıl 1996 yılıdır. Bu yılda Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ‘ye üye olunmuş ve Gümrük Birliği kapsamına girilmiştir. Bu gelişmeler ışığı altında teşvik sisteminde önemli farklılıklar meydana gelmiştir. Yatırım teşvikleri bölgenin ekonomik seviyeleri dikkate alınarak yapılmıştır. Türkiye’de yatırımların teşviki bakımından büyük bir gelişmede 16 Temmuz 2009 tarihinde yaşanmıştır. Bu tarih de 27290 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan ve ardından uygulanmaya başlanılan 2009/15199 Sayılı teşvik sistemi yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren teşvik sistemi ilk olarak illerin yapısını ve potansiyellerini göz önünde bulunduran yepyeni bir teşvik sistemidir. Türkiye’de bölgeler arası eşitsizlikleri azaltmak ve bölgelerin gelişimini

hızlandırmak maksadıyla 40 yıla yakın “Kalkınmada Öncelikli Yörelere” (KÖY) anlayışı sürdürülmektedir. Çıkarılan bu yeni teşvik sistemiyle bu anlayış yok edilmiş bunun yerine Türkiye sosyo-ekonomik durumuna göre dört bölgeye ayrılarak sıralanmıştır. Böylece bütün illerin teşvik sistemine dahil edilmesi sağlanmıştır. Uygulamaya konulan bu teşvik sistemi çok geniş bir içeriğe sahiptir fakat yine de finansal açıdan bütün ihtiyaçları karşılayabilir nitelikte değildir. Bunun sonucu olarak 19.06.2012 tarihinde 28328 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan ve ardından uygulanmaya başlanan “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Karar” ile uygulanan teşvik sistemi yeniden düzenlenmiş ve bölgelerin sayısı 6 olmuştur. Bu kararla birçok amaç hedeflenmiştir (Karabıçak, 2013: 266-267).

2.1.1. 1950 Yılı Öncesi Uygulanan Teşvik Politikaları

Osmanlı Devleti’nin sosyo-ekonomik temelleri üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti oldukça zayıf bir ekonomik yapıya sahiptir. Ekonominin yapısına bakıldığında; tarım sektörünün baskın olduğu, tarımsal faaliyetlerin insan ve hayvanlar aracılığıyla üretildiği ve çağ dışı usullerin hakim olduğu görülmektedir. Kapitülasyonlar ve dış borçlar nedeniyle Osmanlı’nın mali yapısı oldukça zayıflamış hemen hemen çökmeye başlamıştır. Bununla beraber birçok savaşların yaşanması da bu süreci etkileyen unsurlar arasındadır. Cumhuriyetin kuruluş tarihi yani Atatürk Dönemi (1923-1938) olarak bilinen bu süre ekonomiyi içinde bulunduğu durumdan kurtarma süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu sürede ulusal sermayenin ve girişimciliğin bulunmamasından dolayı ekonomik ve mali yapıyı iyileştirme çalışmaları yapılmıştır. Çağdaş bir ülkeye kavuşabilmek amacıyla ekonominin tümüne müdahale edilmiştir (Koçtürk ve Gölalan, 2012: 19).

Osmanlı Devleti’nin sanayiye destekleyici nitelikteki ilk çabaları 1863’de “Islah-ı Sanayi Komisyonu’nun” kurulmasıyla başlamaktadır. Nitekim kanunun yasası ise 14 Aralık 1913 tarihinde “Teşviki Sanayi Kanunu Muvakkati” olarak çıkarılmıştır (Yerebakan, 2007: 24). Bu yasa 15 yıllığına geçici olarak çıkarılan bir yasadır. Milli ekonomi kapsamında teşvik tedbirlerini içermektedir (Kasalak, 2012: 67). Bu yasa toplam değeri 1.000 TL’sini geçen en az 5 HB motor gücü kullanan sanayi kuruluşlarına

üretimde yardımcı olacak araç ve gereçleri temin etmede gümrük vergisinde kolaylıklar getirilmiştir. 17 Şubat- 4 Mart 1923 tarihleri arasında Birinci İktisat Kongresi yapılmış Atatürk'ün de katıldığı bu kongrede önemli kararlar alınmıştır. Atatürk'ün önemini vurguladığı söz, "Hakimiyeti Milliye, Hakimiyeti İktisadiye ile Tersin Edilmesidir" cümlesidir. Bu söz doğrultusunda kararlar alınmıştır. Bu kararlardan bazıları şunlardır ; Teşvi-ki Sanayi Kanunu'un günün ihtiyaçları karşılar hale getirilmesi ve 5 sene sonra 25 yıl süre ile uzatılması kararı da yer almaktadır. Alınan bu kararlarla birlikte 1913'de çıkarılan ve sonuç itibariyle ciddi başarılar elde edilen Teşvik-i Sanayi Muvakkati 1923'de değişikliğe uğratılmış ve ardından da 15 Haziran 1927'de o günün şartlarına bakılarak oluşturulan "Teşviki Sanayi Kanunu" çıkarılmıştır. 1913-1929 yılları arası karma ekonominin hüküm sürdüğü yıllardır. 15 Haziran 1927'de yürürlüğe giren Teşvik-i Sanayi Kanunu bu dönemde uygulanan politikaların bir sonucu olduğu açıktır. Çıkarılan bu yasa ile özel kesime oldukça kapsamlı teşvikler verilmiştir.

1929 yılı dünya ekonomisini etkileyen oldukça önemli bir yıldır. 1929 'da dünya ekonomisi büyük bir buhran ile karşı karşıya kalmıştır. Bu buhran tüm dünyada kendini hissettirerek uygulanacak ekonomi politikalarına da yön vermiştir. Bu buhranın yarattığı olumsuzluklar ekonominin tüm kesiminde korku yaratarak yatırımcıları endişelendirmiştir. Geleceğe yönelik belirsizlikler girişimcileri kararsız bırakmıştır. Bunlardan dolayı 1929 yılından sonra farklı bir ekonomi politikasının yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. 1925 yılında uygulanan vergi reformları ile aşar vergisi kaldırılmış ve elde edilen vergi gelirlerinin sektörü tarım sektöründen sanayi sektörüne geçmiştir. Bu geçişin az da olsa sanayileşmeye olumsuz etkisi olmuştur. Teşvik-i Sanayi Kanunu 15 yıl yürürlükte kalmış yasanın o günün çağında Türkiye'ye önemli katkılarının olduğu görülmüştür. 1942 yılında ise yürürlükten kaldırılmıştır (IV Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K Raporu, 1989: 5-7).

Gerçekleştirilecek ekonomi politikasını yönlendirmek maksadıyla 1946 yılında İvedili Sanayi Planı, 1947'de ise İktisadi Kalkınma Planı (Vaner Planı) oluşturulmuştur. 1948 yılında düzenlenen İktisat Kongresi'nde devletin özel sektörü teşvik edici önlemler alması gerektiği vurgulanmış fakat 1950'ye kadar yatırımları destekleyici önlemler alınmamıştır. Teşvik mevzusunda 1951'de 5821 Sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik

Kanunu” çıkarılmış ve 1951’de ise 6224 Sayılı yasa ile değiştirilerek yeniden uygulamaya konulmuştur. 1954 yılına gelindiğinde 6276 Sayılı “Petrol Kanunu” çıkarılmış fakat gereken beklentileri karşılayamadığından dolayı 1973’de değiştirilerek ortadan kaldırılmıştır. Sanayi sektörünü desteklemek amacıyla girişimciye kredi imkanı sağlanmış kredilerin temini için “Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası “ kurulmuştur. 13 Mayıs 1953’de 6086 Sayılı Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu’un çıkarılmasıyla turizm sektörü 3 Mart 1954’de ise 6309 Sayılı Maden Kanunu ile de maden aramalarının teşvik edilmesi öngörülmüştür. 1950’den 1960’a kadar olan dönemde günümüz karma ekonomi modelinin temelleri atılmış uygulanacak teşvik politikalarının ön hazırlık evresi oluşturulmuştur (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017: 167).

2.1.2. 1950 Yılı Uygulanan Teşvik Politikaları

Planlama anlayışı ilk olarak Sovyetler Birliği’nde uygulanmış ardından da Türkiye’de uygulanmaya başlanmıştır. Dünya genelinde kapitalizmin ortaya çıkardığı büyük buhran sonucu Türkiye dışa kapalı bir sanayileşmeyi amaçlayarak tamamen ülke içindeki faaliyetlere yönelmiştir. Amaçlanan bu planlama 1932 yılında hazırlanmaya başlanmasına rağmen 1934’de Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren bu plan beklenen süreden daha önce amaçlanı gerçekleştirmiştir. Bu planda başarının elde edilmesi ikinci sanayi planını hazırlamaya teşvik etmiştir. Fakat 2. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla bu planın uygulanması mümkün olmamıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra planlama döneminin ilk tecrübeleri savaşın başlamasıyla gerçekleşmemiştir. Bununla beraber Türkiye 1960’lara kadar plansız bir süreçle karşı karşıya kalmıştır. 2. Dünya Savaşı’nın son bulmasıyla birlikte Bretton- Wood tarafından devletlerin kendilerine ait iktisat politikalarının olması, planlamanın yapılması gerektiği fikri dışarıdan dayatılarak Türkiye’ye tekrar girmiştir. Kapitalizmin bir sonucu olarak ortaya çıkan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kuruluşlardan yararlanan Türkiye’nin alt yapı yatırımlarına başlamasıyla birlikte planlama yapması da zorunlu hale gelmiştir. Bu kuruluşlar yardım yapabilmeleri için ülkelerin planlama yapması gerektiğini vurgulamış bunu da ilk şart olarak

belirtmişlerdir (Aslan, 1998: 104). Bu baskılar neticesinde 14 Temmuz 1958'de Koordinasyon Bakanlığı kurulmuştur (Yıldırım, 2015: 29). Yönetim ve ekonomi açısından çok önemli bir durum olan DPT 30 Eylül 1960'da kurularak faaliyetlerine başlamıştır (Yılmaz ve Güler, 2016: 298). Yine aynı tarih de Yüksek Planlama Kurulu (YPK) kurularak faaliyet göstermeye başlamıştır. Planların uygulanması ve hazırlanması sürecinde teknik ünite olarak DPT'nin merkez teşkilatı yer alırken, siyasi karar organında da YPK'nın olduğu bilinmektedir (DPT, 2002: 2).

Türkiye'de planlı döneme geçilmesinin ardından DPT'nin kurulduğu görülmektedir. Planlı kalkınma modelinin idare edilebilmesi için merkezi bir organın bulunması gerekliliği 1961 Anayasası'nın 129'uncu maddesinin 2'nci fıkrasında belirtilerek bu misyonun DPT tarafından yürütülmesine karar verilmiştir. 91 Sayılı DPT'nin kurulması ile ilgili kanun 5.10.1960 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmasının ardından yürürlüğe girerek faaliyetlerine başlamıştır. Bu kanun ile yasal bir dayanağa kavuşan DPT 1982 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (Tamer, 2001: 73).

2.1.3. Türkiye'de Planlı Dönem İle Uygulanmaya Başlayan Teşvik Politikaları

Devletçilik anlayışının hakim olmaya başlamasıyla planlama yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Özyurt, 2017: 128). 1961'de oluşturulan anayasa da "Sosyal ve Ekonomik Hükümler" adı altında devletten kalkınma planları hazırlaması istenilmiş bu da kanunlarla güvence altına alınmıştır. 1963 yılından 1967 yılına kadar olan bir süreyi kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP) uygulamaya konulmuştur. BBYKP'nin içeriğine bakıldığında toplumun iyi bir yaşam sürmesinin geçici çözümlerle değil de planlı ve sistemli kalkınma programlarıyla mümkün olacağı belirtilmiştir. Bu planda Türkiye ekonomisinin büyümesi için uzun vadede kalıcı yapısal değişimlerin yapılması zorunluluğuna dikkat çekilmiştir (Takım, 2011: 156). Ayrıca bu plan sanayileşmenin bölgeler arasında eşit kalkınmayı sağlayacak şekilde özendirme politikaları içermekte, üretimi özendirmek amacıyla sanayi sektörüne kredi imkanı sağlamaktadır. 1963 yılında 193 Sayılı Gelirler Vergisi Kanunu üzerinde değişiklikler yapılarak 202 Sayılı yasa aracılığıyla sanayi yatırımlarını özendirmek amacıyla yatırım

indirim önlemi uygulamaya konulmuştur. Yatırım indirimi uzun vadede gerçekleştirilen bir önlem olup genel olarak sanayileşmeyi hızlandırma etkisine sahiptir. Sanayileşmeyi bölgeler arasında dengeli bir şekilde dağıtmada ciddi bir önlem olarak da sayılabilmektedir. 1964 yılında gümrük girişlerinde uygulanan tarife değiştirilerek 474 Sayılı yasa çıkartılmıştır. Bu yasanın içeriğine bakıldığında yatırım mallarının dış alımındaki gümrük ve resimlerine bağışıklık kazandırarak taksitlendirme yapıldığı görülmektedir. BBYK 1963-1967 yılları arasında yürürlükte kalmış ve planda sayılan önlemlerin hemen hemen tamamı bu yıllar arasında gerçekleştirilmiştir (IV Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K Raporu, 1989: 10-11). 1968-1972 yılları arasındaki dönemi kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (İBYKP) hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Bu plan Türkiye'nin yapısal problemlerini çözümlenmeyi ve kalkınmayı hızlı bir şekilde gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Planın en güzel amacı 1968'den 1972'ye kadar olan dönemde Türkiye'nin Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'yı %40 oranında arttırmasını sağlamaktır. Ülkenin büyüme ve kalkınmasını uzun sürede kalıcı çözümlerle olacağı vurgulanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 1968: 2-3). Ayrıca bu plan yatırımları ülkenin tamamına dengeli bir şekilde dağıtımını öngörmekte projeler hazırlanırken ekonomik faaliyetleri az gelişmiş olan bölgelere yönlendirmek amacıyla çeşitli kuruluş yerlerini önemsemektedir. Az gelişmiş bölgelerin doğal zenginliklerini ve çalışabilir insan dinamiklerini değerlendirmeye alarak çalışmalara da öncelik verilmiştir. Devlet az gelişmiş bölgelere iyileştirme amacı taşıyan ekonomik ve sosyal içerikli iyileştirmelerde bulunmuş özel sektörü cezbetmek amacıyla çeşitli destekleyici önlemler almıştır. Bunun yanında sadece toplumun fiziki refahının yükseltilmesi değil aynı zamanda kişiler arasında sosyal adaletin ve fırsat eşitliğinin sağlanması da bu planın en önemli amaçlarından biridir (Akyol, 2016: 52)

Sanayi Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığı'nın iş birliği ile gerçekleşen özendirme politikaları 1967 yılında başbakanlık bünyesine "Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teknik Bürosu" dahil edilmiştir. Bu büro 1970'de yürürlüğe giren 1318 Sayılı Finansman Kanunu aracılığıyla "Devlet Planlama Teşkilatı ve Uygulama Dairesi'ne" dönüştürülmüştür (IV Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K Raporu, 1989: 13). 1973-1977 yılları arasındaki dönemi kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (ÜBYKP)

hazırlanarak uygulamaya konulmuştur (Aydın, 2009). Bu plan 1972 yılı baz alınarak yapılmıştır (TÜSİAD, 1976). Yeni bir perspektif ile hazırlanan ÜBYKP gelir düzeyini arttırmak, sanayileşmeyi ara mamüller ile yatırım mallarının üretimini gerçekleştiren alanlara çekmek ve ithalatı azaltmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu plan ülkenin bütün kuruluşlarında kalkınmanın gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamış toplumun sanayileşmesine önem vermiştir (Özdemir, 2014: 16). ÜBYKP Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarından ayıran en önemli özelliği kişi başına düşen gelirin artırılmasıyla beraber ekonomik yapının değiştirilerek ülke kalkınmasının beraber gerçekleşmesini sağlamak istemesidir (Tekeli, 1972: 59).

ÜBYKP içeriğine bakıldığında gelişmişlik seviyesi bakımında az gelişmiş olan bölgelerin tanımlanması amacıyla KÖY ifadesi üzerinde durulduğu görülmektedir. Planlı dönem yıllarında bölgeler arasında gelişmişlik seviyelerindeki eşitsizlik giderek artmış bu eşitsizliğin dengelenmesi için ekonomi politikalarının yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu politikalar devlet tarafından uygulama alanı bulmuş Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerindeki vilayetlerle az gelişmiş olan diğer bölgeler hakkında KÖY ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. ÜBYKP ‘da bölgesel kalkınma değil de illerin kalkınması üzerinde durulmuştur (Akyol, 2016: 52-53).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planını (DBYKP) 1979-1983 yılları arasında uygulanmıştır (Aydın, 2009). Bu planda uygulanacak olan stratejiler o dönemin başbakanı Bülent Ecevit tarafından belirlenmiştir. Sosyal politikalar önemsenererek sanayinin içeriği de geliştirilmiştir. Planın ilk yıllarında ekonomik istikrarsızlığın meydana gelmesinden dolayı planın uygulanması aşamasında plan özel bir düzenleme yapılarak sürdürülmüştür. Bu planın uygulandığı dönemde kapalı ekonomi politikaların terkedildiği görülmektedir (DPT 2002: 8). Konjonktürel yapının değişmesiyle birlikte yatırımların teşviki konusunda daha önce uygulanan planlardan farklı bir uygulama söz konusu olmaktadır. Özendirme önlemleri bölgeye, iş kollarına ve kuruluşun ortak yapısına göre değişik kademelerde uygulanması planlı dönemin özelliklerindedir. Fakat bu planda ilk defa özendirme önlemlerinin girişimciye göre verilmesi gündeme gelmiştir. Bu plan döneminin ele alınmasında önemli dönüm noktaları mevcuttur. 24 Ocak 1980 tarihinde gerçekleşen ekonomik kararlar ve 12 Eylül 1980’de gerçekleşen

siyasi gelişmeler bunlar arasında sayılabilir (IV Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K Raporu,1989: 18-20).

1980'den önceki dönem incelendiğinde 1.2.3. ve 4. Beş Yıllık Kalkınma Planlarının uygulandığı görülmektedir. Bu planlar hayata geçirilmiş fakat beklenen oranda etkiye ve verimliliğe ulaşmak mümkün olmamıştır. Planların asıl amacı sanayileşmiş bir topluma kavuşmak olsa da uzun süreli kalıcı bir sanayileşme planları hazırlanamamıştır. İhracatı özendirici amaçlar taşımayan dışa kapalı üretimler gerçekleştirilmiş, sanayi sektörünün yüksek maliyetle ve büyük karla üretim yapmasına izin verilmiştir. Etkinlik ve verimlilik konusunda fazla araştırma yapılamamış amaçsız projeler ve planlar kaynak kullanımında israfa yol açmıştır. Sanayi sektöründe ithal ikameci model uygulanmış yayılma alanları ile sektörleri planlananın dışında gerçekleşmiştir. İthal ikamesi modelinin benimsenmesi ile ithal ikame malları öne sürülerek rastgele üretimler yapılmıştır. Planların tamamında kaynakların etkin ve verimli kullanılması amacıyla politikalar öne sürülmüş kaynak yetersizliğinden dolayı kaynakları çoğaltıcı bir planlama yapmak mümkün olmamıştır. Uygulanan planlarda ülkenin kalkınması en temel amaç olmuş, tasarruflar ve yatırımlar desteklenerek sanayileşmeye çalışılmıştır. Bunlara rağmen Türkiye uluslararası arenada söz sahibi olacak kadar üretim gerçekleştirememiştir. Aynı zamanda ekonomik seviyesi bakımından güçlü olan ülkelerle yarışabilecek ciddi özendirme politikalarının uygulanmadığı görülmüştür. Bütün bu olumsuzluklar neticesinde planlar da amaçlanan oran da başarı elde edilememiş ekonomi ağır bir depresyona girmiştir (Özdemir,2014: 18).

2.1.4. 24 Ocak 1980 Dönemi Sonrası Uygulanmaya Başlayan Teşvik Politikaları

1980'li yıllarda dünya ekonomisinde küreselleşme ortaya çıkmış, Türkiye'de bu küreselleşmeye entegre olabilmek ve 1979'da meydana gelen krizin yol açtığı sorunları gidermek amacıyla 24 Ocak 1980'de yapılan toplantıda birtakım ekonomik kararlar almış ve bu kararlar 25 Ocak 1980'de Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur (Tüleykan ve Bayramoğlu, 2016: 405). 24 Ocak 1980'de alınan ekonomik

kararlar yapısı yönünden evvelki dönemde uygulanan ekonomi politikalarından farklılık arz etmektedir (Hepaktan, 2008: 2).

24 Ocak 1980 İstikrar Programı sanayileşme politikalarının değiştiği mevcut finansal sistemin yerine yeni bir sistemin gelmesi gerektiğini savunan yapısal bir dönüşüm programı olarak adlandırılmaktadır. Devletçilik ilkesinin yansması ile oluşturulan DBYKP'nın öngörülerini bu programın gelmesiyle değişikliğe uğramış, BBYKP'da tekrardan gündeme getirilmiştir. Mevcut ekonomik sistem dış dünyaya kapalı ithal ikameci modelin benimsendiği devletin müdahale oranının yüksek olduğu bir sistemdir. Böyle bir sistemden, ihracat yoğunluğunun fazla olduğu ihracata yönelik sanayileşme modelinin uygulandığı, dış dünyaya açık serbest piyasa ekonomisinin hüküm sürdüğü ekonomik sisteme geçilmek hedeflenmiştir. Bu hedefe yönelik kararlar uygulamaya konulmak istenmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2002: 121).

1980'li yıllarda liberal politikaların uygulanmaya başlanmasıyla dış yatırımların ülkeye giriş çıkışları kolaylaşmıştır (Güven, 2008: 77). Devletin ekonomi üzerindeki payının azaldığı 1980'li yıllarda ihracat için verilen kredilerde düzenlemeler yapılmış kredilerin miktarı enflasyon miktarına endekslenmiştir. Özel sektörü desteklemek amacıyla uluslararası ticarete ithal ikamesi modelinin yerine kalkınma hedefi ile örtüşen teşvik politikaları yapılmaya başlanmış ve önceliği olan sektörlerle yönelme olmuştur (Akdeve ve Karagöl, 2013: 337).

1981 yılında Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) oluşturularak faaliyet göstermeye başlamıştır. Borsanın açılışı ise 1986 yılında gerçekleşmiş 1983 yılına gelindiğinde ise dış ticaretin önemli derecede serbestleşmesi sağlanmıştır. Türkiye 1989'da 32 Sayılı Karar vasıtasıyla kombiyo rejiminin hepsinin serbestleşmesine izin vermiştir. 1981 yılından 1988 yılına kadar olan ki dönem Türkiye'de gerçekleşen liberalizasyon programının ilk yılları olarak kabul edilmektedir. Bahsi geçen bu yıllar da ihracatın teşvik edilmesi en önemli amaçlar arasındadır (Öztürk, 2005). DBYKP'dan Sonra BBYKP 23.07.1984 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu plan 1983 yılında seçilen o zamanın hükümetinin oluşturduğu bir plandır. Planın içeriği incelendiğinde potansiyel olarak dış satım olanağı mevcut olan araç gereçlerin desteklenerek rekabet

edebilirliğinin arttırılmasının hedeflendiği görülmektedir. Dış satım desteklenmesindeki esas gayenin dışsatımının oranının arttırılmak istenmesidir. Gerçekleştirilecek olan yatırımların ülke genelinde eşit şekilde dağılımının sağlanmak istenmesi amacıyla özendirme tedbirlerinin yöre ve bölgeler açısından değişik şekilde yapıldığı da görülmektedir. Teşviklerle alakalı kanuni düzenlemelerin tek bir kanunda belirtilmesi gerekliliği değişen iktisadi olaylar karşısında konjonktörel duruma göre şekil alabilecek yatırım ve ihracat teşvik sisteminin kurulması gerektiği de belirtilmiştir. Planlı dönemin tamamına bakıldığında BBYKP 'nın da dahil edilmesiyle 25 yıllık bir kalkınma planının uygulandığı görülecektir. 25 yıllık kalkınma planının tamamına bakıldığında planın ilk 10 yıllık döneminde yatırımların desteklendiği sonraki yıllarda ise dış satımı özendirme tedbirlerinin ön plana çıktığı ve iyileştirmeler yapıldığı görülmektedir (IV Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K Raporu, 1989: 32-33).

2.1.5. 1990 Yılından 2009 Yılına Kadar Uygulanan Teşvik Politikaları

Küreselleşme olgusunun bütün dünyaya yayılmasının ardından dünya ülkelerinin ekonomik, mali ve sosyal yapılarında değişiklikler yaşanmıştır. Küreselleşmenin ardından meydana gelen serbestleşme akımları Türkiye'nin ve diğer ülkelerinde etkilenmesinde rol oynamıştır (Candan, 2012: 79).

1980' li yılların sonuna gelindiğinde Türkiye'de uygulama alanı bulan kalkınma amaçlı plan ve programlar yöresel ve sektörel gelişmeleri desteklemek maksadıyla yapılmaya başlamıştır. 1989 'da Kaynak Kullanımı Destekleme Primi (KKDP) kurulmuş teşvik uygulamalarında parasal nakdi desteklemelerde bulunulmuştur. Bu gibi desteklemelerin yapılmasındaki amaç sanayileşme oranının arttırılması, ülke içinde mal ve hizmet üretiminde devamlılığın sürdürülmesi, kuruluşların arttırılmak istenmesidir. 1994 yılında yapılacak olan yatırımlarda sektörel seçicilik terkedilmiş bütün yörelerin dengeli bir şekilde teşviklerden yararlanması sağlanmıştır. Bütün vilayetler için aynı teşviklerin uygulanması yöreler arası eşitsizliğin giderek artmasına sebep olmuştur. Yatırımların yapılmasında ön şart olan hammaddeye yakınlık, daha düşük taşıma maliyeti ve iş gücü olanağı gibi bileşenler gelişmesi düşük olan yörelerin tercih edilmesini engellemiştir. Bundan dolayı bu uygulamaya 1998'de son verilmiştir. Bu

yıllarda teşvik politikalarına bakıldığında değişik şekillerde kategorize edilmiş bir sınıflandırmanın olduğu görülmektedir. Bu sınıflandırma; gelişmiş, normal ve köy olarak belirtilmiştir. Gelişmesi iyi durumda olan bölgeler için teşvik konuları kararlaştırılırken bunun dışında kalan yöreler için bütün yatırım konuları teşvik sisteminin içine dahil edilmiştir (Akdeve ve Karagöl, 2013: 338). Türkiye'nin 1990-1994 yılları arasındaki süreçte reel yatırımları terk etmesi, dışa açık model değil de iç piyasaya yönelik genişleme modelini uygulaması ticari olarak bir getirisi bulunmayan dallarda yatırımlara destek vermesi neticesinde 1990'lı yıllar da ekonomide bir duraksama meydana gelmiş ve 1994 yılındaki krize zemin hazırlamıştır. 1995 yılından 1999 yılına kadar devam eden ekonomik kriz devlet tarafından 5 Nisan İstikrar Programında alınan tedbirlerle kısa süreli çözümlere kavuşturulmuştur (Ay ve Karaçor, 2006: 71). 1990'lardan 2000'li yıllara kadar olan sürede yöresel gelişmeyi ön plana çıkaran teşvikler için ciddi adımlar atılmaya başlanmıştır. Sözü edilen bu yıllarda yöresel iyileştirmelerin yanında az gelişmiş bölgelerde devam eden yatırımların yarım kalmaması için desteklemelerde bulunulmuş bazı kredi kolaylıkları sağlanmıştır. Bu kapsamda; 7 Kasım 1996 tarihinde 96/8905 Sayılı “Yarım Kalmış ve İşletme Sermayesi Yetersizliği Nedeniyle İşletmeye Geçememiş veya Kısmen İşletmeye Geçmiş Yatırımların Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Karar” dahilinde ilk olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ki vilayetler, bunun dışında kalan birkaç az gelişmiş vilayetlerde yarım kalmış yatırımlara dahil edilmiştir. Bu vilayetlerde yapılan yatırımların devam edebilmesi yarım kalmaması maksadıyla firma sahiplerine elverişli şartlarda yatırım ya da işletme kredisi temin edilmesi sağlanmıştır (Eser, 2011: 104). 29 Ocak 2004 tarihinde 5084 Sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” çıkarılarak bazı vilayetlere vergi ve sigorta primi destekleri sağlamak, enerji konusunda gereken teşvikleri yapmak ve yatırımcılara ücret ödemediği arsa vermek amacıyla yatırım ve iş imkanlarının çoğaltılması hedeflenmiştir. 5084 Sayılı Kanun 49 il kapsayacak şekilde uygulama alanı bulmuştur. Ayrıca 2007'de de çıkarılan 5615 Sayılı Kanun'la da Çanakkale'nin 2 ilçesinin eklenmesiyle teşvikten faydalanan vilayetler 50 tane olmuştur (Yavan, 2010: 86).

Türkiye'nin ekonomisi incelendiğinde 1990'lı yıllarda meydana gelen ekonomik duraksamaların ve mali istikrarsızlıkların 2000'li yıllarda da devam ettiği görülmektedir. 2001 yılına gelindiğinde Türkiye ciddi bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu krizin boyutuna bakıldığında Türkiye'nin karşılaştığı krizlerin en büyüğü olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye ekonomisi bu krizin ardından küçülmeye başlamış ve küçülmeye birlikte yatırımcılar ciddi şekilde etkilenmiştir. Yatırım yapacak firma sahipleri yatırımlarını ertelemek zorunda kalmıştır. Bu yıllarda ekonomik krizin etkisiyle yatırım teşvik belgesi talebi ciddi boyutlarda azalmaya başlamıştır. 2001 yılında yaşanan krizin ardından güçlü ekonomiye geçiş programı kapsamında IMF'nin de desteğiyle istikrarlı ve devamlılığı olan ekonomik bir program yapılmış ve 2002 yılında bu program başarıyla sonuçlanmıştır. 2002 yılında ülkenin ekonomik yapısı istikrarlı hale gelmiştir. 2002'den sonra yatırım teşvikleri yeniden artmaya başlamış Türkiye ekonomisi 2008'de meydana gelen tüm ulusların etkilenmesine yol açan krize kadar yıllık olarak önemli derecede büyüme kat etmiştir (Yavan, 2012: 15).

2.1.6. 2009 Yılı ve Sonrası Teşvik Uygulamaları

2009 yılı Türkiye ekonomisinin en ciddi sorunları yaşadığı yıllardan biridir. 2008 yılında meydana gelen kriz finansal merkezli bir krizdir. Fakat etkisine bakıldığında en fazla reel sektörleri vurduğu görülmektedir. Bu kriz uluslararası etkiye sahip küresel bir kriz olmasına rağmen Türkiye çok fazla etkilenmemiştir. Çünkü 2001'de meydana gelen krizin ardından uygulanan yapısal reformlar ve devletin ekonomiye yeterli derecede yön vermesi bu krizin hafif bir şekilde atlatılmasını sağlamıştır. Krizin yarattığı olumsuzlukları en aza indirmek maksadıyla devlet birtakım tedbirler almak zorunda kalmıştır. Hükümet reel sektöre vergisel desteklemeler vererek krizin olumsuz etkilerini yok etmeye çalışmıştır (Acar, 2013: 17).

2009 yılı Türkiye'sine bakıldığında ülkede yepyeni bir teşvik sisteminin uygulamasına geçildiği görülmektedir. Yeni teşvik sistemi sektörel, bölgesel ve büyük proje esaslı olmak üzere üç kategoride değerlendirilmektedir. Bahsi geçen sistemin kanuni dayanağı 18 Şubat 2009 tarih ve 5838 sayılı "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'da" belirtilmektedir (Karakurt, 2010: 157). 2009 yılından

itibaren uygulanmaya başlayan bu teşvik sisteminin hedeflerine bakıldığında; tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yapılmasını sağlamak, mal ve hizmet üretimini yükselterek işsizliği azaltmak, yatırımların sürekliliğini sağlayarak kalkınmayı gerçekleştirmek olduğu görülmektedir. Bunun yanında uluslararası arenada boy ölçüşebilecek teknolojik araçları ve Araştırma Geliştirme (Ar-Ge)'si çok olan yatırımları özendirerek küresel sermayeyi ülke içine çekmek gibi hedefleri de bulunmaktadır. Yörelere arası gelişmişlik düzeylerini aynı seviyeye getirmek ve doğayı korumak amaçlı yatırımları da destekleyici önlemler alınmıştır. Bahsi geçen bu hedefler ışığı altında teşvikler üç kategoride sınıflandırılmıştır. Bunlar Genel Teşvik Uygulamaları, Bölgesel Teşvik Uygulamaları ve Büyük Ölçekli Yatırımların Teşvikidir (Akdeve ve Karagöl, 2013: 338). Bu yıllarda özel tüketim vergisi (ÖTV) ve Katma Değer Vergisi (KDV) vergilerinde indirimde gidilmiş, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ)'ler kurumlar vergisinden muaf tutulmuştur. Krizin olduğu bu yıllarda vergisel teşviklerin uygulanması krizin ekonomide yarattığı olumsuzlukları gidermede çok büyük etkiye neden olmuştur (Göze Kaya ve Durgun Kaygusuz, 2015: 183). Yine bu yıllarda Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (DBYKP) hazırlanarak teşvik politikalarına devam edilmiştir. DBYKP 2009 yılından 2013 yılına kadar olan dönemi kapsayan bir plandır. Bu plan kaynakların etkin bir şekilde kullanılması gerektiğini ekonomik yapıyı geliştirici ve iyileştirici küresel rekabete dayanıklı değişebilen katma değeri yüksek olan sektörlerin tercih edilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca bu plan yörelerin gelişmişlik düzeylerine bakılarak yatırımlara destek verilmesini öngörmektedir (Selim, vd., 2014: 663). 2009 yılında yürürlüğe giren teşvik yasasının ardından 2012 yılında 2012/3305 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” yayınlanmasıyla yeni bir teşvik yasası uygulamaya konulmuştur. Bu teşvik yasası tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yöneltmek, üretim faaliyetlerini artırarak işsizliği azaltmak, küresel alanda rekabet edebilirliği arttıran Ar-Ge içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlarla stratejik yatırımları teşvik etmek, ülke içine yurtdışı yatırımları çekebilmek, yöreler arası gelişmişlik düzeyini eşit hale getirmek gibi amaçları taşımaktadır. 15.06.2012 tarihinde yürürlüğe giren 2012/3305 Sayılı Kanun'da yıllar itibariyle değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Aşağıda yer alan tablo bu kanunda yer alan

değişiklikleri içermektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Ve 2012/1 Sayılı Tebliğ).

Tablo 2. 1. 2012/3305 Sayılı Kararda Gerçekleştirilen Değişiklikler

Bakanlar Kurulu Kararı		Yayımlandığı Gazete	
Karar Tarihi	Karar Sayısı	Yayın Tarihi	Gazete Sayısı
15.06.2012	2012/3305	19.06.2012	28328
Bakanlar Kurulu Kararında Değişiklik Yapan Düzenlemeler			
02.10.2012	2012/3802	13.10.2012	28440
28.01.2013	2013/4288	15.02.2013	28560
27.05.2013	2013/4763	30.05.2013	28662
27.01.2014	2014/6058	09.05.2014	28995
30.06.2014	2014/6588	06.08.2014	29080
15.12.2014	2014/7273	05.03.2015	29286
16.03.2015	2015/7496	08.04.2015	29320
20.08.2015	2015/8050	27.08.2015	29458
09.11.2015	2015/8216	19.11.2015	29537
29.02.2016	2016/8715	08.04.2016	29678
07.09.2016	2016/9139	05.10.2016	29848
13.02.2017	2017/9917	22.02.2017	29987
24.04.2017	2017/10111	03.05.2017	30055

Kaynak: 2017/10111 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

Yukarıdaki tablo da 15.06.2012 tarihli 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'da yapılan değişiklikler ve düzenlendiği kanunlar yer almaktadır. Değişiklik yapılan kanunun temelini 2012 yılında yürürlüğe giren 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı oluşturmaktadır. 2012 yılında yürürlüğe giren teşvik yasası çalışmamızın üçüncü bölümünde detaylandırılmaktadır. Genel olarak tabloda yer alan Bakanlar Kurulu Kararlarının

içeriği incelendiğinde verilen desteklerde ve yararlanma koşullarında iyileştirmeler yapmak amacını taşıdığı gözlemlenmiştir.

Örneğin 2012/3305 Sayılı Kanun'da değişiklikler yapılarak 13.10.2012 tarihinde 2012/3802 Sayılı Karar ile yürürlüğe giren hüküm değerlendirilirse; Bu kararın içeriğinde bakıldığında 6. bölge için verilen Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteğine ilişkin azami destek sınırının kaldırıldığı görülmektedir. Bu kapsamda bölgede yatırım yapan yatırımcılar, Gelir Vergisi Stopajı ile Sigorta Primi (İşçi Hissesi) Desteğinde ki gibi Sigorta Primi İşveren Hissesinde Desteğinde de 10 yıl (OSB'lerde ise 12 yıl) süreyle faydalanabileceklerdir. Bunun yanında öncelikli yatırım konuları çerçevesinde desteklenen yatırım konuları içerisine okul öncesi eğitim yatırımları eklenmiştir. Ayrıca TÜBİTAK ve KOSGEB tarafından desteklenen Ar-Ge projeleri neticesinde geliştirilen ürünlerin ve parçaların üretimine yönelik yatırımların desteklerden yararlanabileceğine yer verilmiştir (13.10.2012 tarihli 2012/3802 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı).

Cazibe Merkezleri Programı: 22.11.2016 tarihinde 678 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile yürürlüğe giren Cazibe Merkezleri Programı yatırımların desteklenmesi amacıyla faaliyete geçen programlar arasında gösterilebilir. Cazibe Merkezleri Programı; az gelişmiş yörelerde yatırım alanını canlandırmak, istihdam, üretim ve ihracatı oranlarını arttırmak, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmak amacıyla yatırımların desteklenmesi öngören bir programdır. Bu program görece az gelişme gösteren Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yer alan 23 ilde gerçekleştirilecek yatırımlar için çeşitli destek unsurlarını içinde barındırmaktadır. Söz konusu illerde ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanması, işsizlik oranının azaltılması, sosyal refahın artırılarak göçlerin azaltılması amaçlarına yönelik desteklemeleri içermektedir. Adı geçen program kapsamına giren iller; Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli ve Van olmak üzere bu iller içinde özel sektörün yapacağı imalat sanayi yatırımları (US-97 Kodu:15-37) ile çağrı merkezi ve veri merkezi yatırımları için sağlanan destekler bu programın kapsamında yer almaktadır. Programın içeriğine bakıldığında İmalat sanayi yatırımları için; Tunceli, Bayburt, Ardahan, Gümüşhane, Iğdır, Erzincan illeri için asgari

sabit yatırım tutarı 2 milyon TL, Hakkari, Bingöl, Kars, Siirt, Bitlis, Muş, Şırnak illerinde 4 milyon TL, Ağrı, Batman, Elazığ, Adıyaman, Erzurum, Malatya, Mardin, Van, Diyarbakır, Şanlıurfa illerinde 5 milyon TL tutarında asgari sabit yatırım tutarı şartı aranmaktadır. Çağrı merkezi yatırımları içinde asgari sabit yatırım tutarı şartı bulunmamakta, 200 kişilik istihdam şartının olduğu belirtilmektedir. Cazibe Merkezi Programı kapsamında verilen destek unsurları:

1. Danışmanlık hizmeti destekleri
2. Anahtar teslim fabrika binası yapımı desteği
3. Faizsiz yatırım kredisi desteği
4. Faiz indirimli İşletme kredisi desteği
5. Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen illerde halen mevcut bulunan üretim tesisini Cazibe Merkezleri Programı dahilindeki illere taşımak isteyen yatırımcı firmalara “üretim Tesislerini Taşıma Desteği”

verileceği öngörülmektedir. Bunun yanında çağrı ve veri merkezleri için sunulan desteklemelere bakıldığında;

1. Hazine taşınmazlarının “çağrı merkezi ve veri merkezi” yapımı için tahsis edilmesi
2. Kamuya, mahalli idarelere, kamu iktisadi teşebbüslerine ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait atıl vaziyetteki kamu binalarının çağrı merkezi ve veri merkezi olarak kullanımı için tahsis edilmesi
3. Çağrı merkezi ve veri merkezi için bina yapım desteği
4. Çağrı merkezlerinde ve veri merkezlerinde ihtiyaç duyulan telekomünikasyon altyapısına verilecek destekleri kapsayan “çağrı ve veri merkezleri yatırım desteği”
5. Veri merkezleri için enerji desteği

Şeklinde olduğu görülmektedir. Bu program kapsamında yer alan illerde kurulması düşünülen çağrı ve veri merkezleri için yatırımlarda devlet yardımları hakkında kararlar kuruldukları bölgeye tanınan bölgesel teşvikler için istenilen asgari sabit yatırım tutarı şartı bulunmamaktadır.

Proje Bazlı Teşvik Sistemi: 26.11.2016 tarihide 2016/9495 Sayılı Yatırımların Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesine İlişkin Karar yürürlüğe girmiştir. Bu desteklemenin amacı Türkiye'nin mevcut halinde veya gelecekte öngördüğü kritik ihtiyaçlara cevap veren, arz güvenliği sağlayan, uluslararası güçlere bağımlılığı azaltan, teknolojik dönüşümlere katkısı olan, Ar-Ge yoğunluğu fazla olan ve katma değeri yüksek 100 milyon doların üzerindeki yatırım projelerinin proje bazlı olarak özel destek mekanizması ile desteklenmesini öngörmektedir. Proje bazlı teşvik sistemi kapsamında desteklenecek projeler için sağlanacak destek unsurları proje bazında uygulanmaktadır. Ekonomi Bakanlığı tarafından sunulan proje bazlı teşvik sisteminde yer alan destek unsurlarından Bakanlar Kurulu'nun kabul ettiği ve öngördüğü projeler yararlanabilmektedir. Bakanlar Kurulu'nun değerlendirdiği ve onay verdiği projeler aşağıda yer alan destek unsurlarından birinden veya birkaçından yararlanabilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Mevzuatı, 2018).

Tablo 2. 2. Proje Bazlı Teşvik Sistemi Destek Unsurları

Vergisel Destekler	İstihdam Destekleri	Finansman Destekleri	Yatırım Yeri ile ilgili Destekler	Diğer Destekler
KDV İstisnası	Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Enerji Desteği	Altyapı Desteği	İzin, Tahsis ,Ruhsat, Lisans ve Tecili Kolaylığı veya İstisnası
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Gelir Vergisi Stopajı Desteği	Faiz Desteği	Yatırım Yeri Tahsisi	Kamu Alım Garantisi
Vergi İndirimi veya İstisnası	Nitelikli Personel Desteği	Sermaye Katkısı		
KDV İstisnası				

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Mevzuatı, 2018

Ekonomi Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 2016 yılında yürürlüğe giren Proje Bazlı Teşvik Sisteminin ihracat ve ekonomiye ciddi getirilerinin olacağı öngörülmektedir. Teşvik sisteminin yürürlüğe girmesinin ardından birçok proje için başvurular değerlendirmeye alınmıştır. Bu kapsamda 19 firmanın toplam 23 projesi için yapılan müracaatların kabul edildiği ve desteklemelerin yapılacağı duyurulmuştur. 19 firmanın toplam 135 milyarlık yatırım projeleri için verilen desteklemelerin Türkiye Ekonomisi için ciddi getirilerinin olduğu belirtilmektedir. Bu yatırımların faaliyete geçmesi durumunda Türkiye’de 34 bin 111 doğrudan 134 bin ise dolaylı yoldan istihdam yaratılacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu yatırımların Türkiye ihracatına 6 milyar 318 milyon dolarlık katkı sağlanması beklenirken, ithalat da 12 milyar 312 milyon dolarlık bir azalma olacağı öngörülmektedir. Cari açık konusunda ise 19 milyar dolarlık iyileşmenin olacağı belirtilmektedir. Yürürlükte olan teşvik mevzuatı ile teşviklere verilen yıllık ortalama yatırım tutarı 97 milyarken, Proje Bazlı Teşvik Sisteminin yürürlüğe girmesiyle toplam 135 milyarlık yatırım için teşviklerin verileceği öngörülmektedir. Teşviklerden yararlanacak 19 firma (Alvimedicia, Assan, Atayurt, BMC, CFS, Dow Aksa, Ekore, Ersan, SASA, İpek Mobilya, Moat Makine, Siirt Bakır, Metcap Enerji, TUSAŞ, Oyak Renault, Yıldız Metalurji, Vestel, Süttaş, Tosyalı,) dir. Bu firmaların yapacağı yatırımlar ise İstanbul, Sakarya, Malatya, Adana, Hatay, Kahramanmaraş, Kayseri, İzmir, Siirt, Edirne, Ankara, Bursa, Kırıkkale, Bingöl, Mardin ve Osmaniye illerinde olacaktır (Türkiye İhracatçıları Meclisi, 2018).

2.2. Teşvik Politikası Araçları

2.2.1. Amaçlarına Göre Teşvikler

Amaçlarına göre teşvikler; ülkenin yatırım ve üretim hacmini genişletmek, ihracatı destekleyici önlem almak, uluslararası piyasada rekabet edebilir hale gelmek, dış kaynaklı yatırımcıların ülkeye gelmesini sağlamak, ekonomik büyüme ve kalkınmayı hızlı bir şekilde gerçekleştirmek, yöreler arası eşitsizliği ortadan kaldırmak, yatırımcının korkmadan piyasaya girip çıkması konusunda riskleri olabildiğince düşürmek, Ar-Ge ve teknolojiyi ileri seviyeye getirmek, vasıflı iş gücünün artmasına yardımcı olmak, mal ve hizmetlerin kalitesini ve verimliliğini üst düzeye çıkarmak, Kobi'lere gereken desteği

vermek, herhangi fiziki ve beşeri faktörlerden dolayı tamamlanması mümkün olmayan yarım bırakılmış yatırımları tamamlayarak ülkeye kazandırılmasını sağlamak v.b amaçları bulunmaktadır (Duran, 2003: 24).

2.2.1.1. Ar-Ge İnovasyon Destekleri

Günümüz çağında devletlerin ekonomilerinin verimlilik seviyeleri ve üretim sistematığı ülkenin büyümesi ve kalkınması bakımından ciddi bir öneme sahiptir. Bu nedenle bütün ülkelerde Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerine doğru bir eğilim söz konusu olmaktadır. Devletlerin çoğu fazla kaynak kullanmayarak, daha çok katma değer üretmeyi amaçlamaktadır. Dünya genelinde yapılan araştırmalara göre devletlerin Ar-Ge faaliyetlerinde meydana gelen gelişmelerle verimlilik artışının birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu ortaya çıkmıştır. Ar-Ge faaliyetleri bilgi düzeyinin geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirecek yatırımları ileri düzey teknolojilere ya da elde bulunan kaynakların etkin ve verimli kullanımına dönüşmesi olarak tanımlanmaktadır (Erkiletlioğlu, 2013: 2-13). 2008 yılında uygulamaya konulan “5746 Sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun” kapsamına Ar-Ge, yenilik ve teknolojik amaçlı faaliyetlere ciddi destekleme olanağı sağlanmıştır.

5746 Sayılı Kanun kapsamında, kişilerin, grupların, kültürlerin ve bilgilerinin toplamından meydana gelen bilgi hazinesinin genişletilmesi elde edilen bu bilginin yeni faaliyet ve programlar planlamak amacıyla kullanıma dahil edilmesi, çevresiyle uyum içinde tasarımlar yada yazılım unsurları ile sektöründe bilimsel ve teknolojik ilerlemeye neden olan, sonuçlar itibari ile kendine özgü bir nitelik taşıyan, deneysel, bilimsel ve teknik içeriği olan faaliyetleri Ar-Ge faaliyeti olarak tanımlamak mümkündür. 5746 Sayılı bu kanun Ar-Ge ve yenilik vasıtasıyla Türkiye ekonomisinin küresel boyutta rekabet gücünü arttırmayı planlamaktadır. Bu kanun teknolojik bilginin üretimini en az maliyetle gerçekleştirmek, Ar-Ge çalışmalarını ve vasıflı işgücünü arttırmak, destek vermek ve teşvikini sağlamak amacıyla çıkarılmıştır (Ersan, 2012: 11-12).

2.2.1.1.1. Doğrudan Destekleme

Ekonomik yapıya doğrudan katkıda bulunan desteklemeler etkisini hemen göstermesinden dolayı finansal büyüme ve gelişmelerde önemli bir yere sahiptir (Uluslararası Tarım ve Gıda Konfederasyonu, 2017). Bunlar doğrudan devlet aracılığı ile verilen desteklemeler, hibeler, krediler ve sübvansiyonlardır. Bu tür desteklemeler Ar-Ge faaliyetlerinin maliyetini en aza indirmede önemli bir rol oynamaktadır (Çetin ve Işık, 2014: 84).

2.2.1.1.2. Vergi Teşviki Uygulamaları

Ar-Ge faaliyetlerinin ülkenin ekonomisinde yarattığı pozitif dışsallıklar ve ülkenin refahında meydana getirdiği artışlardan dolayı devletler bu mevzuya önem vermişlerdir (Güzel, 2009: 34). Ar-Ge faaliyetlerine sağlanan vergisel teşvikler; yatırımcılara çağdaş bir üretimde bulunmasının ardından ödemek zorunda olduğu vergiyi daha az ödeme olanağı sağlayan bir nevi ödül niteliği taşıyan teşvikler olarak tanımlamak mümkündür. Bu teşvikler belirli şartlar olması halinde verilen teşviklerden ayrı bir şekilde yatırım yapmak isteyen kendine özgü tasarımları olan tüm işletmelere verilmektedir. Vergisel teşvikler özel sektörün Ar-Ge yatırım düzeyini geliştiren faaliyetlerdir (Çelebi ve Kahrıman, 2011: 35). Devletler Ar-Ge kapsamında bazı teşvik türlerini uygulamaktadır. Bu türleri şu şekilde belirtmek mümkündür; indirimler, hızlandırılmış Amortisman, vergi kredisi, vergi tatili, vergi istisnası ve muafiyetleri, bazı şartlarda yatırımcı şirketlere düşük veya sıfır vergi oranı uygulamasıdır. Bu türlerden indirimler; Ar-Ge harcamalarının belli bir miktarının vergiden düşülmesiyle gerçekleşmektedir. En fazla kullanılan teşvik türü ise Ar-Ge harcamalarının yasada gider olarak belirtilip vergilendirilmek üzere gelirden düşülmesi şeklindedir. Türkiye’de Ar-Ge faaliyetleri kapsamında verilen desteklemeler ve teşvikler iki yasada belirtilmiştir. Bu yasadan biri “5746 Sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun” diğeri ise “4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu” dur. 5746 Sayılı Kanun’un içeriğine bakıldığında Ar-Ge faaliyetlerini kapsayan teşvikleri görmek mümkündür. Bu teşvikler; indirim, istisna, destek ve teşvik unsurları adı altında üç kategoride belirtilmiştir. Ar-Ge faaliyetlerini kapsayan diğer yasa “4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu’nda” belirtilmiştir. Bu yasanın hedefi; üniversiteler,

kurum ve kuruluşları ile üretimi gerçekleştirilen iş kollarının, ortaklaşa tutumu ile ülke sanayisinin küresel boyutta diğer ülkelerle yarışabilecek hale getirmek ve ihracat odaklı bir sisteme dönüştürmek amacıyla teknolojik destekli bilgi üretimini sağlamak, ürünlerde ve ürünleri üretme tekniklerinde çağdaş usuller ortaya atmak, malların kalite ve verimliliğini yükselterek en az maliyetle üretim yapmasına olanak tanımak, teknoloji içerikli her türlü üretim ve yatırımların arkasında olmak, Kobiler'in çağdaş teknolojilerle bütünleşmesine yardım etmektir. 5746 Sayılı Kanun ile 4691 Sayılı Kanun'un çıkarılma maksatları hemen hemen aynıdır (Güzel,2009: 35-43).

2.2.1.2. Bölgesel Büyüme ve Kalkınmayı Amaçlayan Destekler

2.2.1.2.1. Bölgesel Farklılıkların Giderilmesini Amaçlayan Teşvikler

Ekonomik büyüme ve kalkınma bütün dünya devletlerinin ulaşmak istediği esas amaçlardan biridir. Bu, hedeflere varmak için devletin elinde bulunan kaynakların kullanılabilir en verimli biçimde kullanılmasını gerektirmektedir. Yörelere arası kalkınmışlık farklarının mevcut olması gelişmemiş yörelere gelişmiş yörelere sosyal refah bakımından aynı seviyeye getirilmesini öngörmektedir. Bunun bir sonucu olarak yörelere arası farklılıkların eşitlenmesi için bazı politikalar uygulanmaktadır. Soğuk Savaş yıllarının ardından bilhassa küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla gün ışığına çıkan ana problemlerden biri gelişmişlik farklılıklarıdır. Dünya ülkelerinin hemen hemen hepsinde ortak problem olan bu kavram çeşitli çözüm yollarını da şüphesiz gündeme getirmiştir.

2. Dünya Savaşı'nın ardından bölgesel kalkınma sözcüğü somut bir anlam ifade etmeye başlamış ekonomi kitaplarındaki yeri belirginleşmiştir. Bölgesel kalkınmanın anlamı yörelere arası gelişmişlik seviyesi ve yörelere arasında oluşan gelir farklılıklarını olabildiğince aynı seviyeye getirilmesidir. Bölgesel kalkınma gerçekleştirilirken ülkeler birtakım politikalar uygulamaktadır. Bu politikalar ekonomik seviyesi düşük olan yerlere göre veya özel bölgelere göre oluşturulmaktadır. Türkiye'de ekonomik büyüme ve kalkınma planlı dönemden evvel ve planlı dönem yıllarında gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle 1960'lı yıllarda bölgesel planlamalar yapılmıştır (Sevinç, 2011: 36-43). Bölgesel kalkınma politikaları uygulanırken birkaç aracın kullanımı

gerekmektedir. Sözü edilen bu araçlar yatırım teşvikleri (YT) ve devletin gerçekleştirdiği yatırımlar şeklindedir (Bakırcı, v.d., 2014: 282).

Yatırım Teşvikleri bölgeler arası eşitsizliği en aza indirmede ve bölgesel kalkınmayı sağlamada kullanılan en önemli araçlardan biridir. Bölgelerin durumu dikkate alınarak yatırım teşviklerinin içeriği belirlenmektedir. Hiç şüphesiz büyüme ve kalkınmanın gerçekleşmesi yatırımların yapılmasıyla mümkün olmaktadır. Bu sebeple devletler yatırımları teşvik etmek amacıyla bazı bölgelere yönelik tedbirler almaktadır. Bu teşvik tedbirleri mali ve vergisel olarak yatırımcıya bazı kolaylıklar tanımaktadır. Bazı bölgelere kalkınabilmesi amacıyla yatırım yapılmakta bu da bölgeler arasındaki eşitsizliği en aza indirmeye yardımcı olmaktadır. Yatırımcıya sağlanan teşvik tedbirleri ile firmaların geri kalmış bölgelere çekilmesi bir nevi o bölgenin kalkındırılabilmesi hedefine yöneliktir (Şahin ve Uysal, 2011: 112-113). Bölgesel kalkınmada önemli rolü olan araçlardan biri de devletin gerçekleştirdiği yatırımlardır. Devlet yatırımları ülkede meydana gelen bütün altyapı ve kamu hizmetleri için yapılan yatırımları kapsamaktadır. Bu politika aracı herhangi bir yöreye yatırımcıları yönlentmeyi amaçlamaktadır. Yatırımcı firmalar açısından cazibe odağı haline gelen bu yörelerde bölgesel kalkınma da kendiliğinden gerçekleşmektedir (Bakırcı, v.d.,2014: 283).

2.2.1.2.2. Bölgesel Planlama ve Kalkınma Ajansları

Türkiye'nin 1960'lı yıllarda uygulamaya koyduğu bölgesel gelişme ve bölgeler arası eşitsizliği azaltmak konusundaki politikaları günümüz çağında değişikliğe uğramaktadır. Bu değişikliğin ana sebebi, Türkiye'nin AB'ye başvurmuş olması bu kapsamda bölgesel gelişmeyle bütünleşmek zorunda kalmasıdır. Türkiye'de 40 yıla yakın bir sürede uygulanmış olan bölgesel gelişmeler için seçilen politikalar bırakılmış yerine yeni bir politika aracı benimsenmiştir. Bu yeni politika aracı Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)'dır (Berber ve Çelepçi, 2017: 146). BKA'nın kuruluş amacı istenilen bir bölgeyi ekonomik olarak kalkındırmak bu amaca yönelik gereken her türlü desteği sağlamaktır (Erçakar, 2010). Aynı zamanda BKA'lar bölgeler arası ve bölgelerin kendi içinde gelişmişlik seviyesi farklarını en aza indirmeyi amaçlamaktadır (Tutar ve Demiral, 2007: 66).

Türkiye’de 1990 yılında ilk defa BKA’larla ilgili çalışmalara başlanmıştır. Yalnız gelişme süreci 2003 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye’de 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının kuruluşu, koordinasyonu ve görevleri hakkındaki kanun 8 Şubat 2006 tarihinde uygulamaya konulmuştur. Çıkarılan bu yasadaki evvel uygulamada olan kalkınma ajanslarının da olduğu bilinmektedir. Bu ajanslardan ilk olanı Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında çalışma alanı bulan Girişimci ve Destekleme Merkezleri (GİDEM) ‘dir. GİDEM’in hedeflerine bakıldığında bu yöredeki yatırımları cazip hale getirmek, uluslararası ve ülke içindeki parasal likidi yöreye yönlendirmek ve istihdamın iyileştirilmesinde etkili olmayı sağlamak gibi amaçları taşıdığı görülmektedir. Kalkınma ajanslarından ikinci olanı da 1992’de Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı (EGEV) olarak faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Bu ajans İzmir ve Ege Bölgesinin ekonomik seviyesini arttırmak amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir. Ayrıca bu ajans uluslararası girişimcileri ve ulusal sermayeyi bu bölgeye yönlendirerek gereken desteği sağlamayı hedeflemektedir. Kalkınma ajanslarının sonuncusu ise ülkenin ilk olarak kurulan odalarından Mersin Ticaret ve Sanayi Odası (MTSO) kapsamında 2002 yılında çalışmaya başlayan Mersin Kalkınma Ajansıdır. Bu ajansın kurulmasındaki amaç; özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının bütünleştirilerek kaynakların olabildiğince etkin kullanımını gerçekleştirmektir (Arslan, 2010: 96). Bu ajansların tümü genel olarak bir bölgeyi yatırımların odağı haline getirerek tanıtmak ve girişimcilere her türlü ulaşım, istihdam imkanları sağlayarak danışmanlık hizmeti vermeyi amaçlamaktadır. (Özer, 2007: 395).

2.2.1.2.3. Kalkınmada Öncelikli Yörelere Uygulaması

Küresel dünya ekonomilerinin en başta yaşadığı problemlerden biri bölgeler arası dengesizliklerin varlığıdır. Küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte bölgeler arasındaki farklılıklar giderek artmaya başlamış gelişmemiş ülkelerin ekonomik kalkınmasında ciddi sorunlara yol açmıştır. Ekonomik seviyesi yüksek olan ülkelerde bile gelişmişlik farklılıkları mevcuttur. Türkiye gibi gelişme çağındaki devletlerde yörelere arasındaki eşitsizlikler açık bir şekilde görülmektedir (Düzakın ve Kıran Bulgurcu, 2010: 2). Bu eşitsizliklerin ortadan kaldırılması amacıyla devlet birkaç bölgeyi KÖY kavramıyla nitelendirmektedir (DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma,

2000: 50). KÖY kavramı ilk olarak Doğu Vilayetleri ile bu vilayetler dışında en az bu vilayetler derecesinde gelişmemiş yerlerin ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuştur. İlk olarak Doğu ve Güneydoğu vilayetleri ile belirlenmiş birkaç bölge KÖY kapsamına dahil edilmiştir. Ekonomik gelir düzeyi yüksek olan bazı vilayetler ve konum itibari ile önemli bir yere sahip olan bazı ilçeler de KÖY uygulaması içinde yer almaktadır. 1971 yılında Bakanlar Kurulu onayıyla “KÖY İdaresi” kurularak faaliyet göstermeye başlamıştır (Aydın, 1999: 27). Planlı ekonomiye geçilmesiyle birlikte öncelikli yöreler kavramı ayrı bir öneme sahip olmuştur. KÖY’ün ilk uygulaması 28.02.1963 tarihinde 202 sayılı kanun kapsamında 1968’de gerçekleşmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini içeren 22 vilayet bu uygulama içine dahil edilmiştir (DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000:50).

ÜBYKP’nın içeriğine bakıldığında öncelikli yörelerden bahsedildiği görülmektedir. Yine aynı planda DPT ‘ye bağlı KÖY Başkanlığı kurularak faaliyet göstermektedir. KÖY kurulmasındaki amaç; ekonomik gelir düzeyi yüksek olan bazı bölgelerin sınırları içinde bulunan gelişmemiş yörelerin ekonomisini iyileştirmektir. 21 Ocak 1998’de 4325 Sayılı “Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi ile 193 Sayılı GVK’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” adı altında OHAL’e dahil olan vilayetlerden başlamak suretiyle KÖY dahilinde verilecek yatırımlara ek olarak devlet yardımlarının yapılması gerektiği de çıkarılmıştır (Çımat ve Avcı, 2002: 150-152).

2.2.1.3. Kobilere Verilen Teşvikler

Gelişmiş ve gelişmekte olan bütün dünya ekonomilerinde Kobi’ler çok önemli bir yere sahiptir. Kobi’lerin yatırım, istihdam, üretim, ihracat, ekonomik büyüme ve kalkınma için ciddi etkileri bulunmaktadır. Günümüz çağına bakıldığında büyük işletmelerin yerine küçük işletmelerin tercih edildiği görülmektedir (Türkal, 2005: 3). Bütün küresel ekonomilerde Kobi ülkelerin en önemli küçük yapı taşlarını oluşturmaktadır. Gerek gelişmiş gerekse az gelişmiş ülke ekonomilerinde Kobi’lerin payı ortalama%75 civarındadır. Bu ciddi ortalama rakam ülkelerin Kobi’lere verdiği önemi arttırmakla birlikte birtakım desteklemeleri de beraberinde getirmektedir

(Kalaycı, 2008: 145). Türkiye’de faaliyet gösteren işletmelerin %98’i Kobi olarak bilinmektedir (Bekçi ve Usul, 2000: 115). Ekonomik ve sosyal açıdan birçok yaraları bulunan Kobi’ler bugünün ekonomi politikalarında önemli bir yere sahiptir. Yaklaşık tüm dünya ülkeleri ekonomik büyüme ve kalkınmasını gerçekleştirirken Kobi’leri büyük bir oranda dikkate almışlardır. Kobi’leri esas alan “Yatırım Teşvik Uygulamaları” mevcuttur. Bu uygulamaların içeriğine bakıldığında ekonominin sıkıntıya girdiği dönemlerde haksız rekabetle karşılaşan Kobi'lere destek verilmesini kapsadığı görülmektedir. Verilen bu destekler bütün yatırım planlarına sağlanan teşviklere ek olarak düşük faizli kredi desteği verilmesini de öngörmektedir. Kobi’lerle alakalı ilk faaliyetler 9 Eylül 1996 tarihinde 96/8615 Sayılı Kararla uygulanmış, 7 Şubat 1998 tarihli ve 23279 Sayılı Resmi Gazete’de yayımı gerçekleşen 98/10669 Sayılı Kararla da devamı gerçekleşmiştir. Son olarak da 5 Mart 1999 tarihinde 23630 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 99/12474 Sayılı Karar yürürlüğe girmiştir. 1999 yılında yürürlüğe giren bu karar 5.000’e yakın sabit yatırım projesine düşük faiz oranı sağlanarak, vadesi uzun yatırım kredisi tahsis edilmiştir (Çiloğlu, 2000: 45-47).

2.2.1.3.1. Kobilere Yönelik Ar-Ge

Kobi’ler genellikle esnek bir organizasyon yapısına sahip birimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek ülke içi gerekse yurtdışı piyasalarında yaşanan gelişmelere ayak uydurabilmekte teknolojik faaliyetlerle uyumlu hareket edebilmektedir. Ayrıca malların çeşitli sunumu, en az maliyetle çok üretimin gerçekleşmesi de Kobi’lerin yarattığı imkanlar arasındadır. Kobi’ler Türkiye’de ekonomik istihdam açısından önemli bir yere sahiptir. Türkiye’nin istihdamının %59’unu Kobi’ler karşılamaktadır. Genel olarak Kobi’ler yöresel kalkınmayı gerçekleştirmek, istihdam alanları yaratmak, büyük ölçekli firmalara ara mamül üretmek ve gelir dağılımında denge kurmak gibi amaçlar için faaliyet göstermektedir. Teknolojik ilerlemelerin kırsal alanlara getirilmesi konusunda üretim teknolojisine katkı sağlarlar.

Piyasada kalabilmek için üstün bir çabanın gerekliliği olan ekonomilerde Kobi’ler rekabet edebilmek ve ayakta kalabilmek için aktif üretim yapmalı ve piyasaya ürün arz etmelidir. Hem mikro hem de makro olarak Ar-Ge çalışmaları için öngörülen pay

arttırılmalı ve gereken önem verilmelidir. Tüm küresel ekonomilere bakıldığında Ar-Ge ve inovasyon kavramlarının öne çıktığı kesintisiz ve devamlı kâr için bu faaliyetlerin önemsendiği görülmektedir. Bu önemseme Türkiye'nin mali olarak can damarını oluşturan Kobi'ler için de geçerlidir. Küreselleşmenin hız kazandığı günümüz çağında Kobi'lerin varlığını devam ettirip faaliyette bulunmaları güçleşmektedir. Var olan kapasiteleri kullanmak ve rekabet edebilme olanaklarını arttırabilmek için Kobi'ler Ar-Ge faaliyetlerine yönelmelidirler.

Kobi'lerin Ar-Ge ile alakalı problemleri incelendiğinde; büyük ölçekli firmalar kendi içinde meydana gelen olayları değişik şekillerde ekonomik ve mali boyutlar da değerlendirme imkanına sahiptir. Orta ölçekli firmalar ve Kobi'lerin ise böyle bir avantajı bulunmamaktadır. Orta ölçekli firmaların küçük bir bölümü Ar-Ge faaliyetlerinde bulunmakta ve teknolojinin izinden gidebilmektedir. Kobi'ler de Ar-Ge 'ye yönelmişlerse de büyük bir olasılıkla istenileni elde edememişlerdir. Türkiye'de Kobi'ler de Ar-Ge kapsamında meydana gelen en genel problem teknolojik değişimlerin ve ilerlemelerin izinden gidilememesidir. Bu problemler neticesinde Kobi'leri kapsayan bir destekleme mekanizması kurulması için birtakım faaliyetlere başlanılmıştır. Ülkemizde Kobi'ler için sağlanan mali ve teknik yardımlar destek programları ile gerçekleştirilmektedir. Bu programları yapmaya yetkili organlar "Kamu kurumu niteliğindeki kuruluşlar, Mesleki teşekküller, Özel kuruluş vakıflar, Teknik yardım ve danışmanlık hizmetleri veren diğer kurum ve kuruluşlar ile yurtdışı destekli veya örgütlü diğer kurum ve kuruluşlar" olarak belirtilmiştir.

2.2.1.3.1.1. TÜBİTAK KOBİ Ar-Ge Destekleri

1960'lı yıllarda planlı ekonomik sisteme geçilmesiyle birlikte Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) kurularak faaliyet göstermeye başlamıştır. TÜBİTAK'ın kuruluş amacı; uygulamalı akademik araştırmalara destek vererek, genç araştırmacı nüfusu bu faaliyetlere teşvik etmektir. Bugün ki amacına bakıldığında ise endüstriyel araştırma geliştirme faaliyetlerine ve yeniliklere destek vermek, ülkelerin önceliklerine paralel olarak Araştırma-Teknoloji Geliştirme çalışmaları yapan Ar-Ge enstitülerinin işletmesini yapmak, ülkenin Bilim ve Teknoloji hedeflerini

gerçekleştirmek ve ülkenin hemen hemen her tabakasının anlayacağı şekilde kitaplar yayınlamak bu konuya dikkatleri çekmektir. Bunun yanında bilimsel çalışmalar yapan bireylerin ülke içinde ve dışında çeşitli burslarla desteklenmesini sağlamaya yardımcı olmak gibi amaçları da mevcuttur. TÜBİTAK'ın Ar-Ge ile sağlanan desteklemeleri katma değeri yüksek olan mal ve hizmet üretimi yapan kurumların faaliyetlerini teşvik ederek arttırmaya yardımcı olmayı hedeflemektedir. Ülke sanayisinin Ar-Ge potansiyelini arttırmak yine TÜBİTAK'ın görevleri arasındadır. Söz konusu amaçları gerçekleştirmek için Ar-Ge projeleri için kurum ve kuruluşlara %60 civarında karşılıksız desteklemeler hibe şeklinde verilmek istenmiştir. Yine ürünlerin kalitesini artırmak, standartlarını üstün hale getirmek ve düşük maliyet avantajları için yeni teknolojik Ar-Ge faaliyetlerine destek vermek bu kurumun öncelikleri arasında yer almaktadır (Türkoğlu ve Çelikkaya, 2011: 60-62).

2.2.1.3.1.2. KOSGEB Ar-Ge Destekleri

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) bu kuruluşu amacı bilim ve teknolojiyi kullanarak yeni düşünceler ve gelişmeler gösteren Kobi ile yatırımcıların bilimsel ve teknik üretim yapmasını Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerini destekleyerek faaliyetlerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. 15 Haziran 2010 tarihinde 27612 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan karar ile KOSGEB yürürlüğe girmiştir (KOSGEB, 2010). KOSGEB tarafından sağlanan teknoloji Ar-Ge destekleri, Kobi'lerin gerçekleştirdiği mal ve hizmet üretimini yeni ürünler üretmek ve araştırma geliştirme faaliyetleri yürütmek gibi işler için tekrardan ödemek suretiyle, malzeme, teçhizat, deneme maksatlı hammadde, cihaz işçilik konuları, sarf malzemesi gibi tekrardan geri ödemek zorunda olmayarak da vasıflı işgücü, danışmanlık hizmeti, eğitim, uluslararası fuar ziyaretleri, test analizi v.b mevzularda teşvikini sağlamayı amaçlamaktadır. KOSGEB tarafından sağlanan Ar-Ge destekleri kişi sayısı 1'den 150'ye kadar olan firmalar için verilmektedir. Bu firmalara destek verilirken x-y-z olarak bölümlere ayrılmaktadır. KOSGEB ayrıca Kobi'ler için danışmanlık ve eğitim destekleri, pazar araştırma ve ihracatı artırma desteği, yöresel büyüme ve kalkınmayı

amaçlayan destekler, kalite ve verimlilik destekleri ve yatırımcıları geliştirmeye yönelik desteklemeler de vermektedir (Türkoğlu ve Çelikkaya, 2011: 62).

2.2.1.3.1.3. TTGV Ar-Ge Destekleri

Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTVG) 01.06.1991 tarihinde Hazine Müsteşarlığı vasıtasıyla ülke sanayisinin teknolojisini ilerletmek, sanayi alanını da Ar-Ge farkındalığını yükseltmek amacıyla kurularak faaliyet göstermeye başlamıştır. TTGV devletin ve özel birimlerin birlikte hareket etmesiyle çalışmalarına devam etmektedir. TTGV'nin kuruluş amaçlarına bakıldığında; ülkenin teknoloji sistematığının geliştirilerek güç kazanması ve ülke sanayisinde iyileştirmeler yaparak küresel boyutta rekabet edebilirliği arttırmak yer almaktadır. Bu vakıf ülkede yer alan ister büyük ister küçük olsun tüm sanayi sektörünün rekabet edebilirliğini yalnızca teknoloji ve inovasyon kavramlarına yönelerek geliştirebileceklerini anlatmak ve bu maksatla yürüttükleri faaliyetleri desteklemek amaçlarını taşımaktadır. Ayrıca kalite düzeyi yeterli olmayan emeğe dayalı üretimden katma değer yaratabilen ürünlere geçilmesini sağlayan yeni teknolojiler geliştirilerek ortak kullanımın arttırılmasına destek vermek amacı da bulunmaktadır. TTGV'nin Ar-Ge projelerine yönelik destekleri, Teknoloji Geliştirme Projeleri Desteği olarak bilinmektedir (TTGV, 2017). Ayrıca Ticarileştirme Projeleri Desteği, Ortak Teknoloji Politikaları Geliştirme Destekleri de vardır.

2.2.1.3.1.4. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Kobilere Ar-Ge Destekleri

Sanayi Bakanlığı'nın alt projesi olarak ilk defa 2001 yılında Sanayi Tezleri Programı ortaya çıkmıştır (Türkoğlu ve Çelikkaya, 2011: 63). Ortaya çıkan bu devlet programı ile hangi sektör olursa olsun boyutuna bakılmadan katma değer oranı yüksek mal ve hizmet üretimi yapan şirketlerle, üniversitelerin işbirliği yapılması durumunda ortaya çıkan projelere destek verilmesini öngörmektedir. Bu programın hedefleri; üniversiteler, sanayi kuruluşları ve kamunun işbirliğini kurumsallaştırmak, katma değer oranı yüksek olan malların üretilmesine destek verilerek uluslararası piyasada rekabet edilebilirliği arttırmak, üniversite bünyesinde gerçekleştirilen akademik çalışmaların ticarileştirilmesine yardımcı olmak, Kobi'lerin teknoloji ve Ar-Ge faaliyetlerinden uzak

kalmamasını sağlamak, öğretim elemanları ve üniversiteyi bitiren dinamik nüfus arasında işbirliğinin sağlanarak şirketleşmesine destek vermek, üniversitelerde akademik çalışma yapan bireylerin çalışmalarını Kobi'lerin ihtiyaçları doğrultusunda istenilen konulara göre özellikle Ar-Ge'yi esas alan konulara göre seçilmesini sağlamak, gibi amaçlar Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca açıklanmaktadır (T.C Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü, 2017: 54).

2.2.1.3.1.5. Maliye Bakanlığı Destekleri

Türkiye'de Ar-Ge faaliyetlerine yönelik çeşitli desteklemeler verilmektedir. Bu desteklemelerin başında Ar-Ge çalışmalarında indirim yapılması gelmektedir. Ar-Ge faaliyetleri ile ilgili yasal dayanak 193 Sayılı Kanun'da "Ar-Ge İndirimi" başlığı altında 31 Temmuz 2004'de uygulamaya konulmuştur. Ayrıca 5520 Sayılı Kanun'da belirtilen "Ar-Ge İndirimi" ile alakalı düzenlemeler ise 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren uygulanmıştır. Son olarak da 5746 Sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun'da Ar-Ge indiriminden bahsedilmiştir. 1 Nisan 2008'de uygulamaya konulan 5746 Sayılı Kanunla bahsi geçen yasalardaki Ar-Ge faaliyetlerine yönelik yapılan indirimler %100'e çıkarılmıştır. Buna göre bu tarihten sonra kişilerin, bilgi ve teknoloji düzeyini arttırmak amacıyla yaptığı Ar-Ge çalışmaları için yaptıkları giderlerin %100 kurum kazancı hesaplanırken Ar-Ge indirimine dahil olacaktır (TÜBİTAK, 2017).

2.2.1.3.1.6. Hazine Müsteşarlığı Destekleri

Hazine Müsteşarlığı tarafından sağlanan desteklere bakıldığında "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Karar"ın neticesine göre verildiği görülmektedir. Bu kapsamda Ar-Ge faaliyetleri için yapılan yatırımlar TÜBİTAK ile Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığının düşünceleri doğrultusunda alınmıştır. Hazine Müsteşarlığı tarafından yürütülmekte olan yatırımlarda, devlet yardımları programları dahilinde sağlanan vergi destekleri ile Ar-Ge çalışmaları için kullanılan makine, teçhizat ve yazılım harcamalarının yarısı kadar yatırım kredisi verilmektedir. Kullanılan harcamaların 400 milyarı aşmaması şartı bulunmaktadır. Hazine Müsteşarlığının eliyle

yürütülen yatırımlarda devlet yardımları programıyla alakalı alan da yer alan hükümler çerçevesinde desteklemeler yapılmaktadır (Türkoğlu ve Çelikkaya, 2011: 65).

2.2.1.4. Genel Olarak Kalkınmayı Amaçlayan Teşvikler

Genel olarak kalkınmayı amaçlayan desteklemeler yöre ve sektörel ayırım gözetilmeden ülkenin tamamının kalkındırılması amacıyla uygulanan desteklemelerdir. Bunlar Gümrük Muafiyeti ve KDV alacağının ertelenmesi şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

2.2.1.4.1. Gümrük Muafiyeti

Gümrük Vergisi; uluslararası düzeyde ticari faaliyetler yürüten iki ülke ya da ülkeler arasında malların veya hizmetlerin ülke içine girmesiyle ev sahibi ülkenin istemiş olduğu parasal miktarın tamamına verilen isimdir (Bozkurt, 2016: 204). Gümrük muafiyeti ise yatırım yapmak amacıyla kullanılan makine ve teçhizatın Gümrük Vergisi ve gümrük kapsamında tahsil edilen sair vergi ve resimlerden muaflık sağlanarak ithalinin gerçekleşmesine olanak tanıyan bir teşvik türüdür. Yatırımcıların gümrük muafiyetinden yararlanabilmesi için ilgili gümrüklere bazı belgeler vermek zorundadır. Bu belgeler, yatırım teşvik belgesi, ithal listesi, çeki listesi, fon makbuzu, ithal müsaadesi belgesidir (TÜSİAD, 1990: 5- 6).

Gümrük vergisi muaflıkları sermaye mallarının dışarıdan temin edilmesi sırasında vergisel kolaylıklar sağlamaktadır. Özellikle gümrük vergisinin arttırıldığı zamanlarda yatırım mallarının maliyetini azaltması açısından oldukça önemlidir. DTÖ'nün kurulmasıyla devletlerarası tarifesel indirim anlaşmaları yapılarak ülkelerin tarifeleri düşürülmeye başlanmıştır. Dünya ülkelerinin tamamına yakını sermaye malları için gümrük muaflıkları uygulamaktadır. Böyle bir uygulama ile sermaye araçlarına koyulan vergiler kaldırılarak yatırım maliyetlerinin düşürülmesi amaçlanmıştır (Duran, 2003)

2.2.1.4.2. KDV Alacağının Ertelenmesi

Teşvik belgesinde yer alan yatırım mallarının ithalinde ödenmesi gereken KDV bu verginin fiilen indirilmesinin mümkün olduğu tarihe kadar ertelenmesine olanak tanıyan bir teşvik türüdür. Gümrük muaflıkları mal ve hizmetlerin ithali sırasında alınan KDV için geçerli değildir. Bu nedenle mal ve hizmetlerin ithali sırasında KDV'nin ödenmesi

gerekmektedir. KDV uygulamasında teşvikli yatırımlar yapılırken ithali düşünülen makine ve teçhizatın ithali sırasında verilme zorunluluğu olan KDV, ithalatın yapılması sırasında ödenmeyip, gümrük dairelerine teminat gösterimi yapılmaktadır, bu teminat ödenmesi yapılacak verginin miktarı kadardır. Teminat gösterilmesi ile ödenme zorunluluğu bulunan KDV'nin ertelenmesi sağlanmaktadır. Söz konusu bu erteleme, yatırımın yapılmasının ardından yatırımcı bireyin vergi dairesine normal çalışmaları nedeniyle ödemesini yaptığı KDV'nin ertelenen KDV'ye ulaşmasına kadar devam etmektedir. Normal çalışmalar nedeniyle vergi idaresine ödenmiş olan KDV'ler, ithal esnasında ertelenen Katma Değer Vergisine ulaştığı zaman ilgili birimlerden bu olayın teşviki istenilerek gerekli belgelerle gümrük dairelerine başvurulmaktadır. Bu başvurunun ardından teminatın geri iadesi mümkün olmuştur. KDV Erteleme uygulaması yalnızca gerçek usulde KDV yükümlüleri için geçerli bir uygulamadır (TÜSİAD, 1990: 64). Bu uygulama destekleri yatırımın yapılması safhasında yatırımcının ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmaktadır (Duran, 2003).

2.2.1.5. Özel Amaçlı Kalkınma Destekleri

2.2.1.5.1. Garanti ve Kefaletler

Devlet Garantisi; krediyi temin eden tarafından düşük faizi, daha az teminat tutarını öngörmekte ve piyasa şartlarında daha avantajlı bir şekilde kredinin tedarik edilmesine olanak tanımaktadır. Bu tanımla garantiler krediyi alana bir takım yaralar sunarken krediyi vereninde daha düşük risk almasını öngörmektedir. Devletin sunduğu garantiler kapsamında yeni firmalar kurulurken, garantiler olmadığı zaman faaliyet göstermesi mümkün olmayan şirketlerinde çalışmalarına devam etmesine o fırsat verilmektedir (Bozdoğan, 2008: 37-38). Kredi Garanti Fonu (KGF) Kobi'lere kefalet sağlayarak bu işletmelerin faaliyetlerine yönelik desteklerde bulunmuştur. Sözü geçen işletmelerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bankalardan kredi almalarını kolaylaştırmaktadır (Karaca ve Doğan, 2013: 4).

2.2.1.5.2. Yüksek Ticari Risk Taşıyan Projelere Kamu Kaynaklı Risk Sermayesi Katılımı

Risk Sermayesinin çeşitli tanımları olmakla birlikte SPK; “Türkiye ‘de kurulmuş veya kurulacak olan yüksek gelişme potansiyeli taşıyan ve menkul kıymetlerini likiditesi düşük olan girişim şirketlerince birinci el piyasalarda ihraç edilen sermaye piyasası araçlarına yatırım yapılarak gerçekleştirilen uzun vadeli kaynak aktarım biçimi” olarak tanımını yapmaktadır. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere risk sermayesi uzun vadeli ve riskli yatırımları finansmanı ihtiyacını karşılamaktadır. Risk sermayesi ayrıca sermaye problemi yaşayan fakat ellerinde projeleri bulunan ve büyümesi olağan görülen girişimci bireylere sabit bir faiz yükü yüklemeyen ve yeni sermayedarlarca sağlanacak sermaye vasıtasıyla projelerini uygulama fırsatı veren ve mali problemleri ortaklık yoluyla çözüme kavuşturan bir tür finansman aracı olarak ifade edilmektedir. Risk sermayesinin uygulanmasındaki amaç teknolojik yeniliklerin yapılmasıdır. Bundan dolayı risk sermayesi 5-10 yıl gibi uzun süreli yüksek getirisi olan bir yatırım aracı olarak meydana gelen kar, teknolojik yeniliğin sonucunda oluşmuş olan verimlilik artışından doğan kazançların bütünüdür. Risk sermayesi ile ilgili adımlar Türkiye’de 1984 yılında atılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda Ar-Ge faaliyetlerinde gerekli olan maliyeti karşılanması ve teknoloji kapsamındaki yeni düşüncelerin ekonomik hayata dahil edilmek istenmesiyle 1984’de Geliştirme ve Destekleme Fonu kurularak faaliyetlerine başlamıştır. Bunun yanında risk sermayesini geliştirmek için Teşebbüs Destekleme Ajansı, TTGF, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı gibi idarelerin yardımlarının da bulunduğu görülmektedir (İştar, 2013: 189-190).

2.2.1.6. Evrelerine Göre Verilen Kalkınma Teşvikleri

2.2.1.6.1. Yatırım Öncesi Teşvikler

Yatırım öncesi teşvikler yatırım fikrinin ilk basamağında ortaya çıkan teşviklerdir. Yatırımcı bireylerin yatırım konusunda cesaret kazanması ve sağlıklı yatırım kararları almasına yönelik parasal, ayni veyahut teknik olarak yapılan yardımlar bu kapsamdadır. Yatırım öncesinde bireylere yapılan yardımlar genel olarak proje ve fizibilite çalışmalarının gerçekleşmesinde gerekli bilginin ve deneyimin bulunmadığı küçük yerli

yatırımcılara yoğunlaşmaktadır. Bilhassa belli bir büyüklüğe sahip olmayan yatırımcılar yatırımlarını gerçekleştirirken yatırımın her safhasında yardıma muhtaçtırlar. Proje seçimi, fizibilite çalışmaları ve gerçekleştirilmesi düşünülen projelerin yönetimi gibi. Bu görevler genelde devlet idaresince karşılanırken bazen de piyasa mekanizmasında örgütlenmiş “yatırım danışmanlıkları” olarak faaliyet gösteren kuruluşlarca karşılanmaktadır.

Devletin yatırımcılara vereceği bilgilerin sınırı ve niteliği önemlilik arz etmektedir. İlk olarak yatırımcıların üzerinde yoğunlaştığı konularla alakalı bilgilerin toplanması, yatırımcıların fizibilite çalışmaları gerçekleştirmesine olanak tanınması gibi amaçlar gelmektedir. Yatırımcıların genellikle devlet idaresinden çeşitli beklentileri vardır. Bunlar; üretimini düşündükleri ürünle alakalı üretim kapasitesinden haberdar olmak, ürünlerin piyasada belirlenen fiyatını bilmek, gereksinim duydukları hammaddeyle alakalı bilgiler edinmek v.b, gibi. Yatırım öncesi teşvikler potansiyeli yüksek olan yatırımcıların iktisadi hayata kazandırılması ve gerçekleştirilmek istenen projelerin etkili olabilmesi için önemlidir (Duran, 2003).

2.2.1.6.2. Yatırım Sonrası Teşvikler

Yatırım sonrası teşvikler genel olarak ödenecek vergi ile alakalı teşvikler olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda gelir vergisi, kurumlar vergisi, vergi, resim, harçlar yatırım sonrası teşviklere örnek teşkil etmektedir. Öncelikle sözü edilen bu vergilerin ödenmesi yatırımların faaliyete dönüştürülerek kar sağlamasını gerektirmektedir.

Vergiler genellikle işletmelerin karında bir azalma meydana getiren ek bir maliyet birimidir. Bundan dolayı yatırımcıların kararlarında oldukça etkili olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte vergisel teşvikler yatırımların üzerinde uyarıcı bir etkiye sahiptir. Teorik olarak sözü edilen bu etkinlik yatırımların marjinal vergi oranı üzerindeki vergisel teşviklerin etkisiyle ölçülmesi mümkündür. Vergi yükü etkisi literatürde vergilemeden önceki gerçek kazanç ile vergilemenin ardından elde edilen kazanç arasındaki fark olarak ifade edilmektedir. Yatırım yapmayı düşünen bireyler yatırım kararını alırken piyasadaki ve siyasi karar alıcılardan etkilenirler. Bunun yanında vergilerinde etkisi mevcuttur. Yatırım kararı alınırken vergisel olarak sağlanan

avantajlar çeşitli sektörlerde değişik etkiler yaratmaktadır. Örneğin tekstil sektörü ihracata dayalı bir sektördür. Bu sektörde işletmeler yüksek rekabet ortamına maruz kaldıklarından elde edecekleri karlar oldukça düşüktür. Vergiler maliyetin ciddi bir kısmını oluşturabilir ve avantaj sağlayan vergiler tercih edilebilir. Yeni kurulan işletmelerde ise maliyet oldukça belirleyici olduğundan sağlanan teşviklerin ciddi bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Küçük ölçekli yatırımcılar genellikle büyük ölçekli yatırımcılara göre vergisel teşviklere ilgisi daha yoğun olmaktadır (Tatar, 2011: 56-57).

2.2.1.7. Kalkınmada Kullanılan Yöntemlere Göre Teşvikler

Kalkınmada kullanılan yöntemlere göre teşvikler; ayni teşvikler ve nakdi teşvikler olmak üzere iki çeşittir. Bu teşvikler; kendi içinde alt başlıklara ayırmak mümkündür.

2.2.1.7.1. Ayni Teşvikler

2.2.1.7.1.1. Arsa-Arazi Tahsisi

Yatırımcı firmalar yatırımlarını gerçekleştirebilmek için belli bir fiziki alana ihtiyaç duyarlar. Bu alanın sağlıklı ve doğru belirlenmesi yatırımcının maliyetini azaltması bakımından önem arz etmektedir. Arsa-Arazi temini için verilecek teşvikler yatırım yapıldığında çeşitli avantajları bulunan fakat fiziki olarak yeterli alanın bulunmadığı yerlerde önemli bir teşvik mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında yatırımcının yatırım maliyetleri içinde Arsa-Arazi için ayırmış olduğu paylarda etkili olan bir teşvik türüdür.

Arsa-Arazi temini için verilen teşvikler yerleşme maliyetlerinin diğer bölgelere göre yüksek eğilim gösterdiği şehirlerde ciddi bir yere sahiptir. Yatırımların bölgede faaliyet göstermeye başlanmasından evvel alan planlaması yapılarak meydana gelecek bazı olumsuz dışsallıkların giderilmesi öngörülmüştür. Bu olumsuz dışsallıklar çevrenin kirlenmesi, aşırı trafik yoğunluğu, çarpık yerleşme gibi. Öte yandan Arsa-Arazi fiyatlarının diğer yerlere nazaran daha uygun bulunduğu şehirlerde ise bu tür teşviklerin yatırımcıya herhangi bir getirisinden söz edilemez. Arsa-Arazi için kamu tarafından verilen destekler temin edilen yatırım bölgesinin yatırım için verimli olup olmadığına

bağlı olmaktadır. Ayrıca tahsis süresinin iyi belirlenerek yatırımların planlamasını engelleyici nitelikte olmamasına özen gösterilmektedir. Tahsis süresinin yılları alması halinde yatırımcının geri çekilmesi söz konusu olabilmektedir. Tahsisin hızlı bir şekilde sonuç vermesi desteğin teşvik yönünün ağır basması bakımından önemli bir unsurdur.

Devlet eliyle kurulan Organize Sanayi Bölgeleri, Serbest Bölgeler ya da Küçük Sanayi Siteleri alt yapısı oluşturulmuş alanların enerji, ulaşım imkanı, temiz çevre imkanı, bazı kurum ve kuruluşlara yakın olması yatırımcı firmalar açısından önemli bir teşvik nedenidir. Bu tür kuruluşların olduğu yerlerde ortak kullanıma açık olan arıtma tesisi gibi faaliyetlerin yer alması yatırımcının maliyetlerini azaltmada etkili bir rol oynamaktadır.

2.2.1.7.1.2. Vasıflı İşgücü Yetiştirmede Eğitime Verilen Teşvikler

Ülkelerin mali gücünün göstergelerinden biride vasıflı, eğitimini almış insan gücüne sahip olmasıdır. Sanayileşmesi sonradan gerçekleşen ülkelerde kalkınmada vasıflı insan gücü önemli bir yere sahiptir. Bu ülkeleri kendine örnek alan devletlerde vasıflı işgücünü arttırmak için çaba harcamaya başlamıştır. Bazı faaliyetleri gerçekleşmesi için nitelikli işgücüne ihtiyaç vardır. İstenilen nitelikli işgücü talebinin karşılanmaması durumunda yatırımların gerçekleşmesi olanaksız hale gelebilmektedir.

Vasıflı ve donanımlı insanların iş hayatına kazandırılması teknik ve mesleki eğitimle mümkün olmaktadır. Mesleki ve teknik bilgilerin kazandırılması bakımından devlete önemli görevler yüklenmektedir. Bilhassa gelişme çağındaki ülkelerde kamu idaresi sanayi ve diğer sektörlerin talepleri nispetinde işgücüne yönelik plan ve programlar hazırlayıp uygulanmasında önemli bir çıkış noktasıdır. Sözü geçen plan ve programların maliyetinin hemen hemen hepsi kamu otoritesince karşılanmasına rağmen nispi bir tutarda da işletmelerden de temin edilmektedir. Mali kaynağın bulunmasıyla birlikte eğitimin ve teknik bilgilerin alanında uzmanlaşmış kuruluşlarca verilmesi öngörülmektedir. İşletmeler nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi için eğitim giderlerinin tamamını kendi imkanlarıyla karşılamak istemeyebilirler. Bunun iki sebebi vardır, bunlardan ilki; söz konusu işletmelerin yeterli mali güçten yoksun olmaları bu tür harcamalara ayıracak kaynaklarının bulunmamasıdır. Özellikle kuruluşun ilk yıllarında

değişik giderlerle karşı karşıya gelen işletmeler mali kaynak sıkıntısı yaşamaktadırlar. Sebeplerden ikincisi ise; işgücü potansiyelinin sabit olmaması ile alakalıdır. Eğitim mesleki ve teknik bilgilerin empoze edildiği bireyler işletme çatısı altında daimi olarak istihdam etmesinin garanti olmayıp diğer işletmeleri tercih edebilmesinin olası bir durum olmasıdır. Bu gibi sebeplerden ötürü kamu otoritesinin belli bir oranda mali kaynak ayırarak işletmelerin bu tür ihtiyaçlarını gidermesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır (Duran, 2003).

2.2.1.7.2. Nakdi Yardımlar

Nakdi yardımlar devletin bütçesinde devlet çatısı altında bulunan sektörlerle, girişimcilere ve yörelere aktarılan hibeler, pirimler, destekleme alımları olarak ifade edilmektedir. Devlet tarafından yapılan yardımların büyük bir bölümünün dönüşümü olmayan teşvikler olduğu bilinmektedir. Bundan hareketle yapılan nakdi yardımların çoğu özel kesime aktarılan transferler kategorisinde değerlendirilmektedir. Yatırımcılara uygun koşullarla kredi imkanı sağlayarak piyasadaki faiz oranından düşük oranlar uygulandığı takdirde yatırımcılara olumlu katkıları olduğu söylenebilir.

Teşvik araçlarından en çok istenileni doğrudan yatırımcıya tahsis edilen mali desteklemelerdir. Çünkü yatırımcı firmalar mali desteklemelere karşı daha hassasiyetlidir. Ülkemizde genel olarak yatırımların arttırılması maksadıyla belirlenen bazı dönemlerde girişimcileri cezbeden nakdi yardımlar yapılmıştır. Fakat yapılan yardımların hangi projeleri kapsadığı açıkça belirtilmediğinden genel amaçlara ulaşıldığı halde yatırımları yerinde yapılıp yapılmadığı şüpheli kalmıştır. Genel olarak yatırımları miktarının arttırılması ana amaç olsa da yatırımların doğru ve yerinde yapılması, ekonomik verimliliğin artması açısından önem taşımaktadır. Türkiye 1990'lı yıllarda AB ile Gümrük Birliği Anlaşması yapmış bu anlaşmayla teşvik sisteminde değişiklikler meydana gelmiştir. Bu kapsamda teşvik sisteminin uyumluluğu kaçınılmaz olup, desteklenecek yatırım projelerinin küresel alanda rekabet edebilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte nakdi yardımların büyük bir bölümü kaldırılarak yerine teşvik mekanizması kapsamında yöresel ve vergisel teşviklere yer verilmiştir (Tatar, 2011: 59-60).

2.2.1.7.2.1. Karşılıksız Hibe ve Pirimler

Hibe, geri ödemesi veya herhangi bir karşılığı bulunmayan nakit teşvikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Karşılıksız olması ve nakit olarak aktarılması nedeniyle girişimciler tarafından önemli bir destek aracı olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de teşvik aracı olarak hibelerin kullanımı 1991 yılından itibaren terkedilmiştir. Hibeye benzer bir kullanım alanı olan nakdi yardımlara giren kaynak kullanımı destekleme primi (KKDP) ise 1985-1991 arası dönemde uygulanan teşvik aracıdır. Kaynak kullanımı destekleme primleri faaliyet gösteren yatırımın yöresine ve mevzusuna bakılarak %10 ile %60 arasında değişim gösteren oranlarda uygulanması öngörülmektedir. Bu tür uygulamalarda bahsi geçen yardımlardan faydalanan yatırımın uygulanan teşvik oranı kadarlık kısmı kamu otoritesince sübvansede edilerek desteklenmiştir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017: 163). KKDP en uygun Güney Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde uygulanmıştır. Bu yörelerdeki yatırımların içeriği incelendiğinde çoğunlukla tarım ve tarıma dayalı sanayi yatırımlarının olduğu görülmektedir (Candan, 2011: 60).

2.2.1.8. Vergisel Teşvik Uygulamaları

Teşvik edici vergi politikalarını belirli bir kazanç veya iradın vergiden istisna edilmesi veya verginin çeşitli metotlarla ertelenmesi şeklinde tanımlamak mümkündür. Devlet otoritesi daha evvelinden planladığı bazı yatırımları özendirmek maksadıyla vergi yasalarını daha uygun hale getirerek çeşitli değişiklikler yapaabilir. Vergi yasalarında meydana gelen bu değişim devletin vergiyle gerçekleştirmek istediği amaçları ifade etmektedir. İstenilen amaçlara ulaşmak için yapılan değişikliklerin planlanana uygun olması gereklidir. Diğer bir ifadeyle bireylerin vergi yükünü hafifletmeyi hedefleyen tüm vergi düzenlemeleri uygulamada bunu başaramayabilir. Vergi yasalarında belirli yatırımların teşviki amacıyla yapılan değişimler devletin öngördüğü yatırımlar için uygun iş alanları yaratma isteğinin sonucudur. Girişimciler devletin sağladığı birkaç düzenlemeden aynı zamanda faydalanabilir. Fakat yeni yapılan düzenlemeler bazı destekleyici özelliklerini yok edebilir. Vergisel teşviklerin çeşitli amaçları vardır. Söz konusu amaçları ilki; yatırımları teşvik ederek, dolaysız yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmektedir. Bunun haricinde farklı amaçlarla vergisel

teşviklerden yararlanmak da mümkündür. Bunlar; istihdamın arttırılması, istenilen herhangi bir sektörün teşvik edilmesi, yöreler arası gelir dağılımının eşitlenmesi ve kalkınmışlık seviyesinin dengelenmesi olarak ifade edilebilir (Tekin, 2006: 301-302)

2.2.1.8.1. Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranının Düşürülmesi

Bu teşvik aracı yatırım amacına yönelik gelir ve kurumlar vergisi oranlarını azaltarak aşağı seviyelere çekmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu oranların azaltılmasında değişik metotlar kullanmak mümkündür. İlk olarak genel vergi oranlarının azaltılması bu amaca yönelik yapılan bir uygulamadır. Gelir ve kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi kendiliğinden bir teşvik etkisi yaratmaktadır. Bu oranların azaltılması girişimcilerin gelirinde dolaylı olarak bir artışa sebep olmaktadır. Devlet tarafından da kısa süreli parasal kayıplara sebep olsa da uzun vadede ek yatırımlara yol açmakta, vergi yüklerinin azaltılması gibi unsurlarla vergisel taban büyütülerek vergi hasılatlarında gözle görülür artışların yaşanması umulmaktadır (Acinöroğlu, 2009: 151). Vergi yükünün aşırı boyutlarda olması genel olarak vergi hasılatında bir azalmaya vergi kayıp ve kaçaklarında ise çoğalmayla sonuçlanmaktadır. Bu gibi dengesizlikleri ortadan kaldırmak, vergi gelirlerini arttırmak amacıyla devlete birtakım görevler düşmektedir. Bu görevler; vergi yükünün sektörler ve kişiler arasında dengeli dağıtılması, vergi yasalarının daha anlaşılır hale getirilmesi ve günün koşullarına göre hazırlanmasıdır. Bu gibi görevlerin ifası ekonomik tıkanıklıkları açarak vergilenebilir kapasiteyi attıracaktır (Armağan, 2007: 237). Genel vergi oranlarının azaltılmasının dışında başka uygulamalarda mevcuttur. Bu uygulama ise vergi oranlarının düşürülmesi yalnızca bazı sektör, yöre veya projelerin faydalanabilecekleri şekilde düzenlenmesidir. Böyle bir uygulama indirim oranından faydalananların alanını sınırlandırdığı için devlet tarafından parasal kayıplarında önlenmesini mümkün kılmıştır. Girişimciler açısından değerlendirildiğinde ise indirim oranının sınırlı olması indirimle doğan ek yatırımların düzeyini düşürebilmektedir. Vergi oranlarının düşürülmesi yalnızca belli bir dönem için geçerliyse teşvik paketindeki vergi tasarrufu vergi indirim oranına ve kayıplarının ileriye yansımalarına göre değişmektedir (Acinöroğlu, 2009: 150-151).

2.2.1.8.2. Vergi Tatili (Tax Holiday)

Vergi tatili; genel olarak vergi teşvik uygulamalarından biridir. Belirli yörelerde veya konularda amaçlanana gerçekleştirmek için mali ve sosyal hedeflere uygun davranan mükelleflerden belirli bir süre ya da tamamen vergi alınmaması vergi tatili olarak tanımlanmaktadır. Vergilerin en temel görevi kamu hizmetlerinin finansmanında kaynak tahsisi görevi görmesidir. Bu görev verginin ekonomik fonksiyonunu ifade etmektedir. Bunun yanında verginin sosyal fonksiyonları da mevcuttur. Kamu otoritesi belli bir bölgenin üzerinde yatırımların arttırılmasını, o yörede işsizliğin önüne geçilmesini istemesi ve ihracatı özendirmek amacıyla bu uygulamadan yararlanmaktadır (Akdoğan, 2007: 190).

Vergi tatili uygulaması gelişme çağında olan ülkelerde ve geçiş ekonomilerinde uluslararası yatırımları ülkeye çekebilmek maksadıyla geniş ölçüde yararlanılan vergi teşvik araçlarından biridir. Vergi tatili yeni yatırımların özendirilmesi için uygulanan en etkili bir yoldur. Verginin belirli bir süreliğine alınmaması veya düşük oranlarda uygulanması girişimciyi harekete geçirebilir. Vergi tatillerinin süresi ülkeler arasında değişiklik göstermesine rağmen genel olarak 5 yıl ile 10 yıl arasında değişmektedir. Vergi yükünün fazla olduğu ülkelerde vergi tatili önemli bir yere sahiptir. Yatırımlarını tamamlayan girişimciler yatırımın bitimiyle birlikte teşvikten ne ölçüde yararlanacağı yatırımları tercihinin en önemli nedenidir. Vergi tatili uzun süreli yatırımlar için bir kayıp yaratırken kısa sürede tamamlanan yatırımlar için istenilen bir durumu ifade etmektedir (Duran, 2003).

2.2.1.8.3. Zarar Mahsubu

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanun (KVK)'nın 9. Maddesinde zarar mahsubu ile ilgili tanıma yer verilmektedir. İlgili maddede tanımı yapılan zarar mahsubu uygulaması kurumlar vergisine tabi olan bireyler için önem arz etmektedir. Sözü geçen zarar mahsubu üç çeşit olarak belirlenmiştir. Bunlar; geçmiş yıllar zararının mahsubu, devralınan kurumların zararının mahsubu ve yurtdışı faaliyetlerden doğan zararların mahsubudur. Bunların yanında birkaç istisnai özel hallerde bulunmaktadır. İş ortaklıklarının ve adi ortaklıklarının zarar mahsubu mükelleflerin rızaen kar beyan

etmesi halinde zarar mahsubu, özel hesap döneminden normal hesap dönemine geçişlerde zarar mahsubu gibi. KVK'nın 9. Maddesinin 1. fıkrasında 5 yıldan fazla nakledilmek ve önceki dönem beyannamelerinde ayrı bir şekilde gösterilmek koşuluyla geçmiş yıl zararlarının kurumlar vergisi beyannamesinde indirimine gidebileceği ifade edilmiştir. Mahsubu söz konusu olan zararların mali zarar olduğu açıkça görülmektedir (Süzer, 2017). Diğer bir mahsup çeşidi ise devralınan kurumların zararının mahsubudur. Devrin gerçekleşmesi durumunda devralınan kuruluşların devir tarihinden itibaren öz sermaye miktarını aşmayan zararlar ile bölünme işlemi sonucu bölünen kuruluşun zararından öz sermayenin devralınan tutarını geçmeyen ve devralınan kıymetle orantılı kısmının mahsubudur (Alpaslan, 2016). Yurtdışı faaliyetlerden doğan zararların mahsubu ise; kurumların yapmış olduğu yurtdışı faaliyetlerinde zararın gerçekleşmesi durumunda söz konusu zararların kurum kazancından indirilebilmesi KVK'nın 9/b maddesinde yer alan şartlar kapsamında mümkündür (Süzer, 2017).

2.2.1.8.4. Sermaye Mallarına KDV İstisnası

Türkiye'de uygulaması mevcut olan vergisel teşviklerden biri de KDV desteğinin sağlanmasıdır. Yakın zamanda yatırım teşvik belgesinde yer almaya başlayan ithal ve yerli makine teçhizatlarından KDV İstisnası olarak uygulanan bir teşvik aracıdır (Gök,20011: 168). Sermaye Mallarının KDV İstisnası; sermaye malları üzerinde tahakkuku gerçekleşmiş KDV'nin ertelenmesi ya da istisnaya tabi tutulması olarak ifade edilmektedir. KDV desteğinin alanına ve sermaye malları üzerindeki oranı nispetinde verimliliği değişmektedir. Genel olarak sermaye malı makina-teçhizat üzerine uygulanmaktayken alanı genişletilmiş yatırım maksatlı tüm harcama birimleri de buna dahil edilmiştir (Duran, 2003). KDV'nin yatırım malı kategorisinde sayılan makina-teçhizatlar için istisna tutulması yatırıma yeni başlayan girişimcilerin maliyet yükünü düşürmesi açısından önemlidir. KDV Vergi Kanunu'nun 13. Maddesinin d fıkrasına göre yatırım teşvik belgesine sahip kişilere belge kapsamına giren makine ve teçhizatın teslim edilmeleri halinde KDV'den istisna tutulacağı hükmü yer almaktadır. Bu şekilde yerli makine üretimi yapan üreticilerinde özendirilmesi hedeflenmektedir. Bu teşvik aracıyla yatırımların üzerine mali bir yük olarak kalan KDV kaldırılarak yatırımların önü açılmıştır. Kamu otoritesi tarafından KDV desteği, yatırımları daha fazla cezbedebilmesi

istisna alanının genişletilmesiyle mümkün hale gelebilir. Bilhassa önemlilik arz eden inşaat sektörünün istisna alanına dahil edilmesi girişimciler için önemli bir finansman kolaylığıdır. Sağlanan KDV desteklerinin etkili bir vergisel teşvik yöntemi olmasının en önemli sebebi yatırımcı firmalara mali desteklerinin olmasıyla ilişkilidir (Gök, 2011: 168).

2.2.1.9. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yönelik Uygulanan Vergisel Teşvikler

Yakın bir çağdan beri dünyada meydana gelen küreselleşme eğilimleri tüm dünya ekonomisinde gözle görülür bir değişime sebep olmuştur. Ulus devletlerin önemini yitirdiği yerine küresel güçlerin hakim olduğu bir anlayış söz konusu olmaktadır. Küreselleşme her alanda olduğu gibi ekonomik alanda da yaşanmıştır. Piyasa ekonomisinin yaygınlaşması ticaretin ve yatırımın önündeki her türlü engelin kaldırılması sermaye akışkanlığının olağanüstü bir serbestliğe sahip olması küreselleşmenin getirdiği durumlardan birkaçıdır. Teknolojik ilerlemelerin hız kazanmasıyla elektronik işlemlerle tüm finansal hareketler kontrol edilebilir hale gelmiştir.

Küreselleşme yabancı sermaye yatırımlarını arttırarak ülkelerin birbirleriyle olan iletişimini güçlendirmiştir (Aktel, 2001: 196). Piyasaların dünya çapında genişlemesi uluslararası ekonomileri de birbirine yakınlaştırmıştır. Bundan dolayı büyük devasa çok uluslu şirketler, küresel kuruluşlar hinterlandı geniş ticaret mekanizmaları doğmuştur (Gönen, 2013: 122). Tüm bunlar ülkeleri çeşitli teşvik mekanizmalarına yönlendirerek ülkelerin uluslararası rekabete karşı koyma yollarına sevk etmiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelik teşviklerde bu yollardan biridir. Birçok ekonomist tarafından uzlaşma sağlanmamış olsa da doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkelerin ekonomik büyümesine katkısı göz ardı edilemez. Ülkelerin kalkınma amaçlarında bir araç olarak günden güne yerini korumaktadır. Yabancı sermaye yatırımlarının etkinlik ve sunmuş olduğu hizmetlerin içeriği itibariyle ülke ekonomisine önemli getirileri olmuştur. Rekabet ortamının yoğunluk kazandığı sektörlerde bu getiri daha somut hale gelmektedir. Yabancı yatırımları ülke içine gelmesiyle az da olsa

istihdam olanaklarında bir artışı da beraberinde getirmiştir. Genel itibari ile sektörlerin yaşam standartını yükselterek ekonomide canlılık yaşatması en olağan faydalarından sayılmaktadır. Ülkeye gelen yatırımların tüketici açısından getirisine bakılacak olunursa mal ve hizmetlerin çeşitlenmesiyle tercih mekanizmasında değişik seçenekler sunmaktadır. Çeşitli sektörlerde ve alanlarda verimliliğe neden olan yatırımlar dolaylı olarak ülkenin milli gelirini de arttırmaktadır. Yabancı sermayenin pozitif dışsallıkları ve getirileri oldukça fazladır.

Ülkelerin mali durumu göz önüne alınarak yabancı sermayenin istenilen alanda ve sektörde yönlendirilmesi mümkündür. Bu da çeşitli teşvik mekanizması ile sağlanmaktadır. Bazı teşvikler hem yerli hem de yabancı girişimcileri kapsayacak şekilde düzenlenmiştir (Kaynak, 2005: 79-84).

2.2.1.9.1. Yatırım İndirimi İstisnası

Kamu otoritesinin tüm sektörlerde yatırım yapıp bir girişimci gibi hareket etme olanağı bulunmamaktadır. Hükümet yatırımları cazip hale getirebilmek için çeşitli teşvik yöntemlerinden yararlanmaktadır. Bu yöntemler içinde yatırım indirimi istisnası en etkili bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Yatırım indirimi istisnası ülke ekonomisinin kalkındırmasını hızlandırmak amacıyla özel girişimleri destekleyen bir çeşit vergi istisnası olarak kabul edilir.

Yatırım indirimleri ekonomik durumu iyi olan ülkelerde dengesizlikleri gidermek, gelişme çağındaki ülkelerde de milli geliri dengeli dağıtmak gibi görevleri üstlenmektedir. Bu teşvik aracıyla belirtilen hükümler doğrultusunda yatırım amaçlı harcamaların bir kısmının gelir ve kurumlar vergisinden istisna edilmesini öngörmektedir. Yani yatırımcıların vergi yüklerini azaltmak amacı taşımaktadır (Uslu, 2007: 95). Yatırım indiriminin çeşitli tanımları mevcuttur. Genel olarak yatırım indirimi; gerçekleştirilen yatırımın tümünün veyahut belli bir kısmının vergilendirilmesi öngörülen gelirlerden indirilmesi olarak ifade edilmektedir. Yatırım indiriminin uygulanmasındaki amaç yatırım sermayelerinin maliyetini azaltmaktır (Duran, 2003). Ülkemizde yatırım indirimi istisnası 12.02.1963 tarihinde 202 Sayılı Kanun ile uygulamaya konulmuştur. 202 Sayılı Kanun'a bakıldığında ticari ve tarım

faaliyetlerinden gelir elde eden mükelleflerle kurumlar vergisine dahil olan sermaye şirketleri, kooperatif Şirketler yatırım giderlerinde yatırım indiriminden faydalanabilecekleri yer almaktadır. Daha sonra 24.04.2003 tarihin de Resmi Gazete 'de yürürlüğe giren 4842 Sayılı yasayla vergi kanunlarında ciddi değişimler yaşanmıştır. Adı geçen yasanın Gelir Vergisini ilgilendiren kısmına 19. Maddeyle yatırım indirimine ilişkin esaslarda düzenlemelere gidilmiştir (Uslu, 207: 95). Yatırım indirimi istisnası uygulanırken çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Yapılacak olan indirimin süresi önemlilik arz eden bir konudur. Ayrıca indirim yapılacak yatırımların alanı ve faydalanma süreside önemlidir. Faydalanma süresi ile ilgili 3 farklı yöntem mevcuttur. Bu yöntemlerden ilki tek bir mali yılı kapsamakta, ikincisi 5-10 yıl arası zaman dilimi, üçüncüsü ise bir süre olmaksızın indirimden yararlanılmasının mümkün olduğu durumdur. Genel olarak çoğu ülkede yıl içinde indirimi gerçekleştirilmeyen indirilebilir yatırım harcamasının diğer yıllara aktarımı yapılmaktadır (Duran, 2003). İlk olarak 1963 yılında 202 Sayılı Kanun'la uygulamaya konulan yatırım indirimi istisnası daha sonra 8 Nisan 2006 tarih ve 26133 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 5479 Sayılı yasanın 2.Maddesiyle 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 19. Maddesine son verilerek 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren yatırım indirimi istisnası yürürlükten kaldırılmıştır (Gök, 2011: 167).

2.2.1.9.2. Gümrük Muafiyeti ve Toplu Konut İstisnası

Gümrük vergisi; mal ve eşyaların ülkeler arası yer değiştirmesi esasına dayanan mallar üzerinden alınan vergiler olarak tanımlanabilir. Vergi Usul Kanunu'na göre vergisel işlemler belli bir vergilendirme sürecini kapsamaktadır. Gümrük vergisi bu sürecin dışına çıkarak verginin tahakkukunu ve kesinleşmesini bir arada uygulamaktadır (Coşkun Karadağ ve Organ, 2014: 372).

Gümrük vergisi Muafiyeti; sermaye mallarının yurtdışından yurt içine getirilirken ithali sırasında ödemekle yükümlü olduğu vergilerden bir kısmının ya da tamamının vergi dışı tutulması olarak ifade edilmektedir. Yani ithal sırasında alınacak vergilerden yatırımcının muaf olmasıdır. Ülkeler sermaye giriş çıkışlarını kontrol edebilmek ve aşırı derecede ithali önlemek amacıyla gümrük duvarları koyabilmektedir. Gümrük duvarının

yüksek olduğu zamanlarda gümrük muafiyetleri çok önemli bir işlevi yerine getirebilmektedir. Gümrük muafiyeti sermaye mallarına uygulanan vergilerin düşürülerek yatırımcının maliyetini düşürmesi açısından önemli bir araçtır. İthalat sırasında yatırımcının yükünü hafifleten gümrük muafiyetleri ihracat amacıyla ithal edilen mallar için de geçerlidir. Bu tür muafiyetler iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki, ithali yapılan bütün mallara gümrük vergisi uygulanmak da, fakat ihracat amacıyla yabancı ülkelerde temin edilen mallardan alınan vergi ihraç mallarına katkısı nispetinde geri yatırımcıya iade edilmektedir. İkinci muafiyet türü ise; yaptığı satışlar arasında ihracat oranı fazla olan belirlenmiş birkaç yatırımcı firmanın ithal sırasında ödemiş olduğu vergilerin ertelenmesi durumudur. Vergileri ertelenen firmalar ellerindeki girdileri ülke içine yönelik yapılan mallarda kullanırsa vergiyi ödemesi gerekirken, yurtdışına yönelik ihraç mallarında kullandığı takdirde vergiden muaf tutulacakları öngörülmüştür. Sözü geçen bu uygulamaların seçimi çoğunlukla bir ülkenin vergi dairesi ile gümrük sisteminin büyüklüğüyle alakalıdır. Vergi iade uygulamalarında ihracat yapmak için ithal edilen ürünlerin vergiden muaf tutulması, muaf tutulan vergilerin ülke içindeki piyasaya yönelmesi riski düşük olduğundan vergi idaresi güçlü olmayan ülkelere tercih edilmesi daha makuldür. Fakat ihracat yapmayı planlayan girişimcilerin finans yükünü yükseltmesi, ihracatı yapılan mallarda dolaylı vergi yükünü düşürmede güçsüz kalması bu uygulamaların istenilmeyen yönünü oluşturmaktadır. Vergi erteleme işlemine tabi olan girdilerin yurt içinde kullanılacağı yerlerin izlenebilmesi ülkenin vergi idaresine büyük sorumluluklar yüklemiştir. Bu da vergi idaresi sağlam ülkeler için uygunluk göstermektedir (Acinoroğlu, 2009: 155).

2.2.1.9.3. Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Vergi, Resim ve Harç İstisnası 1985 yılından itibaren uygulanmaya başlayan bir teşvik türüdür. Teşvik belgesi kapsamında yatırımlarını tamamlayıp 5 yıl belirlenen miktarlarda ihracatı için taahhütte bulunan yatırımlarda kullanılan kredilerde vergi, resim, harç istisnası uygulanacağı öngörülmektedir. Bu teşvik tedbiri girişimcilere yalnızca yatırım yapmaları dahilinde uygulanmamakta yatırımın yanında ihracatı da desteklemektedir (Gök, 2011: 168). Söz konusu olan taahhüt miktarı yatırım bölgelerinin gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermektedir. Ekonomik düzeyi

gelişmemiş olan bölgelerde gerçekleştirilecek yatırımda senelik üretimin asgari %20'si normal bölgelerde %10'u ve kalınmasına öncelik verilen bölgelerde ise %25 olacağı belirtilmiştir (İzmir Ticaret Odası,1993: 20). Bu teşvik tedbiri genel olarak ihracatın ve ülkeye döviz girişini sağlayacak tüm faaliyetlerin finansmanında kullanılmak şartıyla bankalardan, sigorta şirketlerinden ve diğer kuruluşlardan temin edilen krediler işlemler ve muameleler için istisnayı öngörmektedir (TÜSİAD, 1990: 71).

2.2.1.10. Serbest Bölgelere Tanınan Teşvikler

Serbest bölgeler; bir ülkenin mevcut ticari, mali ve iktisadi sektörleri için yasal ve idari uygulamaların bulunmadığı ya da belli bir oranına tabi olduğu, önemli teşvik imkanlarının sunulduğu yerler olarak tanımlanabilir. Serbest bölgeler çeşitli amaçlarla kurulmuştur. Bu amaçlar; ihracatı arttırıcı yatırımları desteklemek, doğrudan yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek, ülkeler arası ticari faaliyetlerin gelişmesini sağlamak, yeni işgücü imkanları sunmak, yatırımcıların sektörel faaliyetleri için gerekli hammadde ve girdilerini tedarik etmek gibi (Tatlı, 2015).

Ülkemizde 21.10.1953 tarihinde 6209 Sayılı yasa ile Serbest Bölgeler Kanunu kabul edilerek 1956 yılında yürürlüğe girmiştir. İlk olarak İskendurun'da serbest bölge kurulması gündeme gelmiştir. 10.03.1993 tarihinde 21520 Sayılı kanunla serbest bölgeler uygulama yönetmeliği kabul edilerek 6209 Sayılı Kanun'un sınırları ve alanı düzenlenmiştir. Bu yasanın ardından Maliye Bakanlığı'nın hazırlamasıyla Türkiye Serbest Bölgelerinde sağlanan teşviklerle alakalı düzenlemeleri içeren 5084 Sayılı "Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" 6 Şubat 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla sağlanan vergi teşviklerinde değişiklikler yapılmıştır (Gök, 2011: 170). Türkiye'de serbest bölgelere tanınan çeşitli ayrıcalıklar bulunmaktadır. Bu ayrıcalıklar; serbest bölge kapsamındaki imalatçı işletmelere vergisel kolaylıklar, gümrük vergisinden muaf ticari faaliyetler yapabilme, yurtiçi ve yurtdışı bütün pazarlara ulaşabilme kolaylığı, ticari ve sınai faaliyetlerin yapılabilmesi için ucuz ve uygun alt yapı tesisi, orta ve uzun süreli faaliyetler için faaliyet ruhsatının temin edilebilmesi, bürokrasi işlemlerinden arındırılmış aktif işletme yönetimi gibi (Tatlı, 2015). Serbest bölgeler ülkelerin mali

hayatı için önemli bir yere sahiptir. Adı geçen bölgelerde üretim yapılmasını cezbetmek maksadıyla bu bölgelerde üretim yapan firmalardan vergi, resim ve harç alınmayacağı belirlenmiştir. Ayrıca serbest bölgeler dahilinde yapılan mal ve hizmet teslimlerinde katma değer vergisi istisnası uygulanmaktadır. Belirli şartlar ve usulleri sağlaması durumunda ÖTV, Motorlu Taşıtlar Vergisi, Gümrük Vergisi gibi vergilerde serbest bölgeler için uygulanması mümkün olmayan vergisel teşvikler arasındadır (Gümüş, 2007: 51-57).

2.2.1.11. Diğer Teşvik Uygulamaları

2.2.1.11.1. Turizm Teşvik Tedbirleri

Genel olarak turizm politikaları turizm sektörünü geliştirerek istenilen düzeyde turizm geliri elde etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda turizm sektörü için destekleyici önlemler almak ve teşvik tedbirleri uygulamak kamu otoritesinin kontrolünde olan faaliyetler olarak görülmektedir. Turizm sektörünün ulusal ekonomi üzerinde ciddi etkileri olması devleti bazı alanlarda teşvik etmeye zorlamıştır. Turizm için teşvik tedbirlerinin alınması şu sebepler dahilindedir;

- ❖ Turizmin emeğe dayalı bir sektör olması ve yeni işgücü imkanları yaratması
- ❖ Yurtiçine döviz girişi sağlayarak ödemeler dengesinde pozitif getiriler yaratması
- ❖ Yörelere ve çeşitli kuruluşlar arasında gelir dağılımını düzenleyerek, gelişmişlik düzeyini dengelemesi
- ❖ Ülkedeki vergi gelirlerini arttırıcı faaliyetler olması
- ❖ Farklı ülkeler arasındaki bireyleri kaynaştırarak toplumlararası kültürleri tanıtmaları

Ülkemizde turizme yönelik projeler devlet ve özel sektör tarafından yapılmaktadır. İlk olarak 1950 yılında yürürlüğe giren “5647 Sayılı Turizm Müesseseleri Teşvik Kanunu” turizm sektörünün ilerletilmesine yönelik çıkarılan kanun kapsamındadır (Toker, 2007: 82). Daha sonra 1957 yılında Turizm Bankası kurularak ilgili sektördeki firmalara uygun koşullu kredi imkanları sunulmuştur. Planlama yılları olarak bilinen

1960'lı yıllarda Turizm için verilen teşvikler yeterli olmayan turizm alt yapısına yönelmiştir.

Türkiye'de uygulanan ithal ikameci büyüme stratejisi 24 Ocak 1980 Kararı ile değişmiş ihracat üzerine yoğunlaşma yaşanmıştır. 24 Ocak kararlarının alınmasıyla kamu otoritesinin piyasa üzerinde etkinliği azaltılarak fiyatların piyasa mekanizmasına bırakılması öngörülmüştür. Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)'in özelleştirilmesi gerektiği öne sürülmüştür. İhracatı arttırıcı teşvikler uygulanarak ithalatın önündeki engeller kaldırılmıştır. Böylelikle ülke ekonomisinin dışa açılması liberalizasyon desteklenmiş, ekonominin yapısına yönelik gelişmeler yaşanmıştır. Söz konusu amaçlar doğrultusunda 20.06.1980 tarihinde "Turizm Teşvik Çerçeve Kararı" alınarak uygulamaya konulmuştur. Girişimcilerin hangi alana yatırım yapması gerektiğinin belirlenmesi, ilgili alana dair yeni mali kaynakların bulunması ve yurtdışı yatırımları ülkeye çekebilmek amacına dayanan usullerin yürütülmesi amacıyla "Turizm Koordinasyon Kurulu" kurularak faaliyet göstermesine izin verilmiştir. 2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu 1982 yılında yürürlüğe girerek ilgili sektöre verdiği kredi avantajlarını çoğaltmıştır. Bu kanunla, elektrik, havagazı ve su ücretleri yöredeki en uygun tarifeye tabi tutularak ödenmesinde kolaylıklar sağlanmıştır. Ayrıca haberleşme için birtakım imkanlar tanınarak yabancı işçi çalıştırılmasına izin verilmiştir. Tüm çalışan işçilerin %10'unu aşmayacak biçimde yabancıların çalıştırılabileceği bu yasa dahilindedir. Yine turizm amaçlı yatırımları teşvik etmek maksadıyla bakanlığa bağlı olarak "Turizm Geliştirme Fonu" kurulmuştur (Şanlıoğlu ve Özcan, 2017: 100-101).

2.2.11.2. Maliyeti Düşük Enerji ve Hammadde Sunumu

Günümüz çağında en ciddi problemler arasında sayılan enerji, tüm ülkeler için üzerinde durulması gereken bir konudur. İktisadi hayatın içinde bulunan işgücü, sermaye, toprak gibi bileşenlere enerjide eklenerek ekonomik hayattaki yerini almıştır (Tuncer ve Eskibalçı, 2003: 81). Türkiye'de enerji teşvikleri Hazine Müsteşarlığı tarafından yayınlanan tebliğ vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. İlk olarak 5084 Sayılı Yasa dahilinde enerji destekleri belirlenmiştir. Bu yasaya göre; yasa içerisinde adı geçen vilayetler de 1 Ekim 2003 tarihinden buyana faaliyet gösteren, kesintisiz minimum 10

işçiye istihdam olanağı sağlayan firmalarla 1 Ekim 2003'den evvel bağlı olduğu kuruma verilen son 4 ayın sigorta prim bordrolarında belirttikleri personel sayılarını minimum %20 artışını sağlamalarını ve en az 10 personele istihdam yaratmaları şartıyla adı geçen tarihten evvel kurulan firmaların elektriğinin %20'sinin hazine tarafından giderileceği bildirilmiştir. Bunun yanında minimum işçi sayısının üzerine konulan ekstra destekleme oranları belirlenmiştir. Firmaların bu desteklerden faydalanabilmesi için;

- ❖ İmalat sanayi
- ❖ Madencilik
- ❖ Hayvancılık (su ürünleri yetiştiriciliği ve tavuk çulluk dahil)
- ❖ Seracılık
- ❖ Sertifikalı tohumculuk
- ❖ Soğuk hava deposu
- ❖ Turizm konaklama tesisi
- ❖ Eğitim ve sağlık

gibi sektörlerde faaliyet göstermeleri şartı belirtilmiştir (Eser,2011: 113).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. UYGULANAN TEŞVİK POLİTİKALARININ TÜRKİYE VE ŞANLIURFA İLİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Türkiye’de Uygulanan Yeni Teşvik Sistemi ve Kapsamı

Türkiye’de sanayinin geri kalmışlığı, yatırım için gerekli malların istenilen düzeyde olmaması, teknolojinin ve tasarrufların eksikliği ülkeyi dış güçlere bağımlı hale getirmektedir. Bu tür problemleri aşabilmek için devlet değişik teşvik mekanizmalarından yararlanmaktadır. Geçmişten günümüze kadar uygulanan teşvik politikaları olmakla beraber günümüze en yakın teşvik sistemi ve kanunları da mevcuttur (Kılıç Savrul ve Doğru, 2013: 2).

2008 yılında Amerika Bileşik Devletleri’nde ortaya çıkan finansal kriz tüm dünya ülkelerini etkileyerek küresel bir kriz haline dönüşmüştür. Türkiye gibi birçok ülkede bu krizin yarattığı olumsuzlukları giderebilmek için ekonomi politikalarında çeşitli tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden biride teşvik sistemi yapısında meydana gelen değişikliklerdir. Bu kapsamda 2009 yılında 5084 Sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki Kanunu” 2009/15199 Sayılı Karar ile uygulamaya konulmuştur. Bu karar ülkenin uluslararası kurallara uygun, sektörleri, bölgeleri, öncelikli konuları göz önüne alan AR-Ge faaliyetlerini destekleyen ve değişik teşvikler içeren bir teşvik sistemidir (Eser, 20011: 135).

2012 yılına kadar uygulamada kalan bu teşvik sistemi 2012 yılında yayınlanan yeni bir teşvik programı ile birçok yeni teşvik tedbirlerini de beraberinde getirmiş. 2012 bahar dönemi nisan ayında halka sunumu yapılan yeni yatırım teşvik programı 15.06.2012 tarih ve 2012/3305 Sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” yayınlanmasıyla yürürlüğe girmiştir. İlgili kararın uygulanmasına dair esaslar 2012/1 Sayılı tebliğde gösterilmiştir. Ülkemizin 2023 hedefleri doğrultusunda ihracata dayalı büyüme anlayışı kapsamındaki bu kararın amaçları;

- ❖ Tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yöneltmek
- ❖ Üretim faaliyetlerini arttırarak işsizliği azaltmak
- ❖ Küresel alanda rekabet edilebilirliği arttıran ve Ar-Ge içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlarla stratejik yatırımları teşvik etmek
- ❖ Ülkeye yurtdışı yatırımları çekebilmek
- ❖ Yörelere arası gelişmişlik düzeyini eşit hale getirmek
- ❖ Kümelenme ve Çevrenin Korunmasını amaçlayan yatırımları desteklemek

Olarak ifade edilebilir (Ekonomi Bakanlığı, 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Ve 2012/1 Sayılı Tebliğ).

Türkiye’de yer alan yörelere gelişme seviyeleri bakımından eşit değildir. Yörelere arası bu eşitsizlikleri giderebilmek, ülkenin daha sağlıklı kalkınmasını gerçekleştirmek amacıyla geri kalmış yerlerde işsizliği azaltmak ve katma değeri fazla olan ürünlerin üretilmesine öncülük etmek devletin görevleri arasındadır. Bu hedefler doğrultusunda yatırım teşvik sistemi bölgeleri göz önüne alarak gelişmemiş yörelere yapılan yatırımların daha fazla desteklenmesi gerektiğini öngörmektedir. Yeni yatırım teşvik sisteminin içeriği de bu hedefler doğrultusunda hazırlanmıştır. Tüm bunlar dahilinde Türkiye’de ki vilayetler sosyo-ekonomik düzeyleri göz önüne alınarak 6 bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler çeşitli illeri kapsamaktadır. Söz konusu bölgelerin içinde gelişme seviyesi yüksek olan bölge 1. bölgedir. 1. bölgeden 6. bölgeye kadar gidilmesi halinde bölgelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin düştüğü görülmektedir. Ayrıca verilen desteklemeler ve yardımlar 6. bölgeye doğru daha da artarak çeşitlendirilmiştir. Yeni teşvik sistemine göre belirlenen bu bölgeler aşağıda gösterilen tablo 3.1’de yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Devlet Yardımları Hazırlama Rehberi, 2017: 95).

Tablo 3. 1. Yeni Yatırım Teşvik Sistemi İçinde Yer Alan Bölgeler ve Kapsadığı İller

1.Bölge	2.Bölge	3.Bölge	4.Bölge	5. Bölge	6.Bölge
İstanbul	Denizli	Gaziantep	Hatay	Kilis	Şanlıurfa
Kocaeli	Kayseri	Manisa	Çorum	Çankırı	Diyarbakır
Bursa	Adana	Balıkesir	Artvin	Gümüşhane	Batman
Eskişehir	Edirne	Karabük	Erzincan	Giresun	Iğdır
Ankara	Kırklareli	Mersin	Bartın	Adıyaman	Ağrı
Muğla	Bolu	Samsun	Amasya	Erzurum	Hakkari
Antalya	Isparta	Bilecik	Düzce	Aksaray	Bingöl
İzmir	Çanakkale (Bozcaada Gökçeada İlçeleri Hariç)	Burdur	Afyonkarahisar	Kahramanmaraş	Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri
	Aydın	Trabzon	Elazığ	Bayburt	Van
	Yalova	Uşak	Sivas	Yozgat	Siirt
	Sakarya	Zonguldak	Nevşehir	Osmaniye	Kars
	Konya	Karaman	Kastamonu	Niğde	Mardin
	Tekirdağ		Malatya	Tunceli	Muş
			Rize	Sinop	Ardahan
			Kırıkkale	Ordu	Bitlis
			Kırşehir	Tokat	Şırnak
			Kütahya		

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Devlet Yardımları Hazırlama Rehberi, 2017

3.1.1. Yatırım Teşvik Sistemi Uygulamaları ve Destek Unsurları

2012 yılında yürürlüğe giren Yeni Yatırım teşvik sistemi söz konusu amaçları gerçekleştirebilmek için bütün ülkeyi içine alan değişik teşvik uygulamalarına yer vermiştir. Bahsi geçen bu uygulamalar;

- ❖ Bölgesel Teşvik Uygulamaları
- ❖ Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki
- ❖ Stratejik Yatırımların Teşviki
- ❖ Genel Teşvik Uygulamaları
- ❖ Öncelikli Yatırım Konular

olarak belirlenmiştir.

Yatırım yapmayı düşünen yatırımcılar söz konusu desteklerden, uğraştığı sektöre, bölgeye ve üretmeyi düşündükleri ürünlere göre farklı şekilde yararlanabilmektedir. Yeni yatırım teşvik programı kapsamında verilen desteklemeler alta yer alan tabloda belirtilmiştir

Tablo 3. 2. Yatırım Teşvik Sistemi Dahilinde Sağlanan Destekler

Destek Unsurları	Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Teşvik Sistemi	Sistemi Öncelikli Yatırımların Teşviki	Öncelikli Yatırım Konuları Teşviki	Stratejik Yatırımların Teşviki
KDV İstisnası	❖	❖	❖	❖	❖
Gümrük Vergisi Muafiyeti	❖	❖	❖	❖	❖
Vergi İndirim		❖	❖	❖	❖
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		❖	❖	❖	❖
Yatırım Yeri Tahsisi		❖	❖	❖	❖
Faiz Desteği **		❖	❖	❖	❖
KDV İadesi ***					❖
Sigorta Primi Desteği *		❖	❖	❖	❖
Gelir Vergisi Stopajı Desteği *	❖	❖	❖	❖	❖

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları, 2015

*Yeni teşvik sistemine göre belirlenmiş 6. bölgede yatırımlarını gerçekleştirenlere sağlanan destek unsurudur.

** İlgili yatırımlarını bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında 1. bölge hariç
*** Yatırımların arasında sabit yatırım tutarı 500 milyon TL'yi aşan stratejik yatırım faaliyetlerine tanınan teşvikidir.

Uygulamaya konulan yeni teşvik programı kapsamında yukarıda adı geçen desteklemeler belirli şartlar dahilinde yatırımcılara sunulmuştur. Bu uygulamaların içeriğini aşağıda başlıklar halinde açıklamak mümkündür.

Katma Değer Vergisi İstisnası: Bu teşvik unsuru, teşvik belgesi dahilinde ülke içinden ve ülke dışından sağlanacak yatırımlar için kullanılmayı düşünülen makine, teçhizatla yine belge dahilinde yazılım, maddi olmayan hak satışı ve her türlü kiralama için katma değer vergisinin alınmamasını öngörmektedir.

Gümrük Vergisi Muafiyeti: Teşvik belgesi dahilinde ülke dışından getirilen yatırım malı statüsündeki makine ve teçhizatlardan gümrük vergisinin alınmamasını öngören bir uygulamadır.

Vergi İndirimi: Gerçek ve tüzel kişilerden alınan gelir ve kurumlar vergisinin, yatırımlar için belirlenen katkı tutarına ulaşıncaya kadar, indirimli olarak uygulanmasını ifade etmektedir.

Sigorta Primi (İşçi Hissesi) Desteği: Teşvik belgesi dahilinde yatırımla elde edilen ek istihdam için ödenmesi gerekli Sigorta Primi İşçi Hissesinin asgari ücrete denk gelen bölümünün bakanlık tarafından karşılanması olarak ifade edilmektedir. Yalnızca 6. bölgede yapılacak bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlara düzenlenmiş teşvik belgelerinde geçerlidir.

Yatırım Yeri Tahsisi: Bu teşvik şekli teşvik belgesine göre düzenlenen büyük ölçekli yatırımlara, stratejik yatırımlara ve bölgesel desteklerden faydalanacak yatırımları konu olan bir teşvik türüdür. Maliye Bakanlığı tarafından belirtilen usul ve esaslara dayanılarak yatırım yerinin tahsis edileceği belirtilmiştir

Faiz Desteği: Bu teşvik bölgesel teşvik uygulamalarında 1. bölge hariç diğer tüm bölgelerde stratejik yatırımlarla araştırma geliştirme ve çevre yatırımları çerçevesinde

desteklerden faydalanacak yatırımlar için uygulanan bir teşvik türüdür. Teşvik belgesi dahilinde kullanılmış en az 1 yıl vadeli yatırım kredilerine verilen mali destektir. Teşvik belgesine kaydı bulunan sabit yatırım miktarının %70'ine kadar kullanılan kredi için ödenmesi gereken faizin ya da kar payının bir bölümünün bakanlık tarafından tedarik edilmesidir.

KDV İadesi: Bu teşvik; sabit yatırım tutarı 500 milyon TL'yi aşan Stratejik Yatırımlar dahilinde gerçekleşen bina ve inşaat harcamalarından dolayı alınan KDV'nin geri iade edilmesi olarak tanımlanabilir. Bunun yanında teşvik belgesine sahip imalat sektörü için de, 2017 yılından itibaren yapılacak bütün bina inşaat harcamaları da bu iadede faydalanabilecektir.

Gelir Vergisi Stopajı Desteği: Teşvik belgesinde öngörülen yatırımla elde edilen ilave istihdam için belirlenen Gelir Vergisi Stopajının terkin edilmesi olarak ifade edilmektedir. Yalnızca 6. bölgede yapılması düşünülen yatırımların teşvik belgeleri için geçerlidir.

Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği: Teşvik belgesi dahilinde yatırımla elde edilen ek istihdam için ödenmesi gerekli Sigorta Primi İşveren Hissesinin asgari ücrete denk gelen bölümünün bakanlık tarafından karşılanması olarak ifade edilmektedir (Yeni Teşvik Sistemi & Yatırımlarda Devlet Yardımı, 2015: 4-5).

3.1.1.1. Bölgesel Teşvik Uygulamaları

Türkiye'de bölgeler arası ekonomi politikaları farklılık arz etmektedir. Bu farklılığın sebebi bölgeler arası gelişme seviyesinin aynı düzeyde olmamasındandır. Kamu idaresi bu farklılıklar nispetinde bölgelere değişik yoğunluklarda desteklemeler sunmuştur. Genel olarak bölgelerin coğrafi ve nüfus yapısı, sermaye miktarları, üretim ve yeraltı kaynakları gibi etkenler bu farklılığın temel nedenidir. Ülkemizde doğu- batı yönünde gelişmişlik düzeyleri yükseltinin fazla olması ve iklim koşullarının elverişsizliği gibi etkenlerle farklılık göstermektedir. 1980'li yıllar ulusal ekonominin önemini yitirdiği liberalleşme ve dışa açılmanın önem kazandığı yıllar olarak bilinmektedir. Bu yıllarda Türkiye ekonomisinin yeterince gelişmemiş olması ve yapısal

reformlarla ülke ekonomisinin güçlendirilmemesi bölgeler arası eşitsizliği giderek arttıran sebeplerdendir (Akyol, 2016: 51).

Bölgesel teşvik uygulamaları illerin üretim ve ihracat potansiyellerini arttırarak illerin gelişmişlik düzeylerini aynı seviyeye getirmeyi amaçlamaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Devlet Yardımları Hazırlama Rehberi, 2017: 69). Söz konusu amaçlar doğrultusunda ülkenin bütün illerini kapsayan bir bölge sınıflandırılması Kalkınma Bakanlığı'nı 2011 yılında iller üzerinde bir çalışma gerçekleştirmeye yöneltmiştir. Bu çalışma illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini belirlemeye yöneliktir. Yapılan çalışmalar sonucunda iller tablo 3.1'de görüldüğü gibi 6 değişik bölge ayırımına tabi tutulmuştur. 1. bölgede 8 il, 2. bölgede 13 il, 3. bölgede 12 il, 4. bölgede 17 il, 5. bölgede 16 il, 6. bölgede 15 il olmak üzere ülkenin tüm illerinin bölgesi belirlenmiştir. Bu illerde destekleme yapılacak alanlar, illerin potansiyelleri ve ekonomik durumu göz önünde tutularak tayin edilmiştir. Söz konusu illerde gerçekleşen yatırımlarda yatırım konularının hangilerinin verilen desteklemelere dahil edileceği belirlenerek, asgari sabit yatırım tutarları da belirtilmiştir. Bölgesel teşvik uygulamalarında yatırımlar için öngörülen destek unsurları aşağıda yer alan tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. 3. Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Sağlanan Destek Unsurları

Destek Unsurları	1.Bölge	2.Bölge	3.Bölge	4.Bölge	5.Bölge	6.Bölge
KDV İstisnası	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi OSB-EB Dışı (Yatırıma Katkı Oranı)	15	20	25	30	40	50
Vergi İndirimi OSB-EB İçi (Yatırıma Katkı Oranı	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği OSB-EB Dışı	2 Yıl	3 Yıl	5 Yıl	6 Yıl	7 Yıl	10 Yıl
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği OSB-EB İçi	3 Yıl	5 Yıl	6 Yıl	7 Yıl	10 Yıl	12 Yıl
Gelir Vergisi Stopaj Desteği	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 Yıl
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 Yıl
Faiz Desteği İç Kredi	YOK	YOK	3 Puan	4 Puan	5 Puan	7 Puan
Faiz Desteği Döviz Kredi	YOK	YOK	1 Puan	1 Puan	2 Puan	2 Puan
Yatırım Yeri Tahsisi	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR

Kaynak : 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ve 2012/1 Sayılı Tebliğ

Yukarıdaki tablo 3.3 bölgesel teşvik uygulamalarında yatırımlara verilen destekleri içermektedir. Bu tabloya göre verilen destek unsurları bölgelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılık arz etmektedir. Gelişme seviyesi yüksek olan bölgeden az olan bölgeye doğru gidildikçe desteklemeler için öngörülen oran ve sürelerin arttığı görülmektedir. Aynı zamanda bölgelerin gelişme düzeyine göre teşvik araçlarının kullanım düzeyi ve desteklemeleri de değişiklik göstermektedir. Destek sağlanacak illerde yatırımın Organize Sanayi Bölgesi'nde gerçekleşmesi söz konusu ise Vergi İndirimi ve Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteğinde bir alt bölgede uygulanan destek unsurlarından

faaydalanacağı belirtilmiştir. KDV İstisnası ve Gmrk Vergisi Muafiyeti tüm bölgeler için ortak bir destekleme aracıdır. Aynı zamanda yatırımlar için Yatırım Yeri Tahsisi de bütün bölgelerde yararlanılan bir teşvik unsurudur.

3.1.1.2. Büyük lekli Yatırımların Teşviki

Büyük lekli Yatırımları Teşviki için verilen destekler 12 değişik sektör için söz konusu olmaktadır. Bu sektörler ülkemizin teknoloji Ar-Ge hacmini arttıran küresel dünyada rekabet edilebilirlik işlevine sahip sektörlerdir. Büyük lekli yatırımlar için sağlanan destek unsurları yörelerin gelişme seviyesine ve 12 sektörde faaliyet gösterip göstermemesine göre verilmektedir. Yatırımların bu tür desteklerden yararlanabilmesinin genel şartı 12 yatırım konusunda belirtilmiş asgari sabit yatırım tutarlarını taşımasıdır. Aşağıda yer alan tablo 3.4’de büyük ölçekli yatırımlar için asgari sabit yatırım tutarları gösterilmektedir.

Tablo 3. 4. Büyük Ölçekli Yatırımlar Dahilinde Desteklenen Yatırım Konuları ve Tutarı

Yatırım Konuları	Asgari Sabit Yatırım Tutarları(Milyon TL)
Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	10000
Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	200
Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları	
Motorlu Kara Taşıtları Ana Sanayi Yatırımları	
Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi Yatırımları	
Demiryolu tramvay Lokomotifleri ve Vagon İmalatı Yatırımları	
Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	50
Elektronik Sanayi Yatırımları	
Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	
İlaç Üretimi Yatırımları	
Hava ve Uzay Taşıtları veya Parçaları İmalatı Yatırımları	
Nihai Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar	

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları, 2014

Tablo 3.4’de Büyük Ölçekli Teşvik uygulaması dahilinde belirlenen yatırım konuları gösterilmiştir. Destek ve yardımlar, yatırım konuları ve bölgelerin gelişme seviyesi baz alınarak değişiklik arz etmektedir (Yeni Teşvik Sistemi & Yatırımlarda Devlet Yardımı, 2015: 8). Asgari yatırım tutarı 50 milyon ile 1 milyar TL arasında değişiklik gösteren 12 farklı konu için desteklemeler sunulmuştur. Bu yatırım konuları Türkiye açısından büyük bir öneme sahiptir.

Tablo 3. 5. Büyük Ölçekli Yatırımlar İçin Sağlanan Destek Unsurları

Destek Unsurları		Bölgeler					
		1.Bölge	2.Bölge	3.Bölge	4.Bölge	5.Bölge	6.Bölge
KDV İstisnası		VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Vergi İndirimi oranı	%50	%55	%60	%70	%80	%90
	Uygulanacak Vergi Oranı	%10	%9	%8	%6	%4	%2
	Yatırıma Katkı Oranı	%25	%30	%35	%40	%50	%60
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Uygulama Süresi	2 Yıl	3 Yıl	5 Yıl	6 Yıl	7 Yıl	10 Yıl
	Destek Tutarının Azami Miktarı (Destek Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı)	%3	%5	%8	%10	%11	Sınırsız
Yatırım Yeri Tahsisi		VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Sigorta Primi Desteği		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 Yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 Yıl

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları, 2014

Tablo 3.5’de Büyük Ölçekli Yatırımlar için öngörülen destek unsurları yer almaktadır. Bu destek unsurları bölgeler arası gelişmişlik düzeylerine göre farklı oranlarda ve sürelerdedir. En gelişmiş bölge 1. bölgeden gelişme seviyesi en az olan 6.

bölgeye doğru gidildiğinde destek sürelerinin uzadığı görülmektedir. Söz konusu Sürelerin en uzun olduğu bölge az gelişmiş olan 6. bölgedir. Büyük Ölçekli yatırımlarda yatırımcılar vergi indiriminden de önemli derecede yararlanmışlardır. Yine vergi indirimleri, muafliklar ve diğer teşvik araçları için sağlanan yardımlar 6. bölgede yoğunlaşmıştır.

3.1.1.3. Stratejik Yatırımların Teşviki

Türkiye’de 2012 yılında uygulamaya konulan yeni teşvik sistemi birçok teşvik unsurlarını yatırımcıya kazandırmıştır. Bundan evvelki teşvik paketlerine bakıldığında alışlagelmiş teşvik araçları yatırımcıya verilirken ilk defa stratejik yatırımları destekleyici adımlar bu programla hayata geçmiştir. Stratejik yatırımların desteklenmesi üretim tarafını ilgilendiren bir teşvik türüdür. Bu teşvik uygulamasının amacı ülke içinde üretim kapasitesinin ilgili alanda ithal edilen ara mallardan daha düşük olduğu alanlarda üretim yapmayı teşvik etmektir. Bu teşvik sistemi üretim sistemini dönüştürmede etkili bir yoldur. Stratejik yatırımlar bölge ayırım yapılmaksızın bütün bölgelerde sunulan diğer teşvik uygulamalarına nazaran daha olumlu desteklemeler sağlamaktadır. Stratejik yatırım konuları için belirlenen belli başlı bir şema mevcut değildir. Bu teşvikten yararlanabilmek için belirlenen bazı şartların yatırımlarda bulunması yeterlidir. Bu şartları sağlayan yatırımların hepsi stratejik yatırım için öngörülen teşviklerden yararlanabilmektedir. Söz konusu şartlar şunlardır;

- ❖ Yatırımlar için sabit tutarın minimum 50 milyon TL olması
- ❖ Yatırıma konu olan üretimin ülke içindeki üretim potansiyeli aynı ara malın ithalatından daha düşük seviyede üretiliyor olması
- ❖ Rafineri ve petrokimya yatırımları dışında diğer yatırımlarda gerçekleşen yatırımlarla asgari %40 katma değer sağlaması

Yatırım amaçlı düşünülen proje bittiğinde üretimi yapılan mallar için ülkedeki toplam ithalat tutarının son 1 yılının minimum 50 milyon doları bulmasıdır (ülke içi üretimi bulunmayan ürünlerde bu koşul yoktur).

Stratejik yatırımlara verilen desteklerin en genel şartı ilgili alanda arz yetersizliğinin yarı yarıya mevcut olmasıdır. Bu desteklere başvuru yapabilmek için yatırımcıdan hazırladığı fizibilite raporunda üretimi düşünülen mallarla alakalı ülke içi üretim durumu ve ithalat potansiyeli verileri istenebilir. Bu verilerin doğru olup olmadığı ise Ekonomi Bakanlığı'nın ilgili kuruluşlarla yaptığı eşleştirmelerle doğrulanmaktadır. (Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları, 2014). Aşağıda ki tabloda stratejik yatırımlar için öngörülen teşvikler yer almaktadır.

Tablo 3. 6. Stratejik Yatırımlar İçin Sağlanan Destek Unsurları

Stratejik Yatırımlar için Verilen Teşvikler	
Destek Unsurları	1. ,2. ,3. ,4. , 5. , 6. , Bölge Bütün Bölgeler
KDV İstisnası	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti	VAR
Vergi İndirimi	%90
Yatırıma Katkı Oranı	%50
Sigorta Primi İşveren His. Desteği-Destek Süresi	7 Yıl (6. bölge için 10 Yıl)
KDV İadesi Desteği	500 Milyon TL'nin üzerindeki yatırımların bina-inşaat harcamaları için
Yatırım Yeri Tahsisi	VAR
Faiz Desteği	TL Kredilerine 5 Puan, Döviz Kredilerine 2 Puan,5 Yıl süre ile
Gelir Vergisi Stopaj Desteği	Yalnızca 6. Bölge Yatırımlar için 10 Yıl
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği-Destek Süresi	Yalnızca 6. Bölge Yatırımlar için 10 Yıl

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları, 2014

Stratejik Yatırımlar için verilen destek unsurları yukarıdaki tablo 3.6'da gösterilmektedir. Tabloya göre bölge ayrımı yapılmaksızın Vergi İndirimleri Yatırım Yeri Tahsisi ve muafiyetlikler yatırımcılara sağlanmıştır. Ayrıca Gelir Stopajı desteği ile

Sigorta Primi Desteklerinden sadece 6. bölgenin 10 yıl süreyle yararlanabileceği görülmektedir. Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği ise bütün bölgelerde 7 yıl olmakla birlikte 6. bölgede 10 yıllık süreyle uygulama alanı bulmuştur. Stratejik Yatırımların Teşviki için sağlanan destek unsurları arasında KDV İadesi de bulunmaktadır. Yatırım tutarı 500 milyon TL'nin üzerindeki yatırımların bina-inşaat harcamaları için bu desteklemeden yararlanacakları görülmektedir.

3.1.1.4. Genel Teşvik Uygulamaları

Genel teşvik uygulamaları, bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımların alanına girmeyen, mutlak suretle desteklerin dışında tutulan yatırım konuları haricinde ve istenilen koşulları taşımayan yatırımların dışındaki tüm yatırımlar genel teşvik uygulaması desteklemelerinden yararlanabilmektedir. Genel teşvik destekleri asgari yatırım tutarını aşan bütün yatırım konuları için geçerlidir. Bölge ve il ayrımına gidilmeden bütün yatırımlara tanınmaktadır. Ancak sabit yatırım tutarının bölgeler ve konular itibari ile belirlenen belli bir miktarı vardır. Bu miktar 1. ve 2. bölgelerde 1.000.000 TL, 3. , 4. , 5. , 6. bölgelerde ise 500.000 TL asgari yatırım tutarı şartını gerektirmektedir.

Genel Teşvik Uygulamaları kapsamında yatırımcılara verilen teşvik unsurları vardır. Bu teşvik unsurları;

- ❖ Gümrük Vergisi Muafiyeti
- ❖ KDV İstisnası
- ❖ Gelir Vergisi Stopajı Desteği
- ❖ Tersanelerin gemi inşa yatırımları için Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği

olarak belirlenmiştir. Bu destek unsurlarından Gelir Vergisi Stopajı sadece 6. bölgede yer alan yatırımlar için 10 yıllık olarak uygulanmaktadır.

3.1.1.5. Öncelikli Yatırım Konuları

Yeni Teşvik Sistemi bazı yatırım konularının öncelikli olarak tanımını yapmış ve bu yatırımları gerçekleştirenlere bazı ayrıcalıklar tanımıştır. Öncelikli yatırımların teşviki bölge ayrımı yapılmadan belirlenen konularda beşinci bölgeye tanınan

teşviklerden yararlanılmasını öngören bir teşvik türüdür. Öncelikli Yatırım konuları için verilen desteklemeler Bakanlar Kurulu'nun belirlediği bazı sektörler için geçerlidir. İlgili sektörde ve alanda yatırım yapmayı kabul eden yatırımcılara çeşitli desteklemeler verilmektedir. Bu desteklemeler beşinci bölgede uygulanan teşvikler şeklindedir. Ülkenin tüm bölgelerine ayırım gözetilmeksizin beşinci bölgedeki teşvikler sunulacaktır. Söz konusu yatırımların altıncı bölgede gerçekleşmesi halinde ise bu bölgede sunulan daha avantajlı teşvik unsurlarından ekstradan faydalanılacağı öngörülmüştür. Bu şekilde istenilen yatırımlara verilen teşviklerin bir bölgeye tabi olmadan sunulup bir diğer bölgede daha avantajlı olması dolaylı yoldan teşvikleri arttırmıştır (Kahraman, 2012: 7-11). Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen öncelikli yatırım konuları 2012/3305 Sayılı Karar'ın 17. Maddesinde belirtilmiştir. Bu karara göre öncelikli yatırım konuları şunlardır:

- ❖ Denizyolu ile yük veya yolcu taşımacılığı kapsamındaki yatırımlar
- ❖ Özel sektör tarafından yapılacak şehir içi veya şehirlerarası demiryolu ile yük, şehir içi yolcu taşımacılığı
- ❖ Test merkezleri, rüzgar tüneli (otomotiv, uzay veya savunma sanayine yönelik ve bu mahiyetteki yatırımlar)
- ❖ Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde yapılacak turizm yatırımlarından bölgesel desteklerden yararlanabilecek nitelikteki turizm konaklama yatırımları,
- ❖ Asgari 50.000 m2 kapalı alana sahip uluslararası fuar yatırımları,
- ❖ Asgari 20.000.000 T L tutarındaki biyoteknolojik ilaç, onkoloji ilaçları ve kan ürünleri üretimine yönelik yatırımlar
- ❖ Asgari 20.000.000 T L tutarındaki savunma, havacılık ve uzay alanındaki yatırımlar
- ❖ Maden istihraç ve/veya işleme yatırımları,
- ❖ Özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan ilk, orta ve lise eğitim yatırımlar
- ❖ Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından desteklenen Ar-Ge projeleri neticesinde geliştirilen ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar

Öncelikli Yatırım konularında verilen destek unsurları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3. 7. Öncelikli Yatırımlar Kapsamında Verilen Destek Unsurları

Destek Unsurları		1. ,2. ,3. ,4. 5. Bölgeler	6.Bölge
KDV İstisnası		VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR	VAR
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı %	40	50
	Vergi İndirimi%	80	90
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		7 Yıl	10 Yıl
Yatırım Yeri Tahsisi		VAR	VAR
Faiz Desteği	İç Kredi	5 Puan	7 Puan
	Döviz /Döviz Endeksli Kredi	2 Puan	2 Puan
Sigorta Primi Desteği		YOK	10 Yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK	10 Yıl

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları, 2014

Tablo 3.7’de Öncelikli Yatırımlara verilen destek unsurları gösterilmiştir. Tabloya göre 1. ,2. ,3. ,4. 5. , bölgelerde gerçekleşen yatırımların hepsi aynı süreler ve oranlarla teşvikten yararlanabilmektedir. Yatırımların 6. bölgede gerçekleşmesi halinde söz konusu süreler ve oranlar farklılık arz etmektedir. Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği tüm bölgeler için 7 yıl iken 6. bölgede 10 yıla kadar uzamıştır. Ayrıca Sigorta Primi

Desteği ve Gelir Vergisi Stopajı Desteği sadece 6. bölgede yapılan yatırımlara tanınan bir desteklemedir. Yine diğer teşvik unsurlarında olduğu gibi vergi indirimlerinin oranları da 6. bölgede daha avantajlı bir şekilde uygulama alanı bulmuştur.

3. 2. Yatırım Desteklerinden Yararlanma Koşulları

Ülkemizde ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleşmesi ve bölgeler arası gelişmişlik düzeylerinin aynı seviyeye gelebilmesi için birçok teşvik mekanizmaların oluşturulduğu ve uygulandığı önceki bölümlerde yer almaktadır. Bu teşvik paketlerinden kimlerin faydalanması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Teşvik sisteminde yer alan desteklemelerden söz konusu desteğin şartlarını sağlamak koşulu ile aşağıda yer alan tüm birimlerin faydalanabileceği öngörülmüştür. Bu birimler;

- ❖ Kamu kuruluşu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üniversiteler
- ❖ Gerçek kişiler, adi ortaklıklar, sermaye şirketleri, birlikler, kooperatifler, iş ortaklıkları
- ❖ Kamu kurum ve kuruluşlar,
- ❖ Yurt dışında bulunan yabancı şirketlerin Türkiye'deki şubeleri,
- ❖ Dernekler ve vakıflardır

4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanun'un da yer alan maddeye göre, başka bir ülkenin vatandaşlığında bulunan bireyler ya da yabancı devletlerin yasalarına göre kurulan şirketlere sahip tüzel kişilerce Türkiye'de kurulmuş tüm şirketler yurtiçinde faaliyet gösteren şirketlerin yararlandığı bütün desteklemelerden faydalanabileceklerdir. Bu şirketler ülke içindeki diğer şirketler statüsündedir. Yatırım paketlerindeki tüm destek unsurları bu şirketler içinde geçerlidir. Ülke içinde yer alan bu şirketler yukarıdaki birimlerden sermaye şirketlerine dahildir. Aynı zamanda şirketlerinin merkezi yurt dışında faaliyette olan, Türkiye'de şubesi bulunan şirketlerde sunulan desteklerden yararlanabilecektir.

Yine teşvik programı kapsamında sunulan desteklemelerden yurtiçinde yatırım yapmayı düşünen yabancı gerçek kişilerde yararlanabilir. Bu kişilerin ülke içinde kurdukları anonim ya da limited şirketler buna dahildir. İkametgâhı Türkiye dışında

olan Türkiye’de anonim ya da limited şirket şubeleri açmayı planlayanlar da yatırımlar için sağlanan teşvik araçlarını kullanabilecektir (Yeni Teşvik Sistemi & Yatırımlarda Devlet Yardımı, 2015: 13).

3. 3. Yatırım Teşvik Belgesi Alabilmek İçin Aranılan Belgeler ve Müracaat Yerleri

Ülkemizde uygulanan teşvik politikalarının içeriği, kapsamı ve uygulama alanlarının sınırları açıkça belirtilmiştir. Bu teşvik sisteminden yararlanabilmek için yatırımcıların yatırım teşvik belgesine sahip olması gereklidir. Yatırım teşvik belgesi; “yatırımın karakteristik değerlerini ihtiva eden, yatırımın bu değerler ve tespit edilen şartlara uygun olarak gerçekleştirilmesi halinde üzerinde kayıtlı destek unsurlarından istifade imkanı sağlayan” kararın amaçları doğrultusunda yapılacak yatırımlara düzenlenmiş belge olarak ifade edilebilir. Teşvik belgesini alabilen birimler şunlardır;

- ❖ Kamu Kurum ve Kuruluşları
- ❖ Gerçek Kişiler
- ❖ Adi Ortaklıklar
- ❖ Kooperatifler
- ❖ Vakıflar
- ❖ Birlikler
- ❖ Yabancı Şirketlerin Türkiye’de ki Şubeleri
- ❖ Sermaye Şirketleri
- ❖ Kamu Kuruluşu Niteliğindeki Mesleki Kuruluşlar
- ❖ Dernekler
- ❖ İş Ortaklıkları

Kamu otoritesi tarafından yatırımcılara sunulan destek unsurlarından yararlanabilmek amacıyla lazım olan teşvik belgesi için çeşitli yerlere müracaat etmek gereklidir. Bu müracaat yerlerinin en başında Ekonomi Bakanlığı yer almaktadır (Trakya Kalkınma Ajansı, 2012). Yatırımcılar gerçekleştirmeyi düşündükleri yatırımlarının destekleme alanlarından hangisinin kapsamına girdiğini Teşvik Uygulama ve Sermaye Genel Müdürlüğü’nden öğrenebilirler. Yatırım Teşvik Programı desteklerinden yararlanmak için müracaatlar genel itibariyle Ekonomi Bakanlığı ile Teşvik Uygulama

ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'ne yapılmaktadır. Söz konusu başvuruların yapılması şahsen ya da posta yoluyla. Ekonomi Bakanlığı'nın yanında bazı yerel birimlere de başvuruların yapılması mümkündür. Genel teşvik desteklemeleri içinde bulunan sabit yatırım tutarı 10 milyon TL'yi geçmeyen ve belirlenen bazı yatırım konuları için yatırımcının seçimi doğrultusunda yerel birimler bünyesinde görev yapan Kalkınma Ajansları ve Sanayi Odalarına başvuruların yapılması mümkün olmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları, 2014).

Yatırım teşvik belgesi temin edebilmek için yatırımcıdan bazı belgeler istenmektedir bu belgeler şunlardır;

- ❖ Yatırımcıyı temsil ve ilzama yetkili kişi veya kişilerce imzalı müracaat dilekçesi
- ❖ Yatırımcıyı temsil ve ilzama yetkili kişilere ait noter tasdikli imza sirküleri veya kamu kurumları, şahıs şirketleri ve gerçek kişiler için imza beyannamesi.
- ❖ Her sayfası yatırımcıyı temsil ve ilzama yetkili kişi veya kişilerce imzalı ve kaşeli yatırım bilgi formu, taahhütname ve makine-teçhizat listeleri.
- ❖ Bakanlığa yapılacak müracaatlarda, dört yüz Türk Lirası tutarındaki meblağın Bakanlık Döner Sermaye İşletmesine ait hesaba yatırıldığına dair belge; yerel birimlere yapılacak müracaatlarda, yukarıda belirtilen meblağın yüz Türk Lirası tutarındaki kısmının ilgili yerel birim hesabına yatırıldığını gösterir belge ile bakiye kısmının Bakanlık Döner Sermaye İşletmesi hesabına yatırıldığına dair belge,
- ❖ Firmanın ortaklık yapısı, sermaye miktarı ve faaliyet konuları açısından nihai durumunu gösterir Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi veya Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Sicil Gazetesi aslı veya noterden veya sicil merciinden tasdikli örneği,
- ❖ Kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılacak müracaatlar hariç olmak üzere, 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu uyarınca Türkiye genelinde Sosyal Güvenlik Kurumu'na muaccel olmuş prim ve idari para cezası borçlarının bulunmadığına veya tecil ve taksitlendirildiğine ya da yapılandırıldığına ve yapılandırmanın bozulmadığına dair Sosyal Güvenlik

Kurumu'nun ilgili birimlerinden alınacak yazı veya kurumun elektronik bilgi iletişim ortamından alınacak barkodlu çıktı,

- ❖ 2872 sayılı Çevre Kanununa istinaden, sadece ÇED Yönetmeliği eki listelerde yer alan “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu Kararı” veya “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir Kararı” şartı aranması gereken yatırım konuları için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan alınan Karar veya Karara ilişkin yazı,
- ❖ Yatırımın Karakteristiğine Bağlı Olarak Teşvik Belgesi Talebinde Bulunulmadan Önce İlgili Mevzuatı Gereği Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Alınması Gereken Bilgi ve Belgeler,
- ❖ Stratejik yatırımlar için ayrıca, yatırım yapılacak konu ile ilgili olarak Karar'ın 8. maddesinde belirtilen kriterler ile ilgili teknik, mali ve sektörel analiz ve hesaplamaları içeren fizibilite raporu (Yeni Teşvik Sistemi & Yatırımlarda Devlet Yardımı, 2015: 14).

3. 4. Yeni Teşvik Politikaları ile Önceki Teşvik Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi

Teşvikler genel olarak mali sektörlerin yetersiz kaldığı alanlarda yetersizlikleri giderebilmek, ekonomik büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirebilmek amacıyla uygulanır. Bunun yanında bölgeler arası gelişmişlik farklarını dengelemek, iş imkanlarını arttırmak, ithalatı arttırıcı ürünleri özendirmek gibi birçok amaçları da mevcuttur (Reçepoğlu ve Değer, 2016: 8).

Teşviklerin tarihine bakıldığında Osmanlı'ya kadar uzadığı görülmektedir. Uygulanan teşvik politikaları uygulanan dönemin ekonomi ve Maliye politikaları ile özdeşleşerek hazırlanmıştır (Gök, 2011: 162). Ancak günümüze yakın bir tarihte hazırlanan ve uygulamaya konulan teşvik yasaları da mevcuttur. Günümüze yakın olarak 2009 yılında uygulamaya konulan teşvik sistemi 2012 yılında uygulamaya konulan yeni teşvik yasasıyla değişikliğe uğramıştır. 2009 yılında uygulamaya konulan teşvik sisteminin amacı genel olarak; tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yöneltmek, üretim hacmini arttırarak işsizliği azaltmak, yatırımları kesintisiz devam ettirerek

kalkınmayı sürdürebilmektir. Bunların yanında küresel alanda rekabet edilebilirliği artırarak teknoloji ve Ar-Ge potansiyeli güçlü olan yatırımları cezbetmek, bölgeler arası gelişme seviyelerini dengelemek gibi amaçları da mevcuttur. 15.06.2012 tarihinde kabul edilip 19.06.2012 tarihinde yürürlüğe giren yeni teşvik sisteminin amacına bakılacak olunursa; stratejik ve teknolojik dönüşüm sağlayan yatırımlara destek vermek, gelişmemiş olan yörelerin kalkınmasını gerçekleştirmek, sağlanan destek unsurlarının daha etkin bir şekilde uygulanmasına öncülük etmek yine bölgeler arası gelişme seviyelerini eşit hale getirmek gibi amaçları taşımaktadır. 2009 yılında uygulamaya konulan teşvik sisteminde beş çeşit destek aracı varken 2012 yılındaki teşvik yasasında teşvik araçları sekize yükselmiştir. 2009 yılında bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla DPT'nin 2001 yılındaki verilerinden yararlanılarak iller sosyo-ekonomik durumuna göre 4 değişik bölge ayırımına tabi tutulmuş 2012 yılında ise ayrılan bu bölge sayısı artırılarak 6 olmuştur (Savrul Kılıç ve Doğru, 2013: 4). Ayrıca gelişmemiş bölgelere verilen desteklemeler daha da yoğunlaştırılmıştır (Deniz, 2016: 1).

2009 yılı teşvik sistemi kapsamında, belirlenen sektörlerde büyük ölçekli yatırımları desteklemek amacıyla öngörülen asgari yatırım miktarı 2012'de düşürülmüştür. 2009 yılı teşvik sistemine göre ülkemizin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yer alan iller büyük yatırımlar dahilinde bölgesel teşvik desteklemelerinden yararlanırken 2012 yılında bunlara ilave olarak bu illere Gelir Vergisi Stopajı ve Sigorta Primi İşçi Hissesi destekleri verilmiştir. 2012 yılı teşvik sisteminin içeriği incelendiğinde eğitim, ulaştırma, test merkezleri rüzgar tüneli gibi unsurlara stratejik yatırım kategorisinde desteklemeler verildiği görülmektedir. Bu desteklemeler ilk defa 2012 yılı yeni teşvik yasasıyla ortaya çıkmıştır. Yine 2012 yılındaki teşvik sistemi belirli birkaç yatırımı öncelikli olarak sınıflandırma yoluna gitmiştir. Teknoloji ve Ar-Ge faaliyetlerini destekleyici unsurlar her iki teşvik sisteminde de bulunmaktadır. 2009 yılı teşvik sisteminde özel sektöre kamu otoritesi tarafından verilen destekler yatırım döneminin bitimiyle, işletme aşamasında başlarken, 2012' de bu değiştirilerek yatırım aşamasında desteklerden yararlanma olanağı getirilmiştir. Söz konusu sistemde gelişme seviyesi en düşük olan bölgelere doğru gidildikçe yatırım aşamasında öngörülen desteklerin artış gösterdiği görülecektir (Savrul Kılıç ve Doğru, 2013: 6).

26.11.2016 tarihinde 2016/9495 Sayılı Yatırımların Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesine İlişkin Karar yürürlüğe girmiştir. Bu desteklemenin amacı; Türkiye'nin mevcut halinde veya gelecekte öngördüğü kritik ihtiyaçlara cevap veren, arz güvenliği sağlayan, uluslararası güçlere bağımlılığı azaltan, teknolojik dönüşümlere katkısı olan, Ar-Ge yoğunluğu fazla olan ve katma değeri yüksek 100 milyon doların üzerindeki yatırım projelerinin proje bazlı olarak, özel destek mekanizması ile desteklenmesidir (Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Teşvik Mevzuatı, 2018). Bu kararda bölge ayrımı yapılmaksızın proje bazında desteklemelerin yapılacağı öngörülmektedir. 2009 ve 2012 yılları teşvik yasasında destek unsurlarının bölge ayrımına tabi tutulması Proje Bazlı devlet yardımları için geçerli değildir. Devlet ilgili projeler için gerekli şartları sağlayan yatırımcılara bu teşviklerden yararlanma imkanı tanımaktadır.

Tablo 3.8. Yeni Teşvik Politikaları İle Önceki Teşvik Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi

	2009 Yılı Teşvik Sistemi	2012 Yılı Teşvik Sistemi	2016 Yılı Proje Bazlı Teşvik Sistemi
Teşvik Araçları	<p>Vergi İndirimi Yatırım Yeri Tahsisi Gümrük Vergisi Muafiyeti KDV İstisnası Faiz Desteği Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği</p>	<p>Vergi İndirim Yatırım Yeri Tahsisi Gümrük Vergisi Muafiyeti KDV İstisnası Faiz Desteği Sigorta Primi Desteği Gelir Vergisi Stopaj Desteği Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği KDV İadesi</p>	<p>Vergi İndirimi Yatırım Yeri Tahsisi Gümrük Vergisi Muafiyeti KDV İstisnası Faiz Desteği Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği</p> <p>Gelir Vergisi Stopaj Desteği Enerji Desteği, Ücret Desteği Alt yapı Desteği Nitelikli personel Desteği, Kamu Alım Garantisi İsim, Ruhsat, Tahsis Lisans ve Tecili Kolaylığı ve İstisnası</p>
Yatırımın Büyüklüğü	Seçilen büyük tutarlı (50 milyon TL üstü) yatırım daha avantajlı	Asgari yatırım tutarı 1.,2. bölgeler için 1000.000 diğer bölgeler için 500.000 TL olmalıdır	

Bölgesel Farklılık	4 bölgeye göre farklı farklı destek unsurları uygulanır	6 bölgeye göre farklı destek unsurları uygulanır	
---------------------------	---	--	--

Kaynak: Altay ve Şahin Karabulut, 2017: 193 ve Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları, 2015

3. 5. Türkiye’de Kalkınma Amaçlı Uygulanan Teşvik Politikalarının Genel Analizi ve Sonuçları

Devlet Maliye politikası araçları yardımıyla ekonomik büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirmek istemektedir. Bunun yanında ekonomik istikrarı sağlamak gibi amaçları da mevcuttur. Kalkınma kavramı genel olarak üretimin ve kişi başına düşen gelirin artırılmasının yanında mali ve sosyal yapının da güçlendirilmesini öngörmektedir. Bölgeler arası gelişmişlik düzeyini eşitlemek ve ülkenin topyekün gelişmesi yine bu kavram dahilindedir. Ülkelerin kalkınmasında genel kalkınma stratejileri ve bölgesel kalkınma programları önemli bir yere sahiptir. Kişi başına düşen gelirin sürekli olarak artması kişilerin yaşam standardını arttırarak tasarruf yapmalarını kolaylaştırmaktadır. Devamlı olarak gelirleri artan kişilerin yatırım yapmayı düşünmeleri kaçınılmazdır (Özker ve Biniş, 2010: 493).

Ülkemizde 1920’den 1960’a kadar olan yıllar incelendiğinde, teşvik politikalarının bölgesel kalkınma amacını taşımadığı bunun yerine ulusal kalkınma politikalarının uygulandığı görülmektedir. Ulusal kalkınma politikaları genel olarak ekonomide meydana gelen krizler ve ülkeyi olumsuz etkileyen savaşlar sonucunda ülkenin bu olumsuzlukları atlatmak istemesi ile ortaya çıkan bir kavramdır. 1960’lı yıllarda uygulamaya konulan kalkınma planları DPT önderliğinde 5 yıllık olarak uygulanmıştır. Bu planların amacı devlet tarafından sağlanan yatırımları tüm ülkeye paylaşmak ve elde bulunan kaynakların etkili kullanılmasına olanak tanımak olarak gösterilebilir. 1960’lar da ilk olarak uygulanmaya başlayan kalkınma planları son olarak dokuzuncu daha sonrada onuncu kalkınma planı olarak uygulamaya konulmuştur. Bu planların içeriği ve kalkınma amaçlı sürdürülen programları ilgili yılın şartlarına göre farklılık

göstermektedir. Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda sanayileşme ve yurtiçi üretim ön plana çıkarken düzenli ekonominin uygulanmaya başlanmasıyla da ithalat, ihracat ve uluslararası sermayeyi ülkeye çekebilme çabaları doğmuştur. Uygulamaya konulan kalkınma planları teşvik unsurlarının en iyi şekilde yansıtılmasında önemli bir araçtır. Türkiye’de uygulanan tüm kalkınma plan ve programlar ekonomik büyümenin gerçekleşmesi ve iş imkanlarının artırılması konusunda da kamu otoritesine yardımcı olmaktadır (Akdeve ve Karagöl, 2013: 335-336). Planlı döneme geçilmesinin ardından 1968 yılında Türkiye’nin bölgesel düzeyde gelişme göstermesini ve kalkınabilmesi düşüncesiyle KÖY politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Bu politikalarla bölgelerin kalkındırılması ve gelişme seviyelerinin yükseltilmesi amaçlanmıştır (Karabıçak, 2013: 267). Planlı dönemle birlikte ortaya çıkan kalkınma politikaları günümüze kadar çeşitli teşvik araçları ile desteklenerek devam ettirilmiştir. Ülkelerin büyüme ve kalkınmasında önemli bir yeri olan teşvikler yasalar ve programlarla günümüzde hala yararlanılan destek unsurları arasındadır. Teşvik uygulamaları ulusal kalkınma programlarıyla paralel hareket ettiğinde verimli ve etkili sonuçlar elde edilecektir. Bunun yanı sıra verilen desteklerin KOSGEB, Kalkınma Ajansları, il ticaret odalarının sunduğu hibeler ve teşvik programlarıyla eş güdümlü hareket etmesi istenilen amaçlara ulaşmada daha da etkinlik sağlamaktadır. Genel olarak geçmişten günümüze kadar uygulanan teşvik politikaları gelişmemiş bölgelerin gelişmesine yardımcı olmak, yatırımların sürdürülebilmesi için yol, organize sanayi bölgeleri, ucuz enerji, teknolojik faaliyet gibi imkanları sunmaktadır (Akdeve ve Karagöl, 2013: 348). Ekonomik istikrarın kesintisiz bir şekilde devam ettirilmesi için teşvikler önemli bir yere sahiptir. Ülkelerin ulusal refah seviyesini yükseltmek maksadıyla kaynakların belirli planlarla verimli sektörlerle yöneltilmesi yine uygulanan teşvik politikaları ile mümkün olmuştur. Ekonomik serbestleşmenin yaşandığı ülkeler de başvurulan en etkin devlet müdahale aracı olarak teşvikler gösterilebilir. Gelir dağılımında adalet, istihdam alanlarının artırılması, bölgesel gelişme seviyelerinin aynı düzeye getirilmesi, ekonominin yapısında meydana gelen problemlerin aşılması teşvik politikalarının uygulanmasından sonra ortaya çıkan gelişmelerdir (Topal, 2016: 50).

3. 6. Şanlıurfa İli ve Teşvik Politikası

3. 6. 1. Şanlıurfa İlinin Coğrafi Yapısı

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Şanlıurfa Orta Fırat Bölümü sınırları içerisinde yer almaktadır. Doğusunda Mardin, Kuzeydoğusunda Diyarbakır, Kuzeybatısında Adıyaman, Batısında Gaziantep bulunmaktadır. Güneyinde ise tamamen Suriye devleti ile sınır komşusudur. Şanlıurfa ilinin coğrafi özellikleri geçmişten günümüze içinde bulunduğu bu şehir çeşitli kültürel mirasları içinde barındırmaktadır. Şanlıurfa ili Güneydoğu Torosların orta kısmının Güney eteklerinde 38°.00'.54" -36°.40M0" Kuzey Enlemi ile 40°.12M1" - 37°.50M5" Doğu boylamları arasında yer alan bir şehirdir. Kuzeyinde bulunan dağlar güney tarafa göre daha yüksektir. Genel olarak ortalama yükseltisi 518 metre olarak bilinir. Kuzeydoğusunda bulunan dağların haricinde yükseltisi 900 metreye kadar olan büyük düzlükler mevcuttur. Şanlıurfa ilinde yer alan Karacadağ bu ilin yükseltisinin en fazla olduğu aktif faaliyet taşımayan bir yanardağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Yükseltisi 1919 metredir. Doğusunda Tektek dağları güneyinde ise Nemrut dağı yer almaktadır. Şanlıurfa diğer komşu illere yakın olmak üzere birçok ilçeye sahiptir, bu ilçeler; Hilvan, Akçakale, Ceylanpınar, Viranşehir, Birecik, Halfeti, Siverek, Bozova, Harran ve Suruç' dur. Bu ilin çeşitli ovaları bulunmakla beraber en verimli ovası Harran Ovası'dır. Bu ovanın denizden yüksekliği 375 metre civarındadır. Genellikle büyük ova ve araziler şehrin Güney kısmında yer alır. Sıra tepelerin çoğunlukta olduğu bu şehir doğudan batıya doğru Viranşehir, Harran ve Suruç Ovalarına sahiptir. Ayrıca Fırat nehri yakınında olan Halfeti ovası da vardır. Geniş bir alana kurulu olan bu il 18.584 km² yüzölçümündedir. Bu yüzölçümü de ülkenin toplam yüzölçümünün %3'üne denk gelmektedir. Şehir akarsu ve göller bakımından oldukça zayıftır. Bununla birlikte 720.000 km su toplama havzası bulunan Fırat Nehri bu ilin sınırları içerisinde geçmektedir. Şehrin kültürel zenginlikleri içerisinde yer alan Halil-Ür Rahman Gölü ve Aynizeliha Gölü birçok efsanelerle şehrin kalıcı mirasları arasındadır. Ayrıca bu şehir GAP sınırları içinde yer alan merkezi bir konuma sahiptir. Örencik Köyünde bulunan Göbeklitepe de yapılan kazılar şehrin geçmişinin milattan Önce Neolitik çağa kadar dayandığını ortaya çıkarmıştır. Dini

açından da ülkenin kültürel faaliyetlerine katkısı olan bu şehir birçok peygamberlere en sahipliği yapmasından dolayı peygamberler şehri olarak da bilinmektedir (T.C Şanlıurfa Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2011).

3. 6. 2. Şanlıurfa İlinin Ekonomik Durumu

Şanlıurfa ili ve bölgesi yer aldığı enlem dolayısıyla Türkiye'nin en kurak ve sıcak bölgesi olarak bilinmektedir. Bu şehirde aşırı kuraklıklar görülmekle beraber şehrin güney tarafına doğru yükseltinin düşüşüyle sıcaklıklarda da artış yaşanmaktadır. Şanlıurfa genellikle kışların soğuk olmadığı yazların ise aşırı sıcak olduğu bir iklime sahiptir. Bu şekilde bir iklim yapısı doğal olarak ilin ekonomik unsurlarını da etkilemektedir. Tarım faaliyetleri şehrin iklimine bağlı olarak şekillenmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan bu il tarım faaliyetlerini desteklemek bölgenin sulama ihtiyacını gidermek için kurulan GAP kapsamında yer alan en önemli şehirlerden biridir. Kentin ekonomik bileşenleri tarım, hayvancılık, sanayi ve diğer sektörleri aşağıdaki başlıklarda ele alınmıştır.

3. 6. 2. 1. Şanlıurfa İlinde Tarım ve Hayvancılık

Şanlıurfa ili geniş ve düz alanlara sahip olmasından dolayı önemli tarım faaliyetlerine ev sahipliği yapan bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır. GAP ile tarımsal sulama faaliyetlerini iyileştirme çabaları bölgenin ve ilin tarımsal potansiyelini arttırmıştır. Fakat ülkenin modern tarım faaliyetleri göz önüne alındığında modern tarım yöntemlerinin bu şehirde yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu ilde yer alan tarımsal ürünler ve bununla ilgili faaliyetler GAP ve Şanlıurfa için hammadde sektörünün ana bileşeninde yer almaktadır. Şanlıurfa ili Türkiye'de bulunan tarımsal arazinin %4,2'sine sahiptir. İl ve bölgesel olarak bakıldığında ise tarım alanlarının %36,2'si Şanlıurfa içerisinde bulunmaktadır. GAP kapsamındaki iller arasında önemli tarım arazisi potansiyeline sahip bu il tarım ve tarımsal üretimin başkenti olarak da bilinir. Söz konusu ilin tarımsal alanlarının dağılışı incelendiğinde yer şekillerine farklı tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Genellikle kuru tarıma bağlı ürünlerin yetiştirildiği bu kent de sulama imkanlarının olduğu yerler de domates ve biber yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Birecik ve Halfeti arasında yer alan bölge de fıstık ve bağ bahçeleri çoğunluktadır

(Yatırım Destek Ofisi Şanlıurfa Tarım Bölgeleri, 2018). Bağ bahçelerinin yetiştirilmesi için uygun ortamın bulunmasına karşın modern ve teknik uygulamalar söz konusu değildir. Merkeze bağlı ilçeler de üzüm bahçeleri çoğunlukta fakat kalite bakımından yetersizdir. Sözü edilen bağ bahçelerinde üretilen ürünler; Üzüm, İncir, Nar, Erik, Elma, Fıstık, Armut, Zeytin, Kayısı ve Cevizdir. Şanlıurfa'nın geçmişine bakıldığında piknik alanı olarak kullanılan Karaköprü köyü içerisinde 500'e yakın nar bahçesi varken şuan bu alan tümüyle yerleşim alanına dönüştürülmüştür. Akdeniz bölgesi ile yakınlığı bulunan Şanlıurfa ili buradan gelen nemli havanın etkisiyle yağış alan bir yer konumundadır. Çok fazla yağışın yaşanmaması şehir halkını tarımla beraber hayvancılık yapmasını zorunlu kılmıştır, hayvancılık bireyler için önemli geçim kaynağı olarak görülmektedir. Hayvancılık faaliyetleri genellikle merada yapılmakta yıllık olarak 350 bin ile 500 bin arasında koyun yetiştirilmektedir. Bu hayvanlardan tereyağ, yün ve deri elde edilerek dışarıya gönderilmiştir (Güzel, 2012: 247). Şanlıurfa ekonomisinin geneli tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Tarım arazilerinin büyük bir bölümünde buğday, arpa ve mercimek yetiştiriciliği yapılmakta nohut ve antepfıstığı da şehrin önemli tarımsal ürünleri arasında yerini almaktadır. Sanayi için hammadde olarak değerlendirilen pamuk ve susam da yine bu kentin önemli tarımsal faaliyetlerindedir (GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Tarım, 2018).

Büyük bir çoğunluğu tarımsal faaliyetlerden kazanılan gelirlerle geçinen Şanlıurfa'da küçükbaş hayvan sayısı da oldukça fazladır. Fakat büyükbaş hayvan yetiştiriciliği istenilen düzeyde değildir. Topraklarının ve şehir nüfusunun oranına göre büyükbaş hayvan sayısı düşüktür. Devlet tarafından verilen desteklemeler ve çeşitli programlarla büyükbaş hayvan yetiştiriciliği özendirmeye çalışılmıştır. Bunun yanında hem tarım arazilerinde istenilen verimi almak hem de tarımsal ürünlerini hayvancılıkla uyumlu hale getirebilmek amacıyla desteklemeler bu iki sektörde paralel hareket etmiştir (Sevinç ve Binici, 2016: 216).

3. 6. 2. 2. Şanlıurfa İlinde Sanayi ve Ticaret

Şanlıurfa ili ekonomik faaliyetlerine bakıldığında çoğunlukla tarım, enerji ve turizm sektörlerinin ön planda olduğu görülmektedir. Özellikle Atatürk Barajında faaliyette olan balıkçılık sektörü Şanlıurfa için önemli geçim unsurlarından biridir. Bu ilin sanayi ve ticareti tarım sektörüne yönelik yapılmaktadır. Tarım sektörü içerisinde ise pamuk ve hububat ürünleri en başta gelen faaliyetler arasında yer almaktadır. Ayrıca tekstil sanayi, un ve bulgur üretimine yönelik fabrikalarda mevcuttur. Tekstil ve gıda ürünlerinin toplam imalat sanayinde ki oranı %71 civarındadır. Diğer sektörler ise geri kalan kısmı oluşturmaktadır. İmalat sanayinin içinde yer alan sektörlerin yüzdeleri ise şunlardır;

Tablo 3. 9. Şanlıurfa İmalat Sanayisi İçinde Yer Alan Sektörler

Gıda Sanayisi	%32.82,
Seramik	%8.16
Tekstil Sanayisi	%38.06
Cam ve Taş Ürünleri Sanayi	%1.36
Metal Eşya ve Makine Sanayisi	%7.96
Ağaç ve Mantar Sanayi	%0.58
Kimya Sanayi	%10.29
Metal Sanayisi	%0.78

Kaynak: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Ekonomik Yapı 2017, 2018

Şanlıurfa için önemli bir yeri olan GAP'ın uygulanmasıyla sanayi sektörü gelişme göstermiştir.

Söz konusu ilde 1. Organize Sanayi bulunmasına rağmen artan talepleri karşılamak için 2. Organize Sanayi Bölgesi kurulması gündeme getirilmiştir (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Ekonomik Yapı 2017, 2018).

3. 7. Şanlıurfa İlinin Teşvik Politikaları Kapsamında Yeri ve Önemi

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasından beri ekonomik büyüme ve kalkınma çabaları devletin esas amaçlarından biri olmuştur. Ekonomik büyüme gerçekleştirilirken aynı zamanda yapısal sorunlara da çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Sanayinin giderek hız kazanması ülkenin değişen sektörlerle ayak uydurmasını zorunlu kılmış tarıma dayalı ekonomi bileşeni yerini sanayi ve diğer sektörlerle bırakmıştır.

Türkiye'de yer alan bölgeler, coğrafi konum, beşeri sermaye, önemli ülke ve sanayilere yakın olunması gibi unsurlardan dolayı değişik gelişme şartlarını içinde barındırmaktadır. Ülkemizde ve diğer ülkelerde ekonomik büyüme ve kalkınmanın sektörler ve bölgeler arasında eşit bir şekilde dağıtılması söz konusu değildir. Bundan dolayı kamu otoritesi ekonomi politikalarında bölgesel ve sektörel dengesizlikleri ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Bu hedefler için bölgelere ve sektörlerle çeşitli desteklemeler verilmiştir. Elde bulunan kaynakların etkili ve verimli kullanılması ve ekonomik kalkınmanın bütün bölgelerde eşit gerçekleştirilmesi ana hedef olarak belirlenmiştir. Gelişmemiş bölgeleri belirleyebilmek için değişik bölge kavramları ortaya çıkmıştır. Kalkınma politikaları da yer alınan bölgeye göre farklılık göstermektedir. Çeşitli alt yapı ve ekonomik faaliyetlerin yeterince gelişmediği bölgeler geri kalış bölge olarak sınıflandırılmaktadır. Geri kalmış bölge sınıflandırılmasına Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi girmektedir. Bu bölgeler ülkemizin sanayisi, ekonomik faaliyetleri ve altyapısı konusunda yeterli düzeyde değildir (Gökçen, 2011: 365-367). Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Şanlıurfa ili de geri kalmış iller arasındadır. Bu geri kalmışlığın nedeni; bölgenin coğrafi yapısı, bitki örtüsü, ulaşım imkanlarının güçlüğü, güvenlik sorunu, bölgede mevcut terör olaylarının var olması ve alışlagelmiş malların üretiminin dışına çıkılmak istenmemesi olarak gösterilebilir. Tüm bu olumsuzluklar ilin sanayi faaliyetlerinin yeterince gelişmesini engellemiştir. Sanayi faaliyetlerinin yeterince gelişmemesinin diğer sebeplerine bakıldığında; girişimci

gücünün yetersizliği, vasıflı işgücünün eksik olması, yerel girişimcilerin şirketleşme ve ortaklıklar kurmadaki isteksizlikleri sebebi ile sermaye birikiminin düşük olması, eldeki sermayenin bölge dışına çıkarılmak istenmesi, bölgesel pazarın küçük olması ve sanayi altyapısının yetersizliği şeklinde sıralamak mümkündür. Bir işletmenin kuruluş yeri belirlenirken taşıma maliyetlerinin düşük olması girişimci için önemlilik arz etmektedir. Firmaların, üretimi gerçekleştirilen ürünlerin pazarlanması ve tüketicilere ulaştırılması için minimum taşıma maliyetlerini tercih ettikleri görülmektedir. Deniz taşımacılığı ve demiryolu ağı bulunmayan Şanlıurfa'da yalnızca karayolu ile ticari faaliyetlerinin sürdürülmek zorunda olması bölgeye yatırımcıların gelmesini güçleştiren faktörler arasındadır. Ayrıca işletmelerin ihtiyacına göre vasıflı işgücünün bölgede bulunmaması da yatırımların yöreye çekilememesinin sebepleri arasında göstermek mümkündür. Elektrik, yol, su kanalizasyon, haberleşme ve sosyal konutlar gibi altyapı yatırımlarının maliyetlerinin yüksek olmasından dolayı bunları özel sektörün gerçekleştirmesi güçtür. Bu nedenle özel sektör altyapı yatırımlarının iyi olduğu büyük ölçüde tamamlandığı illerde yatırımlarını yapmayı tercih etmektedir (Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, 1989). Çünkü sanayi sektörü diğer sektör ve alanlarla en çok bağlantısı olan sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yatırımların istenilen bölgeye çekilmesi sunulan teşviklerle ilgili olduğu kadar yörenin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, kültürü ve girişimciliği ile de bağlantılı olan çok yönlü bir mevzudur (Uygur ve Cıvcır, 2004: 109).

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı koordinasyonunda ve Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı'nın birlikte yaptığı çalışmalar sonucunda İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırılması yapılmıştır. Bu bölge sınıflandırılması neticesinde Düzey 1 olarak 12, Düzey 2 olarak 26 ve Düzey 3 olarak da 81 il İstatistik Bölge Birimi'ne ayrılmıştır. Bu ayırım Bakanlar Kurulu tarafından yayınlanan 2002/4720 Sayılı Karar'ı ile 22.06.2002 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmasıyla kabul edilmiştir. Bu kararın sonucunda Şanlıurfa Düzey 2 birimi olarak kabul edilen TRC2 Bölgesinde yer almıştır. TRC2 Bölgesi Şanlıurfa ve Diyarbakır İllerini kapsamaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı 2010 Yılı Ön Gelişme Planı, 2010: 24).

TRC2 Bölgesi Düzey 2 bölgeleri içinde göç veren 7. bölge konumundadır. Bu bölge yoğun bir şekilde göç vermesine karşın bir o kadar da göç almaktadır. Özellikle 1900-2000 yılların da çok yoğun bir göçe maruz kalmış nüfusu aşırı bir şekilde artmıştır. Şanlıurfa göç bakımından başka şehirlerden göç almamak da kendi sınırları içinde yer alan kırsal kesimin göçüne maruz kalmaktadır. Ayrıca Şanlıurfa ili başka illere de göç veren bir şehir konumundadır. Göç verdiği en önemli illerin başında Gaziantep gelmektedir. Söz konusu bölge ulaşım bağlantılarının kesiştiği yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Şanlıurfa'da bulunan GAP Havaalanı Türkiye'nin en geniş hinterlandına sahip kargo havaalanı biçiminde tasarlanmıştır. Bu bölgede işsizlik şehirlerin en önemli yapısal problemleri arasındadır. Kırsal alandan şehirlere yapılan göçler istihdam olanaklarını daha da kısıtlamıştır. Sosyal sermayenin yüksek olmadığı bu bölge ülkenin sosyal sermaye bakımından en geride kalan bölgesi olarak değerlendirilmektedir. DPT tarafından 2003 yılında Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE) yapılmıştır. Yapılan bu sıralamaya göre gelişmişlik sıralamasında Şanlıurfa 68. Sırada yer almıştır. Daha sonra 2011 yılında güncellemesi yapılan SEGE'de Şanlıurfa şehri 73. Sırada yer almıştır. Tarım alanları ve su kaynaklarının geliştirilmesi aynı zamanda ekonomik büyüme ve kalkınmanın amaçlandığı GAP projesi içinde yer alan Şanlıurfa ilinde %38 sulanabilir alan amaçlanmıştır. Proje kapsamında bulunan iller arasında en ciddi paylar Şanlıurfa'ya verilmiştir. Tarımsal alanların daha verimli olabilmesi için çabalan bu projeye sulanabilir araziler arttırılacak böylece tarımsal üretimde artış yaşanacaktır. Sonuç olarak sanayi ve imalat sektörü de buna paralel olarak gelişecektir. Bölgeler arası gelişmişlik düzeyini eşit hale getirmeyi ve sektörel kümelenmeyi amaç edinen yeni yatırım teşvik sistemi oluşturulmuştur. Bu teşvik sistemi bölgeleri sosyal ve ekonomik gelişme seviyelerine göre 6 değişik bölge ayırmasına tabi tutmuştur. Teşvik sisteminde yer alan bölge sınıflandırılmasına göre en cazibeli bölge konumunda olan 6. bölge Şanlıurfa'nın yer aldığı bölgedir (Karacadağ Kalkınma Ajansı TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı, 2013: 1-5).

2002 yılında uygulamaya konulan GAP bölgesel kalkınma planı 2008 ile 2012 yılları arasında GAP Eylem Planı olarak sürdürülmeye devam edilmiştir. Yürütülen plan dahilinde ortaya çıkan gelişmeler Şanlıurfa'nın ekonomik büyüme ve kalkınmasına yardımcı olmak hayat standartlarını iyileştirmek amacını taşımaktadır. İşsizliğin azaltılması, yeni istihdam alanlarının yaratılması konusu da öncelikli hedeflenenler arasındadır (Sivrekli, Sarıışık, 2017: 16). GAP Eylem Planı tarım, su, toprak ve enerji faaliyetlerinin verimli kullanılmasını öngören bir proje niteliğini taşımaktadır. Kapsadığı iller için kırsal kesimin gelirini arttırmak, bölge sanayisine katkıda bulunmak yüksek tarımsal verimlilik elde etmek gibi olumlu getirileri de bulunmaktadır (Ökten ve Çeken, 2088: 17). Söz konusu proje kamu otoritesinin bölgeler arası gelişme seviyeleri arasında yaşanan farklılıkları düzeltmek istemesi sonucu ortaya çıkmıştır. Devletin bölgesel olarak amaçladığı politikaların yanında tüm ülkeyi ilgilendiren ekonomik büyüme, ekonomik istikrar, ihracat faaliyetlerinin özendirilmesi gibi amaçları da vardır. Bu amaçlar devletin ulusal politikaları ile de doğrudan ilgilidir. Bu amaçları gerçekleştirmek için bölgeye yönelik çeşitli sektörler de il ve bölge bazında projeleri içinde barındırmaktadır (GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı GAP Eylem Planı, 2018).

Tablo 3. 10. Şanlıurfa İli İthalat- İhracat Rakamları ve GAP'ın İçindeki Payı

	İhracat (Bin Dolar)		İthalat (Bin Dolar)	
	2002	2017	2002	2017
Şanlıurfa	6.967	153.796	64.002	156.573
GAP	689.434	8.617.588	772.986	5.956.123
Şanlıurfa/GAP (%)	1,0	1,8	8,3	2,6

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2018

Yukarıdaki tablo 3.10’da Şanlıurfa’nın ihracat-ithalat verileri ve GAP’ın bu veriler arasındaki yüzdelik oranı gösterilmiştir. Bu verilere göre Şanlıurfa’nın 2002 yılında ithalatı 64 milyon dolarken 2017 yılında 157 milyon dolara yükselmiştir. İthalatın GAP Bölgesi İçindeki oranı da ilgili yıllarda %8,3’den %2,6’ya gerilediği gözlemlenmiştir. Yine 2002 yılında Şanlıurfa ihracat gelirleri 7,0 milyon dolarken, 2017 yılında 153,8 milyon dolara çıkmıştır. GAP Bölgesi içerisindeki oranı da aynı yıllarda %1,0’ ve 1,8’e yükselmiştir. Tablodaki veriler gösteriyor ki GAP’ın Şanlıurfa iline katkıları yıllar itibariyle olumlu bir seyir izlemiştir.

Tablo 3. 11. Şanlıurfa İli İmalat Sanayi’nde Sektörlere Göre Firma Sayısı ve İstihdam

Sektörler (2016 Yılı)	Şanlıurfa		GAP		Şanlıurfa/GAP(%)	
	Firma Sayısı	İstihdam	Firma Sayısı	İstihdam	Firma Sayısı	İstihdam
Gıda, İçki ve Tütün	284	2.831	1.119	40.259	25,38	7,03
Tekstil Giyim ve Deri	272	8.150	1.156	114.820	25,53	7,10
Kimya, Petrol, Kauçuk ve Plastik Ürünleri	70	1.110	499	28.675	14,03	3,87
Taş ve Toprağa Dayalı	106	1.870	440	13.652	24,09	13,70
Metal Eşya ve Makine Teçhizatı	100	1.742	470	16.496	21,28	10,56
Orman Ürünleri ve Mobilya İmalatı	45	638	172	5.309	26,16	12,02
Toplam	877	16.341	3.856	219.211	22,74	7,45

Kaynak: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Şanlıurfa İl Profili, 2018

Tablo 3.11’de Şanlıurfa ve GAP imalat sanayisinde yer alan sektörler ve sektörlerde çalışan istihdam sayıları yer almaktadır. Bu veriler incelendiğinde GAP içinde yer alan firmaların %22,74’lük kısmının Şanlıurfa’da yer aldığı görülmektedir. GAP içindeki toplam Şanlıurfa iline yönelik istihdam oranları incelendiğinde ise toplam

%7,45'lik kısmın Şanlıurfa iline ait olduğu gözlemlenmiştir. Tablo 3.10 ve 3.11 'de yer alan oranlardan yola çıkarak GAP'ın gerek istihdam gerekse ihracat konusunda Şanlıurfa'ya getirilerini göz ardı etmek mümkün değildir.

2008 yılı ile 2017 yılları arasında gerçekleşen devlet politikaları bölgesel gelişme seviyelerini eşitlemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda Şanlıurfa ilinde birtakım uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar Şanlıurfa için ciddi gelişmeleri de beraberinde getiren uygulamalardır. TRC2 Bölgesi kapsamında olan Şanlıurfa ili için bazı göstergeler aşağıda yer alan tablo da gösterilmiştir (Sivrekli ve Sarıışık, 2017: 16).

Tablo 3. 12. Şanlıurfa İline Yönelik Göstergeler

Şanlıurfa		Türkiye
Nüfus (2016)	1.940.627	79.814.871
Nüfus Artış Hızı (2015-2016) yılları Arası	%25,2	%13,5
2016 Yılı Net Göç Hızı	% -5,72	-
İşgücüne Katılma Oranı 2016 Yılı	% 45,2	%51,
İşsizlik Oranı 2016 Yılı	%17,2	%10,9
İstihdam Oranı 2016 Yılı	%37,4	%46,3

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2017, Sivrekli ve Sarıışık, 2017: 16'dan Yararlanılarak oluşturulmuştur

Ülkemizde bölgesel kalkınmayı yeni bir boyutta ele almak beşeri gelişmeyi sağlamak maksadıyla 2002'de hazırlanan ve uygulanmaya başlanan GAP içinde yer alan Şanlıurfa ili bu projenin amaçları doğrultusunda istenileni elde etmede başarılı iller arasında sayılmaktadır. 2002 yılından 2017 yılına kadar olan ki süreçte GAP ile bölgeler arası gelişmişlik düzeylerinin eşitlenmesi amacıyla uygulanan politikalar ve Şanlıurfa ili için uygulamada olan birtakım faaliyetler Şanlıurfa'da değişimleri de beraberinde getirmiştir. Yukarıda ki tablo da Şanlıurfa iline ait bazı göstergeler yer almaktadır. Bu göstergeler Şanlıurfa ekonomisi için önem arz eden unsurlardır. 2016 yılı Şanlıurfa ili istatistiksel verileri incelendiğinde işgücüne katılma oranı %45,2 olarak gösterilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu 2015 verilerine göre 2016 yılında 1,5 'lik bir artış işgücüne katılma oranında yaşanmıştır. Yine istihdam oranı 2015 yılında %36,1 iken 1,3'lük bir artışla 2016 yılında 37,4 'e yükselmiştir. İşsizlik oranı yüzdesi Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2016 yılında önceki yıllara göre bir artışın yaşanmadığı görülmektedir. Bütün bu olumlu gelişmeler Şanlıurfa üzerinde uygulanan yatırım plan ve programlarının etkinliği sonucunda gerçekleştirildiği düşünülebilir. Ayrıca kalkınma amacıyla uygulanan gerek GAP gerekse bölgeye yönelik ekonomi politikalarının olumlu sonuçlar doğurduğunu söylemek mümkündür.

Küresel dünya ülkeleri bölgelerin rekabet edilebilirliğini artırma konusunda teşvik politikalarına yönelmiştir. Ülkemizde de 2012 yılında yürürlüğe giren yeni teşvik yasası bölgeler arası gelişme seviyelerini eşitlemeyi ve rekabet edilebilirliği artırma amacıyla uygulanmaktadır. Bu yasa dördüncü teşvik paketi uygulanmasının dayanağıdır. 01.24.2017 tarihinde başvuruların kabul edildiği Cazibe Merkezleri Programı 23 şehri içinde barındırmaktadır. Bu şehirler arasında Şanlıurfa'da bulunmaktadır. Cazibe merkezleri Programı ekonomik ve sosyal problemlerin çözümlenmesi, kent nüfusunun düzenlenmesi, ülke dışı yatırımların belirlenen bölgeye çekilmesi gibi amaçları taşımaktadır. Söz konusu program yukarıda sayılan amaçların dışında, şehirlerin refah seviyesini arttırmak için uygulanan yatırım genelgesi niteliğini taşımaktadır. İşsizliği azaltmak üretim ve daha fazla ihracat yapmak da programın amaçları arasındadır (Siverekli ve Sarıışık, 2017: 16-17).

3. 7. 1. Şanlıurfa İlinde Teşvik Amaçlı Sürdürülen Yatırım Programları

Bölgesel kalkınma politikaları genellikle devletlerin gelişmemiş ve gelişmesini tamamlamamış bölgeleri için düşünülen politikalarlardır. Kamu otoritesi tarafından hazırlanan, özel bölge ve sektörleri kapsayan projeler ilgili bölgenin kalkındırılması amacıyla gerçekleştirilmektedir (Sevinç, 2011). Bu kapsamda teşvik politikaları bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesi için devlet tarafından kullanılan önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. 2009 yılında uygulamaya konulan teşvik yasası ülkemizdeki illeri 4 farklı bölge olarak sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma bölgelerin sosyo- ekonomik durumu dikkate alınarak yapılmıştır. 2012 yılında kabul edilen yeni teşvik yasasında ise

bölge sayısı 6'ya yükseltilmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer Şanlıurfa bu bölgelerden 6. bölge de yer almaktadır. 6. bölge Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde bulunan on beş ilden oluşmaktadır. 6. bölge devletin teşvik konusunda sağladığı imkanlar bakımından en avantajlı bölge konumundadır. Teşviklerin süresi, oranı ve sektörlere sunduğu desteklemeler oldukça yoğundur. Diğer bölgelere sunulan teşvik araçları ve çeşitleri 6. bölge için farklılık göstermektedir. 6. bölge için de yer alan Şanlıurfa'da yatırım yapmayı kabul eden yatırımcılar aşağıda yer alan destek unsurlarından belirlenen oranlarda yararlanabilmektedir.

Gümrük Vergisi Muafiyeti: Şanlıurfa'da gerçekleştirilen asgari sabit yatırım tutarı 500.000,00 TL üstünde olan bütün teşvik belgesine sahip yatırım malları için ödenmesi gerekli Gümrük Vergisinin alınmamasını ifade etmektedir. Örnek verecek olursak; Şanlıurfa'da yatırım yapmayı kabul eden A firması 600.000 TL parasal değere sahip makine ve teçhizatın ithali sırasında gümrük vergisinin %10 olarak uygulandığı düşünülürse 60.000 TL olarak ödemesi gereken gümrük vergisinden temin edilen teşvik belgesi ile muafılığı söz konusu olacaktır. 60.000 TL'yi ödemek zorunda olan A firması bu miktardan kurtularak 60.000 TL'yi işletmenin hesabında tutabilecektir.

KDV İstisnası ve İadesi: Asgari sabit yatırım tutarı 500.000,00 TL üstünde olan teşvik belgesine sahip yatırımcıların her türlü makine, teçhizat ve yerli teslimlerinin KDV'den istisna edilmesini öngörmektedir. Şanlıurfa'da gerçekleştirilen yatırımlara sağlanan bu destek unsuru ilgili işletmenin kurulma evresinde elinde bulunan sermayesini koruyarak mali gücünü dolaylı yoldan arttırmaktadır.

Yatırım Yeri Tahsisi: Adına teşvik belgesi düzenlenen büyük ölçekli yatırımlar, stratejik yatırımlar ve bölgesel desteklerden faydalanacak yatırımlara 29 Haziran 2001 tarihinde çıkarılan 4706 Sayılı Kanun'un Ek 3'üncü maddesi kapsamında Maliye Bakanlığı tarafından öngörülen usul ve esaslarca yatırım yeri tahsisi mümkündür.

Vergi İndirimi: Yatırımcıların ödemekle mükellef olduğu gelir ve kurumlar vergisinin belli oranlarda ödememesini öngören bir teşvik unsurudur. Teşvik belgesi kapsamında asgari sabit yatırım tutarı 500.000 TL üstünde olan yatırımlara belirlenen yatırım katkı tutarına ulaşmıyaya kadar altta yer alan tabloda öngörülen indirim oranları ile yatırıma

katkı oranları uygulanmaktadır. Belirlenen sabit yatırım tutarı Organize Sanayi Bölgesi'nde olmayan yatırımlarda %50'si, Organize Sanayi Bölgesi içinde olan yatırımlarda ise %55 'i oranında vergi indiriminin uygulanması söz konusudur.

Tablo 3. 13. Şanlıurfa İli Vergi İndirimleri ve Yatırıma Katkı Oranları

	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	İşletme/ Yatırım Döneminde Uygulanacak Yatırıma Katkı Oran
Yatırıma Katkı Oranı %	50	60	Yatırım Dönemi % 80
			İşletme Dönemi % 20
Vergi İndirimi Oranı %	90	90	

Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yeni Teşvik Sistemi ve Diyarbakır-Şanlıurfa, 2015

Yatırımın 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren yapılması halinde yatırıma katkı oranı Şanlıurfa'da %35 olarak uygulanacaktır.

Sigorta Destekleri: Sigorta Primi İşveren Hissesi, Sigorta Primi İşçi Hissesi ve Gelir Stopajı tutarının asgari ücrete tekabül eden kısmının devlet tarafından karşılanmasıdır. Şanlıurfa'da emeğe dayalı sektörlerde yapılan yatırımlar için ciddi avantajlar sunmaktadır. Aşağıda yer alan tablo 3.14'de Şanlıurfa'da yatırım yapmayı düşünen firmanın çalışanları için aylık ödemeyeceği tutarın hesaplanması gösterilmiştir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, Yeni Teşvik Sistemi ve Diyarbakır-Şanlıurfa, 2015).

Tablo 3. 14. Şanlıurfa İli Sigorta İşveren Hissesi ve Sigorta Primi İşçi Hissesi Yasal Kesintileri

ASGARİ ÜCRET VE YASAL KESİNTİLER (01.01.2018 DÖNEMİ)		
	Normal Uygulama	İndirilecek Tutar
Bürüt Ücret	2.029,50	
Sigorta Primi İşçi Payı (%14)	284,13 TL	284,13 TL
İşsizlik Sigortası Primi İşçi Payı (%1)	20,3 TL	
Gelir Vergisi Stopajı (%15)	106,55	106,55 TL
Asgari Geçim İndirimi	152,21	
Damga Vergisi (%0,759)	15,4	-
Kesintiler Toplamı	426,38 TL	-
Net Ücret	1.603,12 TL	
ASGARİ ÜCRET VE YASAL KESİNTİLER (01.01.2018 -31.12.2018 Dönemi)		
Sigorta Primi İşveren Payı (%20. 5)	314,57 TL	314,57 TL
İşsizlik Sigortası Primi İşveren Payı (%2)	40,59 TL	-
İŞVEREN YÜKÜ	2.384,66 TL	705,25 TL

Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yatırım Teşvik Sistemi, 2018

Tablo 3.14’de yer alan tutar yatırımlarını Şanlıurfa’ya yapmayı planlayan yatırımcılara önemli avantajlar sunmaktadır. Yatırımların Şanlıurfa’da yapılması halinde firmalar bünyesinde çalıştırdıkları işçiler için ödemesi gereken aylık kişi başı 705,25 TL’lik bir ücretten kurtulmaktadır. Bu da firmalar için avantaj yaratan bir durumdur. Devlet tarafından sunulan bu destek unsuru yatırımcıların yatırımlarını Şanlıurfa iline çekmede önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yalnızca 6. bölgede yer alan iller için Sigorta Primi İşçi Hissesinin asgari ücrete denk gelen kısmı 10 yıllığına devletin hazinesi tarafından karşılanacaktır. 6. bölge kapsamında yer alan Şanlıurfa için de bu süre geçerlidir. Ayrıca bu bölgede işçi ücretlerinin asgari ücrete denk gelen kısmı üzerinden hesaplaması yapılan gelir vergisi

de 10 yıllık süre ile tahakkuk eden vergiden düşülecektir. Sigorta Primi İşveren Hissesine verilen desteklerde ise tamamlama vizesi yapılan teşvik belgesinde kaydı bulunan istihdam göz önüne alınmaktadır. Tamamlama vizesi yapılmasının ardından 10 yıllığına bu desteklerden yararlanmak mümkündür. 31.12.2015 tarihine kadar başlanılan yatırımlarda Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği 10 yıllık, 01.01.2016 tarihinden itibaren başlanılan yatırımlar da ise 7 yıllık olarak uygulanmaktadır. Söz konusu yatırımın Organize Sanayi Bölgesi'nde yapılması durumunda ise bu süre 12 yıla kadar çıkacaktır. Şanlıurfa ve diğer 6. bölge kapsamındaki illerde yatırımlar için destek tavanı gibi bir sınırlamadan söz edilemez.

Faiz Desteği: Şanlıurfa'da yapılması düşünülen bölgesel teşvik uygulamaları dahilinde desteklemelerden faydalanacak yatırımlar için bankalardan temin edilen minimum 1 yıl vadesi olan yatırım kredilerinin teşvik belgesinde kaydı olmak şartıyla sabit yatırım tutarının %75' ine kadar olan kısmı için ödenecek faizin ya da karın TL cinsi krediler için 7 puan, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerde 2 puanı, bakanlığın da onay vermesiyle azami ilk 5 yıl için ödenmek şartıyla bütçeden karşılanması mümkündür. Azami destek tutarı 900.000 TL olarak öngörülmüştür. Kullanılan makine ve teçhizat için bu desteğin uygulanması mümkün değildir (Karacadağ Kalkınma Ajansı Yatırım Teşvik Sistemi, 2018).

Yukarıda Şanlıurfa ili için verilen destek unsurları yer almaktadır. Bu destek unsurlarının Şanlıurfa'nın ekonomik büyüme ve kalkınmasını gerçekleştirmek, Şanlıurfa'nın bölgesel gelişmişlik seviyesini yükseltmek ve çeşitli istihdam alanları yaratmak amacıyla devlet tarafından sunulduğu görülmektedir. Yatırımcılara sağlanan bu kolaylıklar çoğu yatırımların Şanlıurfa 'ya kazandırılmasında önemli rol oynamıştır. 6. bölge içerisinde yer alan Şanlıurfa özellikle işgücü maliyetinin düşürülmesinde diğer illere göre daha avantajlıdır. Yine vergisel kolaylıklar ve sürelerin kapsamı bu il için son derece önemli imkanları da beraberinde getirmektedir. Kamu otoritesi ayrıca sektörler itibariyle de Şanlıurfa'ya çeşitli desteklemeler vermiştir. Bu desteklemelerden yararlanabilmek için ilgili sektörler ve istenilen şartlarda yatırım yapılması gereklidir. Aşağıda yer alan tablo da Şanlıurfa ili için öngörülen sektörlere verilen desteklemeler ve sabit yatırım tutarları yer almaktadır.

Tablo 3. 15. 2018 Şanlıurfa İli Bölgesel Desteklerden Yararlanabilecek Sektörler ve Bölgeler İçin Asgari Yatırım Tutarları

Sektör Kodu	US-97 Kodu	Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	6. bölge
1		Entegre damızlık hayvancılık yatırımları dahil olmak üzere entegre hayvancılık (dipnot 5'te belirtilen asgari kapasite şartlarına uymayan yatırımlar hariç)	500Bin TL
2		Su ürünleri yetiştiriciliği (balık yavrusu ve yumurtası üretimi dahil)	500Bin TL
3		Gıda ürünleri ve içecek imalatı (dipnot 6'da belirtilen yatırım konuları hariç)	500Bin TL
4		Tekstil Ürünleri İmalatı (dip not 8 'de belirtilen şartları sağlamayan iplik ve dokuma yatırımları hariç)	500Bin TL
5		Giyim eşyası imalatı	500Bin TL
6		Derinin tabaklanması ve işlenmesi	500Bin TL
7		Derinin tabaklanması, işlenmesi (sadece İstanbul deri İhtisas OSB ve Tuzla OSB' de yapılacak yatırımlar	500Bin TL
8		Bavul, el çantası, saraciye, ayakkabı vb imalatı	500Bin TL
9		Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç) hasır ve buna benzer örülerek yapılan maddelerin imalatı	500Bin TL
10		Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	500Bin TL
11		Kimyasal madde ve ürünleri imalatı	500Bin TL
12		Kimyasal gübre ve azotlu bileşenleri imalatı	500Bin TL
13		Pestisit (haşarat ilacı) ve diğer zirai kimyasal ürünlerin imalatı	500Bin TL
14		İlaç /eczacılıkta ve tıpta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünlerin imalatı	500Bin TL
15		Parfüm ile kozmetik ve tuvalet malzemeleri imalatı	500Bin TL
16		Patlayıcı madde imalatı	500Bin TL

17		İç ve dış lastik imalatı	500Bin TL
18		Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (cam ve cam ürünleri, fırınlanmış kilden kiremit, biriket, tuğla ve inşaat malzemeleri, çimento, hazır beton ve harç hariç)	500Bin TL
19		Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (çok katlı yalıtım camları, kiremit, biriket, tuğla, çimento, hazır beton ve harç hariç)	500Bin TL
20		Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (fırınlanmış kilden kiremit, biriket, tuğla ve inşaat malzemeleri, çimento, inşaat amaçlı beton ürünleri, hazır beton, harç, çok katlı yalıtım camları hariç)	500Bin TL
21		Düz cam düz camın şekillendirilmesi ve işlenmesi(çok katlı yalıtım camları hariç)çukur cam, cam elyafı imalatı	500Bin TL
22		Düz cam düz camın şekillendirilmesi ve işlenmesi(çok katlı yalıtım camları hariç)çukur cam, cam elyaf ve camdan elektrik izolatörleri ve seramik yalıtım malzemeleri imalatı	500Bin TL
23		Seramikten yapılan sıhhi ürünler, seramik yalıtım malzemeleri, seramik karo ve kaldırım taşı imalatı	500Bin TL
24		İnşaat amaçlı beton ürünleri imalatı	500Bin TL
25		Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, inşaat amaçlı beton ürünleri imalatı, kireç, alçı	500Bin TL
26		İnşaat amaçlı beton ürünleri imalatı ve ısı veya ses izole edici eşya ve karışımlar	500Bin TL
27		Demir-çelik dışındaki metal sanayi, metal döküm sanayi	500Bin TL
28		Metal eşya	500Bin TL
29		Merkezi ısıtma radyatörleri ve kazanların imalatı,	500Bin TL

		buhar kazanı imalatı (merkezi kalorifer kazanları hariç)	
30		Makine ve teçhizat imalatı	500Bin TL
31		Sınai kalıp	500Bin TL
32		Bürü, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	500Bin TL
33		Elektrikli makine ve cihazların imalatı	500Bin TL
34		Radio televizyon haberleşme teçhizatı ve cihazların imalatı	500Bin TL
35		Tıbbi aletler hassas ve optik aletler imalatı	500Bin TL
36		Motorlu kara taşıtı ve yan sanayi	500Bin TL
37		Hava taşıtları ve motorların bakım ve onarımı	500Bin TL
38		Motosiklet ve bisiklet	500Bin TL
39		Mobilya imalat(sadece metal ve plastikten imal edilenler hariç)	500Bin TL
40		Mobilya imalatı(sadece plastikten imal edilenler hariç)	500Bin TL
41		Oteller	500Bin TL
42		Öğrenci yurtları	500Bin TL
43		Soğuk hava deposu	500 Metrekare
44		Lisanslı depoculuk	500Bin TL
45		Eğitim hizmetleri (okul öncesi eğitim hizmetleri dahil, yetişkinlerin eğitilmesi ve diğer eğitim faaliyetleri hariç)	500Bin TL
46		Hastana yatırımı, huzur evi	500Bin TL
47		Akıllı çok fonksiyon teknik tekstil	500Bin TL
48		Atık geri kazanım veya bertaraf tesisleri	500Bin TL
49		Kömür gazı üretimi (sentez gaz)	500Bin TL
50		Seracılık	5 Dekar

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Mevzuatı, 2018

Tablo 3.15’de yer alan sektörlerde Şanlıurfa’da yatırım yapmayı kabul eden ve istenilen 500 Bin TL’lik asgari yatırım kapasitesini taşıyan yatırımcılara devlet çeşitli avantajlar sunmaktadır. Bahsi geçen sektörler devlet tarafından desteklenerek yatırımcıların bu alanlara özendirilmesi amaçlanmıştır. Bu sektörler Şanlıurfa ilinin kalkındırılması için ciddi desteklemeleri içinde barındırmaktadır. Ayrıca Şanlıurfa ili için tasarlanmasına karşın Türkiye’nin mevcut üretim kapasitelerinde de artışların yaşanacağı kaçınılmazdır. Hem ülke için hem de il için olumlu katkılar sağlayan bu teşvikler birçok yatırımcıyı Şanlıurfa’ya çekebilmiş istihdam ve işgücü olanaklarını genişletmiştir.

3. 7. 2. Karacadağ Kalkınma Ajansı

Karacadağ Kalkınma Ajansı, “5.01.2006 tarih ve 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’un 3’üncü maddesine göre, Ulusal Kalkınma Planı ve Programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin (TRC2 Bölgesi) ekonomik ve sosyal kalkınması ile gelişmesini hızlandırmak, bu amaçla kaynakların yerinde ve etkin bir şekilde kullanımını sağlamak ve bölgenin yerel potansiyelini harekete geçirmek, bölgedeki kamu ve özel sektör ile sivil toplum kuruluşlarının (STK) işbirliğini geliştirmek, bölgedeki iş ve yatırım olanaklarını tanıtarak bölgeye yönelik yatırımları teşvik etmek ve böylece bölgede yeni istihdam alanları oluşturarak bölgenin hem diğer bölgelerle olan hem de kendi içindeki sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarını azaltmak, sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla, Kalkınma Bakanlığı’nın DPT koordinasyonunda, 22.11.2008 tarih ve 27062 Sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan 10.11.2008 tarih ve 2008/14306 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş ve tüzel kişiliği haiz bir kuruluştur”.

Karacadağ Kalkınma Ajansı’nı ülkenin ulusal politikalarla eş güdümlü olarak TRC2 Bölgesi’ne nakdi ve aynı çeşitli yardımlar yapan kuruluş olarak da tanımını yapmak mümkündür. Bu yardımlar hibe şeklinde olabileceği gibi sektörlere belirli teknik nitelik kazandırılması şeklinde de olabilmektedir. Bu yardımlar belirli şartlarda ve konuda gerekli şartları sağlayan tüm kurum, kuruluş ve yatırımcılara verilmektedir.

Kalkınma ajansın yapacağı desteğin şartları ve tutarını kendi bünyesinde başvuru rehberlerinde yayınlamaktadır. Sunacağı desteğin hangi konuda ve sektörlerde olduğu Kalkınma Bakanlığı ve Ekonomi Bakanlığı'nın amaçları doğrultusunda belirlenmektedir. Bunun yanında genellikle bölgenin de ihtiyaçları Kalkınma Ajansının yaptığı fizibilite çalışmalarıyla belirlenmek de bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda konular seçilmektedir. Başvuru rehberinde konusu, tutarı ve şartları belirlenen desteklerden rehberde yayınlanan süre içinde başvurusunu yapmış ve kabul edilmiş tüm yatırımcılar yararlanmaktadır. Bu destekler genelde proje bazında verilen desteklemelerdir. Karacadağ Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı Çalışmaları esnasında TRC2 Bölgesi'nin problemlerine ve ihtiyaçlarına yönelik yoğun bir araştırma gerçekleştirmiştir. Yapılan bu araştırmaya göre TRC2 Bölgesi'nde desteğe ihtiyacı olan sektörlerin sanayi, turizm ve yenilenebilir enerji olduğu öngörülmüştür. Bu kapsamda Kalkınma Ajansı 2014 yılında Yenilenebilir Enerji ve Çevre Mali Destek Programını proje olarak belirleyip desteklenen konular içine dahil etmiştir. Bu program; Diyarbakır-Şanlıurfa ilinde ekonomik ve sosyal gelişimi sağlamak, bölgenin yenilenebilir enerjiye olan ilgisini arttırmak ve bölgenin rekabet edebilme gücünü geliştirmek gibi amaçları taşımaktadır. Aynı zamanda bölgenin enerji potansiyelinin değerlendirilmeye alınması, bölgenin yeşil enerji bölgesi konumuna getirilmesi ve güneş enerjisi, biyo-kütleden elektrik üretimi öncelikli olmak üzere yenilenebilir enerjinin yaygınlaştırılması amaçlarını taşımaktadır. Bu programın TRC2 bölgesi için yenilenebilir enerji konusunda ciddi getirileri bulunmaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı Yenilenebilir Enerji ve Çevre Mali Destek Programı Başvuru Rehberi 2016 Yılı Proje Teklif Çağrısı, 2018).

3. 8. Yeni Teşvik Politikalarının Şanlıurfa İline Kazandırdıkları

Ekonomik kalkınma devletin en önemli görevlerinden biridir. Ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi yöre ve bölgelerin gelişmesi için devlet birtakım ekonomi politikaları uygulamaktadır. Bu politikalar ülkenin mevcut durumu ve bölgelerin gelişme seviyelerine göre farklılık arz etmektedir. Kamu otoritesince çıkarılan teşvik yasalarını da ekonomi politikası olarak değerlendirmek mümkündür. 2012 yılında yürürlüğe giren yeni teşvik yasası önceki başlıklarda da ifade edildiği gibi birçok destek unsurunu barındırmaktadır. Özellikle bölgesel gelişmişlik önem kazanan konular arasındadır. 2012

yılı teşvik yasası ile önceki teşvik yasasının yansımaları önemli ölçüde değişmiştir. Şanlıurfa ili için bir değerlendirme yapılacak olunursa teşvik belgesi düzenlenen yatırımcıların sayısında ve istihdam da gözle görülür farklılıklar yaşanmıştır. Aşağıda yer alan tablo 3.16'da Şanlıurfa için düzenlenen yatırım teşvik belgeleri yer almaktadır.

Tablo 3. 16. Yıllar İtibariyle Şanlıurfa'ya Verilen Teşvik Belgeleri

Yıl	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam
2007	15	46	780
2008	28	86	542
2009	28	95	496
2010	84	209	2321
2011	50	393	1243
Yeni Teşvik Sistemi			
2012	86	432	5570
2013	130	985	9429
2014	77	369	5048
2015	104	494	4847
2016	93	86	4777
2017	255	1.399	8328
Toplam	950	5.094	43,381

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Belgesi İstatistikleri, 2017 ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Şanlıurfa İl Profili, 2018

Tablo 3.16'da belirli yıllarda Şanlıurfa ilinde düzenlenen teşvik belgeleri gösterilmektedir. 2012 yılında uygulamaya giren teşvik sisteminin getirilerini görmek

için 2012 yılı öncesi dönem de düzenlenen teşvik belgelerine de yer verilmiştir. 2007 yılından 2012 yılına kadar olan ki dönemde Şanlıurfa'da 291 adet toplam teşvik belgesi düzenlenmiştir. Bu teşvik belgeleri kapsamında faaliyet gösteren işletmelerde istihdam edileceği öngörülen istihdam sayısı ise 10952'dir. Söz konusu dönemlerin sabit yatırım tutarı toplam 1.261 milyon TL olarak hesaplanmıştır. 2012 yılında yürürlüğe giren yeni teşvik yasası düzenlenen teşvik belgesi sayılarında önemli bir artışa sebep olmuştur. 2013-2017 yıllarında ise Şanlıurfa'da toplam 659 adet teşvik belgesi düzenlenmiş yine bu yıllarda teşvik belgeleri kapsamında istihdamı öngörülen kişi sayısı 32,429'dur. Sabit yatırım tutarlarının toplamı bu yıllarda 3.832 milyon TL'yi aştığı görülmektedir Tablo da belirtilen tüm istatistiksel veriler gösteriyor ki 2012 yılında yürürlüğe giren teşvik yasasının farklı sonuçları mevcuttur. 2012 yılında uygulamaya konulan yeni teşvik sisteminin Şanlıurfa ili için getirileri büyük olmuştur. Tabloya bakılarak denilebilir ki teşvikler istihdam konusunda ciddi iş imkanları yaratmıştır. 2012 yılında uygulamaya konulan teşvik yasasının yansıması diğer bir yılda kendini göstermiş 2013 yılında düzenlenen teşvik belgesi sayısı %51 oranında bir artışla sonuçlanmıştır. Ayrıca yatırım teşvik belgesi kapsamına dahil olan işletmelerin istihdam oranında da 2013 yılında %70 'lik bir artış söz konusudur. Yeni teşvik uygulamaları ile Şanlıurfa'da yatırım yapmayı düşünen yatırımcı sayısında eskiye oranla yaklaşık 4 katı oranda bir artışın yaşandığı görülmektedir. Bütün bunlara bakılarak denilebilir ki yeni teşvik yasası ile istenilen hedefler doğrultusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. 6. bölgede yer alan Şanlıurfa'ya yönelik verilen teşvikler beklenen amaçları sağlama yolunda ilerlemektedir.

Tablo 3. 17. Yıllar İtibariyle Şanlıurfa’da Yatırıma Dönüşen Teşvik Belgeleri

	Tamamlanan Belge Adedi	İptal Edilmiş	Aktif Belge Sayısı	Ortalama Sabit Yatırım Tutarı (TL)	Ortalama İstihdam Müracaatta / Tamamlanan
2009	14	1	1	3.236.550	23/15
2010	71	32	9	1.831.673	23/29
2011	32	10	17	8.066.951	29/18
Yeni Teşvik Sistemi					
2012	53	19	28	3.672.919	66/75
2013	71	17	52	4.916.168	61/84
2014	30	6	43	3.097.483	61/112
2015	40	4	62	3.064.333	47/63
2016	24	0	69	1.232.289	51/68
2017	25	1	229	1.441.179	33/54
Toplam	360	90	510	3.395.838	43/57

Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yatırım Teşvik Belgesi, 2018

- **Tamamlanan Belge Adedi:** Yatırıma Dönüşmüş Teşvik Belgeleri
- **İptal Edilmiş:** İptal Edilmiş Yatırım Teşvik Belgeleri
- **Aktif Belge Sayısı:** Yatırım Aşamasında Olup Tamamlanamayan Teşvik Belgeleri

Yukarıda yer alan tablo 3.17’de yıllar itibariyle Şanlıurfa’da yatırıma dönüşen teşvik belgelerinin sayıları ve istihdamdaki ortalama oranları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 2009-2017 yılları arası Şanlıurfa’da talep edilen yatırım teşvik belgelerinin yaklaşık %41,37 ‘sinin tamamlanarak yatırıma dönüştüğü görülmektedir. Talep edilen teşvik belgelerinin %58,62’sinin ise hala yatırım aşamasında olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca tamamlanan yatırımlar için öngörülen ortalama istihdam sayısı 43, nihai olarak sonuçlanan ortalama istihdam sayısı ise 57 olarak belirtilmiştir. İptal edilen yatırımlar ise talep edilen teşvik belgesi sayısının %8’ini oluşturmaktadır. Yatırım teşvik belgesi almış yatırımların büyük bir çoğunluğunun tamamlanamadığı ve yatırım

aşamasında olduğu görülmektedir. Ayrıca istihdam sayılarının oranlarına bakıldığında beklenen ve gerçekleşen istihdam oranlarının da farklılık arz ettiği, gerçekleşen istihdam sayılarının beklenenden fazla olduğu da bilinenler arasındadır. 2012 yılında yürürlüğe giren teşvik yasasından sonraki yıllar yatırım teşvik belgesi sayıları incelendiğinde gözle görülür bir artışın yaşandığı açıktır. Yıllar itibariyle tamamlanan yatırımlar için nihai olarak ortalama istihdam sayılarının da yine 2012 ‘den sonra arttığı görülmektedir.

Tablo 3. 18. Yıllar İtibariyle Türkiye’de Yatırıma Dönüşen Teşvik Belgeleri

	Tamamlanan Belge Adedi	İptal Edilmiş	Aktif Belge Sayısı	Ortalama Sabit Yatırım Tutarı (TL)	Ortalama İstihdam Müracaatta / Tamamlanan
2009	940	225	133	13.343.666	45/50
2010	3011	946	544	15.834.758	34/37
2011	3024	685	891	11.134.056	20/31
Yeni Teşvik Sistemi					
2012	2652	433	1288	11.941.229	33/41
2013	2195	480	2309	12.345.987	37/43
2014	1214	271	2576	9.527.526	35/50
2015	1038	145	3412	9.445.310	31/43
2016	846	80	4228	7.093.820	27/32
2017	323	67	7095	2.674.298	30/59
Toplam	15243	3332	22476	10.371.183	32/42

Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yatırım Teşvik Belgesi, 2018

Yukarıda yer alan tablo 3.18’de yıllar itibariyle Türkiye’de yatırıma dönüşen teşvik belgelerinin sayıları ve istihdamdaki ortalama oranları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 2009-2017 yılları arası Türkiye’de talep edilen yatırım teşvik belgelerinin yaklaşık %40,41 ‘inin tamamlanarak yatırıma dönüştüğü görülmektedir. Talep edilen teşvik belgelerinin %59,58’inin ise hala yatırım aşamasında olduğu gözlemlenmiştir.

Ayrıca tamamlanan yatırımlar için öngörülen ortalama istihdam sayısı 32, nihai olarak sonuçlanan ortalama istihdam sayısı ise 42 olarak belirtilmiştir. İptal edilen yatırımlar ise talep edilen teşvik belgesi sayısının %8,83'ünü oluşturmaktadır.

Türkiye ve Şanlıurfa'da 2009-2017 yılları arasında talep edilen yatırım teşvik belgeleri tablo 3.17 ve 3.18'de gösterilmiştir. Bu tablolardaki veriler karşılaştırıldığında Türkiye ve Şanlıurfa'da yatırıma dönüşen yatırım teşvik belgesi oranlarının birbirine yakın olduğu ve nihai istihdam oranlarının da beklenenden yüksek gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Ayrıca yaratılan istihdam konusunda Şanlıurfa'da Türkiye ortalamasının üzerinde bir istihdamın gerçekleştiği görülmektedir. Bunun yanında yatırım aşamasında olan teşvik belgelerinin oranı da oldukça fazladır. 2012 yılında yürürlüğe giren teşvik yasasından sonra Türkiye ve Şanlıurfa için talep edilen yatırım teşvik belgesi sayısının arttığı gözlemlenmiş, bu sayıların oranları Şanlıurfa'da Türkiye ortalamasına göre daha olumlu bir seyir izlemiştir. 2009 ve 2012 yılı teşvik yasalarının uygulamaya konulmasının ardından Türkiye ve Şanlıurfa için yatırım teşvik belgeleri kıyaslandığında Şanlıurfa'nın teşvikleri yatırıma dönüştürme konusunda daha iyi bir konumda olduğu da açıktır. Tüm bu olumlu oranlar 2012 yılında 6. bölge kapsamında olan Şanlıurfa'ya verilen desteklemelerin avantajlı hale getirilmesinin ardından yaşandığı düşünülebilir.

Tablo 3. 19. 2009-2017 Yılları arasında Şanlıurfa’da Talep Edilen Yatırım Teşvik Belgelerinin İlçelere Göre Yüzdellik Oranı

İlçeler	Yüzdellik Oranlar
Merkez	%17
Ceylanpınar	%1
Eyyübiye	%29
Harran	%1
Suruç	%3
Akçakale	%2
Karaköprü	%5
Bozova	%2
Halfeti	%0,52
Siverek	%9
Birecik	%3
Haliliye	%11
Organize Sanayi Bölgesi’nde	%0,84
Viranşehir	%7
Hilvan	%2

Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yatırım Teşvik Belgesi, 2018

Yukarıda tablo 3.19’da 2009-2017 yılları arasında Şanlıurfa’da talep edilen yatırım teşvik belgelerinin ilçelere göre yüzdellik oranları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde en çok yatırım teşvik belgesinin %29’luk oranla Eyyübiye ilçesinde, en düşük yatırım teşvik belgesinin ise %0,52’lik oranla Halfeti ilçesi için talep edildiği görülmektedir.

Tablo 3. 20. Teşvikli Yatırımlar Kapsamında Öne Çıkan Sektörler (2009-2017)

Sektörü	Şanlıurfa	
	Adet	%
İmalat	446	% 49,01
Hizmetler	193	%21,20
Tarım ve Hayvancılık	83	%9,12
Madencilik	39	%4,28
Enerji	149	%16,37
Genel Toplam	910	%100

Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi Şanlıurfa Yatırım Destek ve Tanıtım Strateji Belgesi 2017, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Şanlıurfa İl Profili, 2018

Tablo 3.20 Şanlıurfa’da 2009-2017 yılları arasında düzenlenen teşvik belgelerine ait sektörel dağılımı göstermektedir. Bu tablo incelendiğinde yatırım teşvik belgelerinin %49,01’nin İmalat, %21,20’sinin Hizmetler %16,37’sinin Enerji ve %9,12’sininde Tarım ve Hayvancılık sektörlerine ait olduğu görülmektedir. Bu tablo düzenlenen teşvik belgelerinin büyük bir çoğunluğunun İmalat sektörü için talep edildiğini göstermektedir. Yine tabloda %16,37’lik kısmı oluşturulan enerji sektörünün yılları itibariyle bir analizi yapıldığında toplam 149 firmanın enerji için teşvik belgesinden yararlandığı gözlemlenmiştir. Enerji için talep edilen bu 149 teşvik belgesinin 139’unun 2016 yılı sonrası yıllarda talep edildiği bilinmektedir.

Tablo 3. 21. Yatırımların Sermayenin Türüne Göre Dağılımı Şanlıurfa 2007-2017

		Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam
2007-2011	Yabancı Sermaye	2	2	41
	Yerli Sermaye	203	828	5341
2012-2017	Yabancı Sermaye	23	452	5903
	Yerli Sermaye	722	3.813	32,096

Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi Şanlıurfa Yatırım Destek ve Tanıtım Strateji Belgesi, 2017 ve Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Belgesi İstatistikleri, 2017

Yukarıdaki tablo 3.21’de yatırımların sermayenin türüne göre dağılımı gösterilmiştir. Bu tabloya göre 2007’den 2011 yılına kadar olan ki dönemde yalnızca 2 yabancı sermayeli yatırımcının teşvik belgesi talep ettiği görülmüş bu kapsamda istihdamdan yararlanan toplam kişi sayısı da 41 olarak belirtilmiştir. 2012 yılından sonraki dönemin verilerine bakıldığında ise hem yabancı firma sayısı hem de yerli firma sayılarında ciddi artışların yaşandığı görülmektedir. Yeni teşvik sisteminin yürürlüğe girmesiyle birlikte Şanlıurfa’ya gelen yabancı yatırımcı sayısı 2012- 2017 arası dönemde toplam 23 olmuş, 2012 dönem öncesi verilerine göre yaklaşık 12 kat bir artışı da beraberinde getirmiştir. Yerli sermayeli firmaların bünyesinde ki istihdam eden kişi sayısında da gözle görülür artışların yaşandığı açıktır.

Tablo 3. 22. Teşvikli Yatırımlarda Yatırım Türü Şanlıurfa 2007-2017

	Yatırım Türü	Belge Adedi	Sabit Yatırım Milyon TL	İstihdam
2007-2011	Komple Yeni	171	724	4756
	Tevsi	15	82	438
	Diğer	19	24	188
2012-2017	Komple Yeni	649	3.712	33,283
	Tevsi	65	375	3886
	Diğer	30	178	331

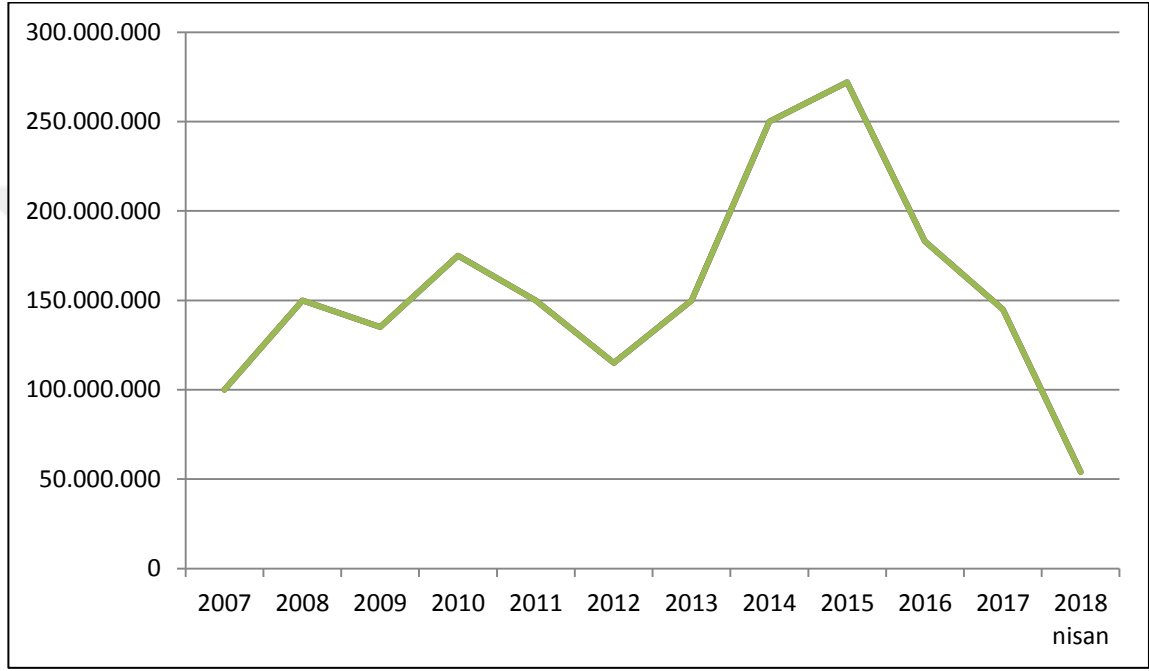
Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi Şanlıurfa Yatırım Destek ve Tanıtım Strateji Belgesi, 2017 ve Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Belgesi İstatistikleri,2017

Yukarıdaki tablo 3.22’ de 2012 öncesi ve sonrası dönemde Şanlıurfa’da yer alan teşvik belgelerinin yatırım türlerine göre ayrımı yer almaktadır. Bu verilere bakıldığında komple yeni yatırımlar için talep edilen belge sayısının tevsi ve diğer yatırımlara oranla daha çok olduğu görülmektedir. 2012 yılı sonrası yeni teşvik yasasının uygulamaya konulmasıyla komple yeni yatırım sayılarında ciddi artışlar yaşanmıştır. Ayrıca tevsi yatırım türünde de gözle görülür bir artışın yaşandığı açıktır. Komple yeni yatırım sayısının artması yeni bir üretim potansiyelinin açılması ve kişiler için iş imkanında doğması anlamına gelmektedir. 2012 yılı sonrası 649 komple yeni yatırımın yapılması 649 firmanın faaliyet göstererek Şanlıurfa ekonomisine katkısını da beraberinde getirmeyi öngörmektedir. Bu firmalar yaklaşık 33 bin kişiye yeni istihdam alanı yaratacağını belirtmiş işsizlikle mücadele de önemli bir yer edinmeyi amaçlamıştır. Bu firmaların faaliyete geçmesi ve Şanlıurfa iline katkısını Grafik 4.1’de ki Şanlıurfa ihracat gelirlerinde yaşanan artışla bağdaştırmak mümkündür.

Bu yatırım teşvik türleri içinde komple yeni yatırım için istenilen teşvik belgesi sayısının fazla olmasındaki en önemli neden teşvik belgesi için belirlenen en düşük sabit

yatırım tutarıdır. Sabit yatırım tutarının 500 Bin TL olarak belirlenmesi yatırımcıları yeni firma kurmaya yöneltmiştir. Ayrıca yeni teşvik yasasının 6. bölge için sunduğu avantajlı teşvik paketleri de bu belgelerin artışının bir diğer sebebi olarak gösterilebilir.

Grafik 4. 1. Şanlıurfa İhracat (Dolar) 2007-2018 *

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2018

*2018 yılı Nisan ayına kadar olan süreci kapsamaktadır.

Grafik 4.1 Türkiye İstatistik Kurumu 2018 yılı verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bu grafik 2007-2018 Nisan ayı itibariyle Şanlıurfa'da yapılan ihracat rakamlarını göstermektedir. Grafik 4.1 incelendiğinde 2012 yılı öncesi ihracat gelirlerinin oldukça düşük olduğu analiz edilmektedir. 2012 yılında yürürlüğe giren teşvik sistemi ile Tablo 3.16'da gösterilen yatırımcılar için düzenlenen teşvik belgesi sayısındaki artış özdeşleştirilebilir. Tablo 3.16'da ki verilerde düzenlenen belge sayılarında 2012 yılı sonrasında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Bu artışla beraber ihracat rakamlarının da arttığı gözlemlenmektedir. Grafik 4.1'de 2012 yılında Şanlıurfa'nın ihracat gelirinin 115 milyon dolar civarında olduğu teşvik yasasıyla beraber bu rakamın 2013'de 150 milyon doları ulaştığı görülmektedir. Ayrıca

çalışmamızın üçüncü bölümünde bahsettiğimiz, yatırımcıya sunulan desteklerin oran ve süresinin artırılması, yerli ve yabancı firmaların il içinde faaliyet göstermesi, bu artışın bir diğer nedeni olarak gösterilebilir. Komple yeni yatırım ve tevsi yatırım türlerinin artmasıyla ihracat rakamlarında bir artışın yaşandığı açıktır. Bunun yanında 2002 yılında bölgede faaliyet gösteren GAP'ın tarım, sanayi ve sosyal yaşamda getirdiği olumlu gelişmelerde ihracat gelirlerinde yaşanan artışın bir diğer sebebi olarak gösterilebilir. Faaliyet gösteren sanayisiyle paralel olarak ihracat gelirlerinin artması hiç kuşkusuz bilinenler arasındadır.

Tablo 3. 23. Türkiye- Şanlıurfa Yıllar İtibari İle İşsizlik Oranları

Yıllar	Türkiye	Şanlıurfa
2011	%9,1	%8,0
2012	%8,4	%6,2
2013	%9,0	%16,3
2014	%9,9	%17,4
2015	%10,3	%17,5
2016	%10,9	%17,2

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2017

Tablo 3.23'de Türkiye-Şanlıurfa yıllar itibariyle işsizlik oranları yer almaktadır. Buna göre 2012 yılına kadar Şanlıurfa işsizlik oranı Türkiye işsizlik oranının altında seyretmekte, 2012 yılından sonra Şanlıurfa işsizlik oranında bir artışın yaşandığı gözlemlenmektedir. Türkiye geneli işsizlik oranlarında yaşanan artışla Şanlıurfa 'da yaşanan işsizlik oranlarındaki artışın paralellik göstermediği açıktır. 2012 yılında sonra Şanlıurfa işsizlik oranlarının Türkiye ortalamasının üstünde seyrettiği tabloda yer alan diğer bilgiler arasındadır.

Şanlıurfa Organize Sanayi Bölgesi'nde 2017 yılında firmalar üzerinde yapılan anketli bir araştırma Şanlıurfa'da ki firmaların incelenmesi bakımından önemli sonuçları gözler önüne sermektedir. Toplam 139 firma veri olarak kabul edilmiş ve bu firmalar üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalara göre bu 139 firmanın büyük bir kısmının

Kobi'lerden oluştuğu görülmektedir. Kobi'ler üretim ve iş imkanlarının artırılması bakımından Şanlıurfa'da önemli bir yere sahiptir. Ayrıca katma değer yaratan ekonominin en ciddi yapı taşı olarak da değerlendirilmektedir. Araştırmaya konu olan işletmelerin %6'sının 1996 yılı evvelinden, %47'sinin 1996-2011 arası dönemde, %47'sinin ise 2012-2017 yılları arasında faaliyete geçtikleri görülmektedir. 2012 yılında uygulamaya konulan teşvik yasası işletme sayılarında ciddi artışların yaşanmasına yol açmıştır. 139 firma üzerine yapılan araştırmalarda firmaların %66'sının 10 yaş altı firmalardan oluştuğu görülmektedir. Yani söz konusu firmalar yakın dönemde faaliyete geçen firmalar olarak değerlendirilebilir. Bu da yine teşvik mekanizmasının hayata geçirilmesiyle bağdaştırılmaktadır. Aşağıda yer alan tabloda söz konusu 139 firmanın yararlandıkları destek unsurlarının yüzdeleri olarak oranları gösterilmektedir (Sivrekli ve Sarıışık, 2017: 20-23).

Tablo 3. 24. Şanlıurfa Organize Sanayi Bölgesinde Yer Alan 139 Firma'nın Yararlandığı Destek Unsurlarının Yüzdeleri Oranları

Destek unsurları	Yüzdeleri Oran
Sigorta Primi İşveren Hissesi	%30
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteklerinden	%30
Yatırım İndirimi,	%25
KDV İstisnası	%25
KDV İadesi	%25
Gelir Vergisi Stopajı	%18
Gümrük Vergisi Muafiyeti	%15
Faiz Desteği	%13
Yatırım Yeri Tahsisi	%11
Hiç faydalanmayan	%53

Kaynak: Sivrekli ve Sarıışık, 2017: 20-23

Söz konusu bu firmaların %30'u Sigorta Primi İşveren Hissesi ve Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteklerinden yararlanmıştır. Yatırım İndirimi, KDV İstisnası ve KDV İadesi desteklerinden %25'i, Gelir Vergisi Stopajı Destek unsurundan ise firmaların

%18'i faydalanmıştır. Gümrük Vergisi Muafiyetinden %15, Faiz Desteğinden yararlananların sayısı %13 ve Yatırım Yeri Tahsisinden yararlananlar ise %11 olarak belirtilmiştir. Bu firmaların yaklaşık %53'nün yatırım teşviklerinden faydalanmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 3.24 incelendiğinde adı geçen firmaların büyük bir çoğunluğunun 2012 yılında teşvik yasasıyla teşvik araçları arasına katılan Sigorta Primi Desteğinden yararlandığı görülmüştür. Yine 2012 yılı teşvik yasası ile teşvik araçları arasına dahil edilen Gelir Vergisi Stopajı Desteği ve KDV İadesi desteklerinin yüzdelik oranlarının fazla olduğu açık bir şekilde gözlemlenmektedir. Bu oranların yüzdesinin fazla olması hiç şüphesiz 2012 yılı teşvik yasasının olumlu sonuçlar doğurduğunu ortaya çıkarmaktadır. Sunulan teşvik unsurlarının çeşidinin artırılması, oran ve sürelerin uzatılması da yatırımcıyı cezbetmede önemli bir rol oynamıştır. Kendi içinde 2012 yılı öncesi ve sonrası teşvik sistemleri değerlendirildiğinde ilerlemeler kaydedilirken genel olarak bir değerlendirme yapıldığında %53'lük bir oranın teşviklerden yararlanmaması bölgenin yeterince teşviklerden faydalanamadığını ortaya çıkarmaktadır.

3. 9. Genel Değerlendirme ve Öneriler

2012 yılı teşvik yasası ve önceki dönem teşvik yasasının yatırımcılara sunduğu avantajlar ve destek unsurları farklılık göstermektedir. Bu kapsamda düzenlenen teşvik belgesi sayıları da farklıdır. 2007 yılından 2012 yılına kadar olan ki dönemde Şanlıurfa'da 291 adet toplam teşvik belgesi düzenlenmiş, bu teşvik belgeleri kapsamında faaliyet gösteren işletmelerde istihdam edenlerin sayısı ise 10952 olarak belirtilmiştir. Söz konusu dönemlerin sabit yatırım tutarı toplam 1.261 milyon TL olarak hesaplanmıştır. 2012 yılında yürürlüğe giren yeni teşvik yasası düzenlenen teşvik belgesi sayılarında önemli bir artışa sebep olmuştur. 2013-2017 yıllarında ise Şanlıurfa'da toplam 659 adet teşvik belgesi düzenlenmiş yine bu yıllarda teşvik belgeleri kapsamında 32,429 kişinin istihdam imkanından faydalanacağı düşünülmüştür. Sabit yatırım tutarlarının toplamı bu yıllarda 3.832 milyon TL'yi aştığı görülmektedir. Yıllar itibariyle Şanlıurfa teşvik belgeleri incelendiğinde talep edilen teşvik belgelerinin hepsinin yatırıma dönüşmediği bir bölümünün iptal bir bölümünün ise hala yatırım aşamasında

olduğu görülmektedir. Bu belgelerin %58,62'sinin yatırım aşamasında olduğu, %41.37'sinin ise tamamlanarak faaliyete geçtiği bilinenler arasındadır. Yine yatırıma dönüşen teşvik belgelerine göre beklenen ve gerçekleşen istihdam oranlarının farklı olduğu nihai istihdamın beklenenden fazla gerçekleştiği de görülmektedir. Şanlıurfa'da yıllar itibariyle yatırım teşvik belgelerinin Türkiye'ye oranla yatırıma dönüşmesi daha fazla olmuş, istihdam yaratmada da yine Türkiye 'ye göre daha iyi iş imkanları ortaya çıkarmıştır. 2012 yılında yürürlüğe giren teşvik yasasının Şanlıurfa'da yeni işletmelerin kurulmasına ve istihdam olanaklarının artmasına sebep olduğu söylenebilir.

Yeni teşvik yasası ile ekonomik seviyesi iyi olan birinci ve ikinci bölgeye yapılan yatırımların gelişmemiş olan yörelere doğru yoğunlaştığı görülmektedir. Bilhassa en az gelişmiş olan altıncı bölgeye yapılan yatırımlarda ciddi artışlar yaşanmıştır. Özellikle 6. bölgenin istihdam sayılarında bir artış söz konusudur. Bu artışlar bölgeye verilen Gelir Vergisi Stopajı ve Sigorta Primi Destek unsurlarıyla alakalıdır. Ayrıca işçi maliyetleri konusunda verilen desteklemelerde bu artışların nedenleri arasındadır. 6. bölge kapsamında yer alan Şanlıurfa'da düzenlenen yatırım teşvik belgelerinde yaşanan artışlar yeni teşvik yasasının amaçlarını belirli ölçüde gerçekleştirdiğinin kanıtı olarak gösterilebilir. Söz konusu artışların yaşanmasında bir diğer önemli neden ise Sigorta Primi İşveren Payı ve Gelir Vergisi Stopajı unsurlarının 10 yıllığına uygulanacak olmasıdır. Bu gibi desteklemeler Şanlıurfa ilini emeğe dayalı sektörlerde cazibe merkezi olarak göstermiştir. Gerek teşvik unsurlarının çeşitlendirilmesi gerekse bölgeye sunulan teşviklerde yer alan oran ve sürelerin daha avantajlı hale getirilmesi Şanlıurfa'ya gelen yatırımcı sayısını arttırmıştır. Şanlıurfa'da gelen yatırımcılar bölge halkına istihdam konusunda önemli iş alanları yaratmıştır. Bunun yanında sabit yatırım tutarlarının düşürülmesi ve teşvikli yatırımlar için istenilen tutarların aşağıya çekilmesi yatırımcıları cesaretlendirmeye yetmiştir. 2012 yılı teşvik yasasının yürürlüğe girmesinden sonraki yıllarda Şanlıurfa ihracat gelirlerinde bir artışın yaşandığı açık olarak gözlemlenmiştir. Ayrıca bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla sürdürülen programlar da Şanlıurfa ekonomisine olumlu katkıları beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda Şanlıurfa ilinin de içinde bulunduğu GAP'ın ihracat ve istihdama olan katkısı tablo 3.10 ve 3. 11'de açıkça görüldüğü gibidir. GAP ile hedeflenen kırsal kesimin gelirini arttırmak, bölge sanayine

katkıda bulunmak, yüksek tarımsal verimlilik elde etmek gibi amaçların Şanlıurfa iline önemli ölçüde katkısı olduğu gözlemlenmektedir. 2002 yılında bölgede faaliyet gösteren GAP'ın tarım, sanayi ve sosyal yaşamda getirdiği olumlu gelişmeleri de ihracat gelirlerinde yaşanan artışla bağdaştırmak mümkündür. Ayrıca Faaliyet gösteren sanayisiyle paralel olarak ihracat gelirlerinin de arttığı hiç kuşkusuz bilinenler arasındadır. GAP ile bölgede geliştirilen tarım ve sulama alanlarının, imalat sanayisinin hammaddesini oluşturan ürünlerin üretimini arttırdığı kabul edilirse buna eş güdümlü olarak tablo 3.20'de yer alan sektörlerde imalat sanayisi oranının yüksek olması arasında doğrusal bir ilişki kurulabilir. Yine 2017 yılında 139 firma üzerinde gerçekleştirilen anketli çalışmada Şanlıurfa Organize Sanayi Bölgesi'nde kurulan firmaların %66'sının 10 yaş altı olduğu düşünüldüğünde; Söz konusu firmaların 2009 yılından sonra çoğunlukla kurulması, 2009 ve 2012 yılı teşvik sitemlerinin yatırımcıyı Şanlıurfa'ya çekmede önemli bir rol oynadığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen bölgesel gelişmişlik seviyesinin arttırılması, istihdam olanaklarının çoğaltılması ve kalkınmanın gerçekleşmesi gibi amaçların yeterli seviyede gerçekleşmediği görülmüştür. Tablo 3.23'de Türkiye ve Şanlıurfa işsizlik oranları gösterilmiştir. Bu tabloda Türkiye'nin 2016 yılı işsizlik oranının %10,9, Şanlıurfa işsizlik oranının ise %17,2 olduğu görülmektedir. Buna göre Şanlıurfa işsizlik oranının Türkiye ortalamasının üstünde olduğu açıktır. Bu da teşviklerin istihdam ve iş imkanları konusunda yeterli seviyede olmadığına açık bir kanıttır. Ayrıca tablo 3.24'de 139 firma üzerinde yapılan çalışmada belirtilen teşviklerden hiç yararlanmayan %52'lik oran teşviklerin sahada yatırımcıyla etkin bir şekilde buluşamadığını göstermiştir. Sunulan teşviklerin yeterli olmadığına bir diğer kanıtı ise 2003 yılında DPT tarafından yapılan illerin sosyo- ekonomik gelişmişlik sıralamasıdır. 2003 yılında yapılan sıralamada Şanlıurfa 68. sırada yer alırken 2009 yılında yürürlüğe giren teşvik sisteminden sonra 2011 yılında yapılan yeni bir sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Şanlıurfa'nın 73. sıraya gerilediği görülmektedir. Bu da teşviklerin bölgeler arası eşitsizlikleri giderme konusunda Şanlıurfa'da beklenen amaçları gerçekleştirmediği göstermektedir. Diğer taraftan Şanlıurfa için avantajlı teşviklerin verilmesi Şanlıurfa ile Türkiye kıyaslamasında ikisinin yatırım ve istihdam oranlarının hemen hemen yakınlık göstermemesini öngörmektedir. Zira Şanlıurfa'ya verilen teşvik avantajlarıyla gelen

yatırımcı sayısı ve istihdam oranlarının Türkiye ortalamasından çok yüksek sayıda olması beklenmektedir. Her ikisinde de gerçekleşen teşvik oranlarının paralellik göstermesi teşviklerle amaçlananın yeterince elde edilemediğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Tüm bunlardan yola çıkarak denilebilir ki 2009 yılı ve 2012 yılı teşvik sitesinin yürürlüğe girmesi Şanlıurfa'ya gelen yatırımcı sayısını arttırmış fakat teşviklerle amaçlanana karşılamaya yeterli olmamıştır. Ayrıca bölgede sürdürülen GAP'ın Şanlıurfa ekonomisine katkıları olumlu olmakla beraber projenin tamamı bitmediğinden etkilerini kesin olarak ölçmek mümkün değildir.

Uygulanan teşvik politikalarının beklenen amaçları karşılaması ve Şanlıurfa'da gereken gelişmeyi sağlayabilmesi için aşağıda yer alan politikaların uygulanması yerinde olacaktır.

1. Verilen teşvik unsurlarının daha da çeşitlendirilerek yeni unsurların teşvik yasasına ilave edilmesi
2. Sunulan destek unsurlarının oran ve sürelerinin daha avantajlı hale getirilmesi
3. Yatırımlar için öngörülen asgari sabit yatırım tutarlarının düşürülmesi
4. Verilen desteklemelerin tüm kurum ve kuruluşlara tanıtımının yapılması, yatırımcının sunulan desteklerden haberdar edilip bilinçlendirilmesi
5. Yatırımcıların teşviklerden etkin bir şekilde yararlanmasının sağlanması
6. Devletin yatırımcılara sağladığı desteklemelerin yasalarla güvence altına alınması ve teşviklerden yararlananlar için güven ortamının yaratılması
7. Bölgesel Kalkınma Ajansının proje bazında verdiği parasal desteklemelerin miktarının artırılması ve projelerin sektörel çeşitliliğinin genişletilmesi
8. Bölgenin nitelikli insan gücü yetiştirmede önemli bir yeri olan Harran Üniversitesi ile işbirliği yapılarak ilgili sektörler için teknik eğitimlerin verilmesi ve niteliksel istihdam yaratılması
9. Faaliyete geçen firmalarla ilgili insan gücü yetiştirmede Harran Üniversitesi'nde ilgili bölümlerin açılması
10. Bölgenin büyüme ve gelişmesinde önemli yeri olan ulaşım, su, kanalizasyon, fiziki altyapı, güvenlik, terör olayları gibi unsurlarda gereken iyileştirmelerin yapılması

11. Ekonomi Bakanlığı'nın çıkardığı teşvik yasaları ve bölgesel kalkınma ajanslarının sunduğu nakdi yardımların eş güdümlü olarak aynı sektörü destekleyici nitelikte olması
12. Beşeri Sermaye yetersizliğini gidermek amacıyla gerekli desteklemelerin yapılması
13. Yatırımcılar için gerekli olan fiziki alan, bina, makina ve tehzizatların devlet tarafından temin edilmesi
14. Sanayinin hammaddesini oluşturan tarımsal faaliyetlerin üretimi için yeni projelerin faaliyete geçirilmesi
15. İstihdam yaratan iş kollarına yönelik desteklemelerin genişletilmesi
16. Nüfusunun fazla olmasından dolayı emeğe dayalı sektörler için cazip yatırım teşviklerinin sunulması
17. Yatırım teşvik belgesi talep edip yatırımlarını tamamlayamayan firmaların yakın takibe alınması ve ilgili denetimlerin yapılması

SONUÇ

Geçmişten günümüze kadar olan iktisadi hayat incelendiğinde ekonomik faaliyetlerin değişime uğradığı görülmüştür. İnsanların yaşam standartlarının artması ve sosyal ihtiyaçların çeşitlenmesi ekonomi politikalarının da yön değiştirmesine neden olmuştur. Genel olarak iktisat politikaları Klasik ve Keynesyen İktisat olmak üzere iki ana görüş üzerinde temellendirilmiştir. Klasik İktisat görüşünde devletin tamamıyla ekonomik hayatın dışında tutulduğu, tam kamusal mal niteliği taşıyan malların üretimini gerçekleştirmesi gerektiği savunulurken Keynesyen İktisat görüşünde ise devletin ekonomik kararlar üzerinde etkili olduğu ekonomik hayatın her safhasında var olması gerekliliği savunulmuştur.

Klasik İktisat'ın öngörülerine bakıldığında devlet hiçbir şekilde ekonomik hayata müdahale etmemeli ekonomik hayatın içinde yer almamalıdır. Bunun tam tersi olarak 1929 ekonomik krizle ortaya çıkan Keynesyen İktisat'da ise devlet çeşitli müdahalelerle piyasanın yetmediği yerde devreye girerek piyasanın eksikliklerini telafi etmelidir. Bu iki görüş günümüze kadar değişik politikalarla şekillenerek günümüzde hala varlığını devam ettirebilmiştir. Toplumsal refah düzeyinin artması devletin ekonomik hayat üzerindeki varlığını sorgulanır hale getirmiş devletten beklentileri giderek arttırmıştır. Toplumsal ihtiyaçların arttığı günümüzde ülkelerin refah seviyelerinin artırılması için devletin piyasada etkin bir rol oynayacağı görüşü üzerinde fikir birliğine varılmıştır. Kıt olan kaynaklar hükümetleri çeşitli politikalarla ihtiyaçları etkin bir şekilde karşılama eğilimine yöneltmiştir. Tam bu noktada ortaya çıkan Maliye politikası piyasanın eksik olduğu, yerine getiremediği durumlarda ve eksik istihdamın giderilmesinde etkin bir rol oynamıştır.

Devlet ekonomik hedeflere ulaşmak için Maliye politikası araçlarını kullanmış, piyasa etkinliğini amaçlamıştır. Maliye politikası araçları yardımıyla devlet vergilerle özel kesimden aldığı kaynakları kamuya aktarmış ve birtakım harcamalarla bireylerin satın alma gücünü arttırmıştır. Maliye politikasının en genel amacı belirlenen amaçlar doğrultusunda mümkün olunan en yüksek faydanın elde edilmesi ve ülkenin ekonomik refahının artırılması olarak değerlendirilebilir. Maliye politikasının başlıca araçları,

kamu gelirleri (vergi, resim harç,v.b), kamu harcamaları, borçlanma ve bütçe politikası olarak gösterilebilir. Devlet bu politikalar yardımıyla ekonomik hayata yön vererek ekonomik hedefleri başarmayı amaçlamaktadır. Maliye politikası araçları içinde sayılan teşvik politikaları da ekonomik hayatın içinde önemli bir yere sahiptir. Herhangi bir ekonomik faaliyetin diğerlerine göre daha fazla ve hızlı gelişmesi genel olarak teşvik politikaları ile mümkün olmaktadır. Ülkede yer alan bölge ve sektörlerin geliştirilmesi, iyileştirilmesi ve istenilen seviyeye getirilmesi yine teşvikler yoluyla. Kamu idaresi tarafından çıkarılan teşvikler yatırımcıları çeşitli faaliyetlere özendirerek ve yöreler arası gelişmişlik seviyelerini dengelemek amacıyla uygulanmaktadır. Bölgeler arası gelişmişlik farkları ve yetersiz sektörel faaliyetler teşvik yasalarının çıkarılmasının başlıca nedenleri arasındadır.

Maliye politikası aracı olarak kabul edilen teşvik politikaları ile devlet; sosyo-ekonomik yapıyı güçlendirici tedbirler olarak ekonomik büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirmek istemektedir. Sürdürülebilir kalkınma ve eldeki kaynakların ekonomi politikalarıyla uyumlaştırılması teşvik politikalarının diğer amaçları arasında gösterilebilir. Genel olarak teşvikler devlet tarafından sunulduğu için kamu otoritesine büyük külfetler yüklemektedir. Fakat iktisadi hayata yarattığı avantajlar hesaplandığında önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu otoritesi özellikle günümüzde teşviklerle önemli projeleri gerçekleştirmiş, birçok sektörde bu aracı kullanmıştır. Ekonomistlere göre teşvikler yatırım kararlarında önemli bir etkiye sahiptir. Yatırımcılar teşvikler doğrultusunda yatırımlarına yön vermişler sunulan avantajlardan yararlanmışlardır. Bu şekilde teşviklerin kullanılması hem yatırımcıyı desteklemiş hem de ülkenin kalkınmasında etkin bir rol oynamıştır.

Ekonomik kalkınma ve ekonomik istikrar bütün ülkeler için istenilen mevcut durumu yansıtmaktadır. Ekonomik kalkınma ve ekonomik istikrarın sağlanmasında teşvikler önemli bir yere sahiptir. Tüm dönemlerde uygulama alanı bulan teşvik mekanizması sunduğu imkanlar ve avantajlarla farklı uygulamaları içinde barındırmaktadır. Özellikle firmalara sunulan vergi muafiyetlikleri ve istisnalar teşvik araçları içinde en sık başvurulan unsurlardandır. Teşviklerin uygulandığı tüm ekonomiler de önemli ilerlemeler kaydedilmiş teşviklerin yoğunluğu ve çeşitliliği

artırılmıştır. Seçilen sektör ve alanların geliştirilmesine göre tercih edilen destek unsurları da farklılaştırılmıştır.

Teşvik politikalarının en yoğun olarak uygulandığı dönem 1960'lı yıllardır. 30 Eylül 1960 yılında kurulan DPT Türkiye için önemli bir iktisadi yapı olarak değerlendirilebilir. Bu teşkilatın kurulmasının ardından kalkınma planları hazırlanmış ülkenin ekonomik kalkınmışlık seviyesi arttırılmak istenmiştir. Kalkınma planları doğrultusunda ekonomide bir takım tedbirlere yer verilmiş kalkınma politikaları ile planlar uyumlaştırılmıştır. Türkiye'de 1960'lı yıllar da uygulanmaya başlanan beş yıllık kalkınma planlarının içeriğine bakıldığında ithal ikameci bir sanayi stratejisinin benimsendiği görülmektedir. Genel olarak sanayi sektörünün geliştirilmesi ve üretim hacminin arttırılması amaçları üzerinde yoğunlaşmaların olduğu bilinmektedir. Devlet yardımlarının tüm bölgelere ulaştırılması da yine kalkınma planları ile amaçlananlar arasındadır. Uygulanmaya başlanan kalkınma planlarından itibaren cari açığın azaltılması hedeflenmiş ekonomide genel olarak dengenin sağlanması için çaba harcanmıştır. Yıllık programlarla planlanan hedefler arasında bağlantı kurulup plan dışına kaymış projeler için esneklikler getirilmiştir. 1980 yılına kadar beşer yıllık planlar halinde uygulanan kalkınma planları hemen hemen aynı ekonomi politikaları üzerinde yoğunlaşmıştır.

1980'de ortaya çıkan Arz Yönlü İktisat çerçevesinde kalkınma planları yeniden şekillendirilmiştir. 1980 yılında ortaya çıkan Arz Yönlü İktisat ile dışa açılma süreci başlamış, ekonomik liberalleşme serbestleşme yaşanmıştır. 1980 dönemi öncesi yıllar incelendiğinde kamu otoritesi tarafından sürekli müdahaleye maruz kalan piyasa işleyemez hale gelmiş ve bir etkinsizlik durumu oluşmuştur. Arz Yönlü İktisat'la beraber piyasa kendi haline bırakılmış ihracatı arttırıcı önlemler alınmıştır. İthal ikameci politikanın yerine ihracatı arttırıcı büyüme politikalarının uygulanması teşvikleri ülke için önemli hale getirmiştir. Arz Yönlü İktisat'a göre vergi oranlarında yapılacak indirimler bir yandan insanların daha fazla çalışmasını teşvik ederken bir yandan da vergi kaçırma arzularının düşmesine yol açarak vergi tahsilatının artmasına sebep olacaktır. Vergi indirimleri yoluyla yapılan teşviklerin temelini Arz Yönlü İktisat ile ilişkilendirmek mümkündür. Yatırım Teşvikleri için öngörülen parasal desteklemeler

arttırılarak yatırımcılara sunulan imkanlar genişletilmiştir. Yatırım yapmayı düşünen kişilerin yatırım kararları büyük ölçüde sunulan teşviklerle etkilenmiştir. 1980’li yıllardan itibaren teşvik politikalarının ekonomideki yeri arttırılarak vergisel teşviklerde desteklemeler çoğaltılmıştır.

2000 yılına gelindiğinde AB’ye katılmak isteyen Türkiye’nin Maliye politikası ve teşvik politikalarında değişiklikler yaptığı görülecektir. AB’ye uyum süreci teşviklerin bu süreçle paralel hareket etmesini zorunlu kılmıştır. Ayrıca teşviklerin etkinlik açısından değerlendirilmesi de yine bu dönemde yapılan uygulamalar arasındadır. 14 Temmuz 2009 tarihinde 2009/15199 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile uygulamaya konulan yeni teşvik yasası Türkiye için önemli teşvik unsurlarını içinde barındırmıştır. Bu teşvik yasası ile yatırımcılara verilen desteklemeler çeşitlendirilmiş ve yatırımcılar belirlenen sektörlere yönlendirilmiştir. Söz konusu teşvik yasası büyük projeli yatırımları desteklemesi bakımından önceki teşviklerden ayrılmaktadır. Bunu yanında yöresel teşvikler ve sektörlere verilen teşvikler aynı anda tasarlanarak uygulanmıştır. Büyük yatırımlar için öngörülen teşviklere yoğun desteklemeler sağlanmıştır. Bundan evvelki teşvik politikalarının içeriği incelendiğinde KÖY’ün ön planda olduğu görülecektir. Bununla amaçlanan geri kalmış yörelerin kalkındırılması ve ekonomik seviyesinin iyileştirilmesidir. Ancak 2009 yılı teşvik yasasının destek unsurları ve yöneldiği alanlar farklılık göstermektedir. Sektörlerin mevcut durumu analiz edilerek rekabet yaratabilen alanlara bu teşvik sisteminde yer verilmiştir. 2009 yılı teşvik yasası 2012 yılında yürürlüğe giren ”Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar’ın” uygulamaya konulmasıyla değişikliğe uğratılmıştır. 15 Haziran 2012’de çıkarılan yeni teşvik yasası Türkiye’nin 2023 vizyonunu ortaya koymuş ihracatın özendirilmesi üzerinde durulmuştur. Yeni teşvik yasası ile destek unsurları arttırılmış özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerini kapsayan 6. bölgeye yapılan yatırımlar avantajlı desteklemelerden faydalanmıştır. Sosyo-ekonomik durum göz önüne alınarak yapılan bölge sınıflandırılması içinde 6. bölgede yer alan Şanlıurfa’da önemli teşvik unsurlarını içinde barındırmaktadır. Hem yörenin hem de şehrin kalkındırılması amacı ile sunulan destekler Şanlıurfa ili için hayati önem taşımaktadır. Sunulan destek unsurlarının uygulanma süresi bakımından özellikle Şanlıurfa en avantajlı il konumundadır. Teşvik

yasası kapsamında tanınan vergisel kolaylıklar, Yatırım Yeri Tahsisi, Sigorta Primi gibi destek unsurlarının yine bu şehir için yatırımları çekmede ciddi kolaylıklar sağladığı görülmektedir. Yeni teşvik yasasında belirtilen destek unsurlarının yanında bölgeyi kalkındırma amacıyla sürdürülen GAP'da Şanlıurfa ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Tarımsal verimlilik, sulama alanlarının iyileştirilmesi ve kırsal kesimin gelirinin artırılması amaçları ile sürdürülen GAP bölgesinde ve Şanlıurfa'da istenilen amaçları belirli ölçüde karşılamıştır. Yıllar itibari ile Şanlıurfa ihracat gelirlerine bakıldığında GAP'ın faaliyete geçmesinin ardından gözle görülür bir artışın yaşandığını açıklar. GAP'la tarımsal verimlilik artışının yaşandığı düşünüldüğünde bununla beraber yatırım teşvik belgesi sayısı da artmış ve Şanlıurfa'da birçok firma faaliyete geçmiştir. Talep edilen yatırım teşvik belgelerinin içeriğine bakıldığında imalat sanayi sektörünün çoğunlukta olduğu, imalat sanayi sektöründe de tarım sektörünün payının yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bölgede sürdürülen yatırım projelerinin yansımalarının Şanlıurfa ili için olumlu olduğunu söylemek mümkündür. 2009 ve 2012 yılında yürürlüğe giren teşvik yasalarının sunduğu destek unsurları Şanlıurfa'ya gelen yatırımcı sayısını arttırmıştır. Yeni yatırımcıların Şanlıurfa'da yatırım yapması ve yeni işletmelerin faaliyete geçmesi istihdam olanaklarında da bir artışı beraberinde getirmiştir. Şanlıurfa'da kurulan firmaların kuruluş yılları dikkate alındığında 2009 ve 2012 yılı teşvik yasalarının yürürlüğe girmesinden sonra hız kazandığı gözlemlenmiştir. Bu da uygulanan teşvik politikalarının amaçlananı kısmen de olsa gerçekleştirdiğinin kanıtı olarak gösterilebilir. Gerek uygulamaya konulan teşvik yasaları gerekse bölgede faaliyette olan GAP'ın Şanlıurfa ekonomisine katkısı göz ardı edilemez. Ayrıca 2016 yılında KHK ile yürürlüğe giren Cazibe Merkezleri Programı'nda sunulan desteklemelerin de Şanlıurfa ili için olumlu gelişmeleri beraberinde getireceği açıktır. Yine TRC2 bölgesinde çeşitli amaçlar için faaliyet gösteren Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın sunduğu ayni ve nakdi yardımların Şanlıurfa'ya gelen yatırımcı sayısını arttırdığı görülmektedir.

Devletin bölgeler arası gelişmişlik seviyesini eşitlemek, işsizliği azaltmak, tasarrufu katma değeri yüksek olan malların üretimine yönlendirmek gibi amaçlar için sunulan teşviklerin Şanlıurfa ekonomisine getirisinin olumlu olduğunu söylemek

mümkündür. Fakat teşvik politikalarının hedeflediği amaçları tam olarak karşılamaya yeterli değildir. 6. bölge kapsamında yer alan Şanlıurfa, verilen destelemelerde en avantajlı il konumunda olmasına rağmen yatırımların istenilen düzeyde gerçekleşmediği görülmüştür. Yatırımcının yatırım yeri tercih ederken dikkat ettiği bileşenler sadece sunulan teşviklerle alakalı değildir. Bölgenin fiziki şartları, pazar alanı, hammaddeye yakınlık, ulaşım, vasıflı işgücünün bulunması gibi birçok faktörde yeterli seviyede olması istenilmektedir. Şanlıurfa ilinin ekonomik olarak gelişmesini öngören teşvikler bölgenin coğrafi yapısı, ulaşım, güvenlik, beşeri sermaye yetersizliği, altyapı sorunları ve terör olaylarının varlığı gibi unsurlarda yaşanan olumsuzluklardan dolayı istenilen ölçüde başarı elde edememiştir. Bölgeye verilen teşviklerle beraber sosyo-ekonomik unsurlarda iyileştirmelerin yapılması yatırımların Şanlıurfa'ya çekilmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Ayrıca 2011 yılında Şanlıurfa'nın sınır komşusu olan Suriye'de yaşanan siyasi krizle Şanlıurfa'ya göçlerin yaşanması Şanlıurfa'nın nüfusunda önemli artışları da beraberinde getirmiştir. Göçle gelen nüfusun kayıt dışı ve ucuza çalışmak istemesi, iş imkanlarının daraltılmasına yol açtığından işsizliğin düşmemesine neden olan faktörler arasında gösterilebilir.

KAYNAKÇA

2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ve 2012/1 Sayılı Tebliğ”, Sayılı Resmi Gazete’de Yayınlanma Tarihi: 19.06.2012, 28328 ,Sayılı Resmi Gazete, (2012).

2012/3802 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar”, Resmi Gazete’de Yayınlanma Tarihi: 13.10.2012, 28328 Sayılı Resmi Gazete, (2012) .

2017/10111 Karar Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar”, Resmi Gazete’de Yayınlanma Tarihi: 03.05.2017, 30055 Sayılı Resmi Gazete, (2017).

Acar, Fatih “Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001 - 2013),” *Çalışma Dünyası Dergisi*, S.2, (2013), 15-32.

Acinöroğlu, Serkan “Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği,” *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, S.2, (2009), 148-165.

Akçacı, Tamer, Esra Karapınar “Kamu Harcamalarının Enflasyonist Etkisinin Ekonomik Analizi “ *İnternotionel Journal Of Social Sciene*, S.6, (2013), 1-18.

Akdeve, Erdal, Erdal Tanas Karagöl “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları,” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.37, (2013), 329-350.

Akdoğan, Abdurrahman, *Kamu Maliyesi*, Ankara: Gazi Kitapevi, 2007.

Aktel, Mehmet “Küreselleşme Süreci ve Etki Alanı,” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.2, (2001), 193-203.

Akyol, Mehmet “Bölgesel Kalkınma ve Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Ekonomik Etkilerinin Analizi,” *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, S.9, (2016), 49-61.

Alpaslan, Mustafa, “Gelir Vergisi Mükelleflerinde ve Kurumlarda Zarar Mahsubu”, (2016), <http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/mustafaalpaslan/0261/>, Erişim Tarihi: 28 Ocak 2017.

Altay, Asuman, Şahin Karabulut “Türkiye’de Mali Teşvik Sistemi ve Yatırımlara Sağlanan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi,” *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.4, (20017), 189-202.

Armağan, Ramazan “Türkiye’de Gelir Ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri,” *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, S.3, (2007), 227-252.

Arslan, Erdal “Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları”, *Kamu-İş*, S.3, (2010), 85-108.

Aslan, Onur Ender “Devlet Planlama Teşkilatı: 1980 Sonrası Dönüşüm,” *Amme İdaresi Dergisi*, S.1, (1998), 103-123.

Ay, Ahmet, Zeynep Karaçor “2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma,” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.16, (2006), 68-86.

Aydın, Bahadır “Kalkınmada Öncelikli Yörelere Uygulaması ve Zonguldak,” *Amme İdaresi Dergisi*, S.2, (1999), 27-41

Aydın, Fazıl “Hükümet Programları ve Kalkınma Planlarında Maliye Politikası,” Ankara, (2009).

Ayn Rand, “Kapitalizm Nedir”, Nejdet Kandemir (çev.), *Liberal Düşünce Dergisi Kış*, S.37, (2005), 165-184.

Bahar, Ozan “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Turizm Sektörüne Sağlanan Teşvikler,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.1, (2007), 61-78.

Bakırcı, Fehim, Emine Demet Ekinci ve Tuba Şahinoğlu “Bölgesel Kalkınma Politikalarının Etkinliği: Türkiye Alt Bölgeler Bazında Bir Uygulama,” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.2, (2014), 281-298.

Baxter, Marianne, Robert G. King “Fiscal Policy in General Equilibrium,” *The American Economic Review*, S.3, (1993), 15-334.

Bekçi, İsmail, Hayrettin Usul “Göller Bölgesindeki Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Finansal Sorunları ve Çözüm Yolları,” *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF*, S.1, (2001), 111-125.

Berber, Metin, Ebru Çelebi “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”
https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/40836569/TrkBlgeselKalknmaPolitikalarndaYeniA_1.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1502974159&Signature=wXDae6gnqEX94XqRzqeRZf6FX1g%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DTrk_Blgesel_Kalknma_Politikalarnda_Yeni.pdf
Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2017.

Bozdoğan, Nur Mine “Bölgesel Kalkınmanın Sağlanmasına Yönelik Vergi Özendirme Önlemlerinin Türkiye Açısından İncelenmesi ve Etkinliğinin Analizi”, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, TOBB Yayın Sıra No: 57, (2008).

Bozkurt, Cevdet “Yatırım Teşvik Belgesine İstinaden Gümrük Vergisi Muafiyeti Kapsamında Makine ve Teçhizat İthalı,” *Mali Çözüm Dergisi*, S.134, (2016), 195-204.

Candan Tatar, Güzide, Volkan Yurdadoğ “Türkiye’de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları,” *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.27, (2017), 155-177.

Candan, Nesrin “Türkiye’de 1990 Yılından Sonra Uygulanan Vergi Politikaları ve Kriz Etkisi,” *Tarım Ekonomisi Dergisi*, S.2, (2012), 79-86.

Çelebi, A. Kemal, Hamza Kahrıman “Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Ar-Ge Faaliyetlerine Yönelik Vergi Teşvikleri ve Bunların Karşılaştırmalı Analizi,” *Maliye Dergisi*, S.16, (2011), 33-63.

Çetin, Murat, Hayriye Işık “Türkiye ve Avrupa Birliği Ekonomilerinde Yenilikler ve Ar-Ge’nin Teşviki: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme,” *Maliye Dergisi*, S.166, (2014), 75-94.

Çımat, Ali, Mehmet Avcı “Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Vergi Uygulamaları,” *Mali Çözüm Dergisi*, S.58, (2002), 149-161.

Çiloğlu, İsmail “Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü,” *Hazine Dergisi*, S.13, (2000), 29-49.

Çiloğlu, İsmail “Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi,” *Hazine Dergisi*, S.8, (1997) 1-15.

Çivi, Emin, Ece Demiray Erol “Ulusal Rekabet Gücünü Arttırma Yolları: Literatür Araştırması ,” *Yöntem ve Ekonomi Dergisi*, S.1, (2008), 99-114.

Demircan Siverekli, Esra “Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi” *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, S.21, (2003), 97-116.

Deniz, Hikmet, “Yeni Teşvik Sistemi ve Diyarbakır, Karacadağ Kalkınma Ajansı”, 2016,https://www.karacadag.gov.tr/Dokuman/Dosya/www.karacadag.org.tr_209_DV7B52NK_yeni_tesvik_sistemi_ve_diyarbakir_subat_2016.pdf ,Erişim Tarihi: 12 Ocak 2018.

Devlet Planlama Teşkilatı Planlama Dergisi, Özel Sayı, Ankara, (2002).

Dinleyici, Dilek, Özlem Özkıvrak “Bütçe Anlayışındaki Değişim Süreci: Denk Bütçe İlkesinin Erozyonu ve Açık Bütçe Politikası,” *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, S.2, (2010), 1-3.

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı “Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu”(2000),<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/65/oik523.pdf> ,Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2017.

Duran, Mustafa “Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları” T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Araştırma İnceleme Dizisi, (2003), No: 33, Ankara.

Duran, Mustafa “Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları (1968-1998),” Araştırma İnceleme Dizisi, (1998), Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Düzakın, Erkut, Berna Kıran Bulgurcu “Kalkınmada Öncelikli İllerin Ekonomik Etkinliklerinin Değerlendirilmesi”, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, S.1, (2010), 1-18.

Edizdoğan, Nihat, Özhan Çetinkaya ve Erhan Gümüş, *Kamu Maliyesi* Bursa: Ekin Yayınevi, 2013.

Eğilmez, Mahfi, *Kamu Maliyesi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016.

Eğilmez, Mahfi, *Kolay Ekonomi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012.

Eğilmez, Mahfi, *Küresel Finans Krizi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.

Eğilmez, Mahfi, *Makro Ekonomi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.

Ekici, M. Sena, *Ekonomik Gelişme Aracı Olarak Yatırım Teşvikleri ve Doğu-Güneydoğu Anadolu Örneği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993.

Erçakar, Mehmet Emin “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması,” *Mevzuat Dergisi*, S.153, (2010), <https://www.mevzuatdergisi.com/2010/09a/01.htm>, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2017.

Erdem, Metin, Doğan Şenyüz ve İsmail Tatlıoğlu, *Kamu Maliyesi*, Bursa: Ekin Yayınevi, 2013.

Erginay, Akif, *Kamu Maliyesi*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1973.

Erkiletlioğlu, Hatice “Dünyada ve Türkiye’de Ar-Ge Faaliyetleri,” (2013), https://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ar_07_2013.pdf, Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2017.

Ersan, Alper “Ar-Ge, Yenilik, Bilim ve Teknoloji Destekleri,” İstanbul Ticaret Odası Rehber Yayınları Yayın No: 2011-21, (2012).

Eser, Emre ”Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler”, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yayın No: 2822, (2011),

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2018, www.gap.gov.tr, Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2018.

Gök, Rukiye “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Uygulanan Vergisel Teşviklerin Türkiye Özelinde Değerlendirilmesi,” *Vergi Dünyası*, S.357, (2011), 161-174.

Gökçen, Ahmet “Kalkınmada Öncelikli Yörelere Uygulanan Gelişme Politikaları,” *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, S.2, (2011), 363-390.

Gökmenoğlu, Seyyit Muharrem, Mustafa Akal ve Remzi Altun Işık “Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler” *Rekabet Dergisi*, S.4, (2012), 3-43.

Gönen, M. Ali “Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü,” *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.29, (2013), 117-134.

Gönül, Sevinç, Turan Binici “Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (KASDEP) Kapsamında Kurulan Damızlık Sığır Yetiştiriciliği Kooperatiflerinin Genel Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri (Şanlıurfa Örneği),” *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, S.3, (2016), 214-222.

Gülmez, Mustafa, İlkay Noyan Yalman “Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Sivas İli Örneği,” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, S.2, (2010), 235-257.

Gümüş, Erhan “Serbest Bölgelerde Vergi Uygulamalarının Değerlendirilmesi,” *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, S.1, (2007), 48-60.

Güngör, Tuncer, Mehmet Faruk Eskibalci “Türkiye Enerji Hammaddeleri Potansiyelinin Değerlendirilebilirliği,” *İstanbul Üniversitesi. Müh. Fak. Yerbilimleri Dergisi*, S.1, (2003), 81-92.

Güven, Yılmaz “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi,” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, S.1, (2008), 75-97.

Güzel, Abdulkadir “1927 Tarihli Urfa Salnamesinin Tarihi Coğrafya Özellikleri Bakımından Değerlendirilmesi,” *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, (2012), 231-262.

Güzel, Simla “Ar-Ge Harcamaları ve Vergi Teşvikleri: Belirli Ülkeler Karşısında Türkiye’nin Durumu,” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, S.2, (2009), 29-48.

Hayrettin, Tüleykan, Selçuk Bayramoğlu “Türkiye’de 24 Ocak Kararlar İle Başlayan Finansal Serbestleşmenin Günümüz İktisadi ve Mali Yapısına Yansımaları” *International Journal of Social Science*, S.44, 401-420.

Hepektan, Erdem “Türkiye’nin Dönüşüm Sürecinde Uygulanan Dış Ticaret Politikaları”, 2. Ulusal İktisat Kongresi, (2008), http://debis.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/hepaktan.pdf, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017.

Herekman, Aykut, *Kamu Maliyesi*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1988.

İştar, Emel “Altarnetif Bir Finansman Modeli Olarak Risk Sermayesi,” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, S.46, (2013), 183-198.

İzmir Ticaret Odası “Türkiye de Yatırımların ve İhracatın Teşviki”, İzmir, 1993.

Kahraman, Abdulkadir, “Soru ve Cevaplarla Yeni Yatırım Teşvik Sistemi”, 2012, kpmg.com.tr.

Kalaycı, Cemalettin “Elektronik Ticaret ve Kobi'lere Etkileri,” *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, S.1, (2008), 140-150.

Karabıçak, Mevlüt “Türkiye’de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel ve Yerel Kalkınma Üzerine Olası Etkileri,” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.3, (2013), 263-280.

Karaca, Nurullah, İlker Doğan, Serka Kalkınma Ajansı, “30 Soruda Kredi Garanti Fonu(KGF)Destekleri’’,(2013),<http://www.serka.gov.tr/store/file/common/a3a2ad6bf3b2e4423d5684ff729b1953.pdf>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2017.

Karacadağ Kalkınma Ajansı ,”Yatırım Teşvik Belgesi”, 2018, www.karacadağ.gov.tr. Erişim Tarihi 1 Haziran 2018.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, “2010 Yılı Ön Bölgesel Gelişme Planı, TRC2 Diyarbakır-Şanlıurfa Bölgesi”, 2010.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, “Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi Şanlıurfa Yatırım Destek ve Tanıtım Strateji Belgesi 2017-2023”, 2017.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, “TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı”, 2013.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2018, www.karacadağ.gov.tr. Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2018.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, “Yenilenebilir Enerji ve Çevre Mali Destek Programı Başvuru Rehberi 2016 Yılı Proje Teklif Çağrısı”,2018 <https://www.karacadağ.gov.tr/destekler/2/proje-teklif-cagrisi/>. Erişim Tarihi:10 Mayıs 2017.

Karadağ Coşkun, Neslihan, İbrahim Organ “Gümrük Uzlaşması Ve Vergi Usul Kanunu’ndaki Uzlaşma Kurumu İle Karşılaştırılmalı Olarak Değerlendirilmesi,” *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, S.1, (2014), 370-396.

Karakurt, Alper “Küresel Kriz Ortamında yatırım Teşvikleri,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, S.2, (2010), 143-163.

Karataş Gürel, “D. Teşvikler Yoluyla İstihdam Yaratmak”, TUSIAD Yayınları. <http://tusiad.org/tr/fikir-ureten-fabrika/item/7798-tesvikler-yoluyla-istihdam-yaratmak.pdf>, Erişim Tarihi: 10 Haziran,2017.

Kasalak, Kadir “Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri,” *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.27, (2012), 65-79.

Kaya Göze, Dilek, Ayşe Durgun Kaygusuz “2008 Küresel Krizi ve Sonrasında Türkiye’de Uygulanan Maliye Politikalarına Genel Bir Bakış,” *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, S.26, (2015), 171-194.

Kaymak, Hasan “Yabancı Doğrudan Yatırımları Artırmak İçin Teşvikler Gerekli ve/veya Yeterli mi?,” *Maliye Dergisi*, S.149, (2005), 74-104.

Kılıç Savrul, Burcu, Bülent Doğru “TR 22 Düzey 2 Bölgesinin 2012 Yılı Teşvik Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi,” *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.1, (2013), 1-20.

Kirmanoglu, Hülya, *Kamu Ekonomisi Analizi*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım: 2014.

Koçtürk, O. Murat, Meryem Gölalan “1923-1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi,” *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, S.2, (2010), 48-65.

KOSGEB,(2010).[http://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Arge/Ar-Ge_%C4%B0novasyon_ve_End%C3%BCstriyel_Uygulama_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1_\(09\).pdf](http://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Arge/Ar-Ge_%C4%B0novasyon_ve_End%C3%BCstriyel_Uygulama_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1_(09).pdf), Erişim Tarihi:24 Ağustos 2017.

Leblebici, Fatih “Devlet Yardımları Uygulamasının Maliyeti ve Ekonomik Göstergelerle Mukayesesi,” DPT Yayınları, Yayın No: 2663, (2002).

Mountford, Andrew, Harald Uhlig “What are the Effects of Fiscal Policy Shocks?,” *SFB 649 Economic Risk Berlin*, Discission Paper, 2005-039.

Orhaner, Emine, *Kamu Maliyesi*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2007.

Ökten, Şevket, Hüseyin Çeken “GAP Projesi'nin Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikaları İçindeki Yeri Ve Önemi,” *Tarım Ekonomisi Dergisi*, S.1, (2008), 13-22.

Özbilen, Şevki, *Maliye Politikası*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1998.

Özdemir, Volkan “Türkiye’de Planlı Kalkınma Deneyimleri Türkiye’nin Kuruluş Yılından İtibaren Gelişmişlik Düzeyini Arttırmak İçin Uygulamaya Koyduğu Ekonomik Kalkınma Planlamalarına Kısa Bir Bakış”,(2014), https://dumludag.files.wordpress.com/2013/09/ozdemir_planlama.pdf, Erişim Tarihi:3 Temmuz 2017.

Özer, İlhan, *Devlet Maliyesi*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1986.

Özer, Yunus Emre “Küresel Rekabet - Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye,” *Review of Social, Economic & Business Studies*, S.10, (2007), 389-408.

Özker, A. Niyazi, Mine Biniş “Vergi Uygulamalarında Bölgesel Kalkınma Hedefleri Ve Bölgesel Mali Teşvikler Açısından Değerlendirilmesi” *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S.19, (2010), 491-508.

Öztürk, Fevzi, (2013) “Türkiye ekonomisinin kırılma noktası: 24 Ocak İstikrar Kararları”, <http://www.dunyabulteni.net/haberler/244303/turkiye-ekonomisinin-kirilma-noktasi-24-ocak-istikrar-kararlari>, pdf, Erişim Tarihi: 4 Haziran 2017.

Öztürk, Salih “Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirilmesi,” *Mevzuat Dergisi*, S.94, (2005), 1-20.

Özyurt, Hasan “Atatürk Dönemi Birinci ve İkinci Beş Yıllık: Sanayileşme Planları ve Türk Ekonomisindeki Yapı Değişikliğine Etkileri (1933-1938)”, file:///C:/Users/PC/Downloads/6477-17348-1-SM%20(3).pdf Erişim Tarihi: 29 Haziran 2017.

Pehlivan, Osman, *Kamu Maliyesi*, Trabzon: Murathan Yayınevi, 2011.

Pınar, Abuzer, *Maliye Politikası Teorisi ve Uygulama*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.

Reçepoğlu, Mürşit, Mustafa Kemal Değer “Türkiye’de Bölgesel Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Düzey 2 Bölgeleri Üzerine Panel Veri Analizleri (2004-2011),” *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* S.14, (2016), 7-21.

Sakinç, Süreyya, *Yerel Yönetimler Maliyesi*, Ankara: Orion Kitabevi, 2012.

Selim, Sibel, O. Murat Koçtürk ve Pınar Eryiğit “Türkiye’de Yatırım Teşvikleri ve Sabit Yatırımların İstihdam Üzerine Etkisi: Panel Veri Analizi,” *Online Dergi*, S.4, (2014), 661-673.

Sevinç, Haktan “Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları,” *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, S.2, (2011), 35-53.

Sivrekli, Esra, Murat Demir, Saffet Erdoğan, Oğuz Yıldırım, Mithat Arman Karasu, Ahmet Sabri Örgütlü, Eyyüp Karaoğul, Hatice Aztimur, Nihat Küçük, Ahmet Çakır, Baran Arslan, Gökhan Kuzucanlı , “Şanlıurfa İli Sektör Analizi: Mevcut Durum, Çözüm Önerileri Strateji ve Destek Eylem Planı”, Uyum Ajans / Ankara, Şanlıurfa, 2017.

Süzer, Furkan, “Kurumlar Vergisi Kanunu 9. Maddesinde Tanımlanan Zarar Mahsubu Müessesesi ve Özelgeler Işığında Değerlendirilmesi”, <http://tr.moorestephens.com/MediaLibsAndFiles/media/tr.moorestephens.com/Documents/KVKanunununZararMahsubuveozelgelerisigindaDegerlendirilmesi.pdf?ext=.pdf>, Erişim Tarihi: 28 Ocak 2017.

Şahin, Mehmet, Özge Uysal “Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Yatırım Teşviklerinin Shift-Share Analizi,” *Maliye Dergisi*, S.160, (2011), 111-138.

Şanlıoğlu, Ömer, Enes Ömer Özcan “Türkiye’de Uygulanan Turizm Teşvik Politikaları Ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme,” *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, (2017), 97-118.

Şanlıurfa Büyük Şehir Belediyesi, “Ekonomik Yapı 2017”, <http://www.sanlıurfa.bel.tr/icerik/14/2/ekonomik-yapi>,Erişim Tarihi: 21 Ocak 2018.

T.C Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü “Sanayi Yatırımlarına Verilen Destekler ve Teşvik Programları”,(2017), <https://sgm.sanayi.gov.tr/DokumanGetHandler.ashx?dokumanId=10307832-83d7-4ced-a2fa-9520e15c4661>, Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2017.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, (1968) “İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968 – 1972”, Ankara.

T.C. Şanlıurfa Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, “Şanlıurfa İl Çevre Durum Raporu”,2011, http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/sanlıurfa_icdr2011.pdf,Erişim Tarihi: Erişim Tarihi: 20 Ocak 2018.

Takım, Abdullah “Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları,” *Maliye Dergisi*, S.160, (2011), 154-176.

Tamer, Mustafa “Kalkınma ve Bölge Valiliği”, Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: DPT:2572, Ankara, (2001).

Tatar, Güzide, *Türkiye’de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2011.

Tatlı, Metin, “Serbest Bölge Teşvikleri, Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA)”, 2015 <http://www.baka.org.tr/uploads/147810-serbestbolgetesvikleri.pdf>,Erişim Tarihi: 1 Ocak 2018.

Tekeli, İlhan “Üçüncü Beş Yıllık Plan Üzerine Genel Bir Değerlendirme,” *Mimarlık Dergisi*, S.11, (1972), 52-72.

Tekin, Ahmet “Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri,” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.16, (2006), 301-316.

Toker, Boran “Türkiye’de Turizm Sektörü Teşviklerinin Değerlendirilmesi,” *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, S.2, (2007), 82-92.

Topal, Hanefi Mehmet “Teşvik politikalarının Gerekçeleri ve Etkinliği: Kurumsal Bir Yaklaşım,” *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, S.2, (2016), 36-51.

Trakya Kalkınma Ajansı, “Yatırım Teşvik Sistemi Nedir?”, 2012, <http://www.trakyaka.org.tr/content-347-yatirim-tesvik-sistemi-nedir.html>, Erişim Tarihi: 10 Ocak 2018.

TTGV, https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi_-fjF3-_VAhXjApoKHas_DswQFgg_MAM&url=http%3A%2F%2Fwww.gtu.edu.tr%2Ffiles%2FArastirma%2F08_ttgvtanitim-arage.doc&usq=AFQjCNHya3N7ufJtvdTOtPtGvxkdo0--ow, 24 Ağustos 2017.

Tutar, Filiz, Mehmet Demiral “Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları,” *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, S.1, (2007), 65-83.

TÜBİTAK, “T.C Maliye Bakanlığı Ar-Ge İndirimi” <https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjziL3L-vHVAhXIK5oKHQYXDtsQFgg0MAI&url=https%3A%2F%2Fwww.tubitak.gov.tr%2Ftr%2Fdestekler%2Fsanayi%2Fsanayi-tesvikleri%2Ficerik-tc-maliye-bakanligi-ar-ge-indirimi&usq=AFQjCNFcbnHHzCZcwT0mcjg3pk25lzwRoA>, (2017), Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2017.

Tüleykan, Hayrettin “Mali Teşvik Uygulamalarında Ar-Ge ve Önemi,” *Uluslararası Bilimsel Araştırma Dergisi*, S.2, (2016), 36-51.

Türkal, Hasan, *Ülkemizde 1980 Sonrası İmalat Sanayinde Faaliyet Gösteren Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Sağlanan Devlet Yardımlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, Devlet Yardımları Rehberi, 2018, <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Destek/Devlet%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%20Rehberi/Devlet%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%20Rehberi.pdf?lve>, Erişim Tarihi: 3 Ocak 2018.

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, 2018 , www.ekonomi.gov.tr Erişim Tarihi: 10 Ocak 2018.

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, “2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ve 2012/1 Sayılı Tebliğ”, <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-249246>, Erişim Tarihi: 3 Ocak 2018.

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları”, 2015 <https://www.taysad.org.tr/uploads/dosyalar/07-05-2015-03-04-Yatirim-Tesvik-Sistemi-10-Nisan-2015.pdf> ,Erişim Tarihi: 3 Şubat 2018.

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, “Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları”, 2014 <http://www.tumsiad.org.tr/resimler/destekler/dd455061.pdf>, Erişim Tarihi: 3 Şubat 2018.

Türkiye İhracatçılar Meclisi, 2018, www.tim.org.tr, Erişim Tarihi: 10 Haziran 2018.

Türkiye İstatistik Kurumu, Sayı: 24635,2017, www.TUIK.gov.tr Erişim Tarihi: 22 Ocak 2018.

Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, “Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Gelişme İçin Bir Model”, TOBB, Yayın No: Genel 105, Ar-Ge 39, 1989.

Türkoğlu, Musa, Süha Çelikkaya “Türkiye’de Kobi’lere Yönelik Ar-Ge Destekleri” *Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, S.2, (2011), 56-71.

TÜSİAD “Sanayileşme Teşvik Sistemleri”, Yayın No: TÜSİAD-T/90.12.135, (1990).

TÜSİAD “Üçüncü Beş Yıllık Planın İlk Üç Yılına Değerlendirilmesi ve 1975 Yılı Programı Uygulaması ”, Yayın No: TÜSİAD –T/76.I.34, (1976).

Uluslararası Tarım ve Gıda Konfederasyonu, ‘Hibe ve Destekler’ <http://tarimkon.org/tr/k/20/HIBE-ve-DESTEK/55/Hibe-ve-Destekler.html>, Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2017.

Usul, C. Cansu, Yabancı Sermaye Yatırımlarına Sağlanan Vergisel Teşvikler Ve Örnek Çalışma, Yayınlanmış *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Uygur, Ercan, İrfan Cıvırcı, *Gap Bölgesinde Dış Ticaret ve Tarım*: İmaj Yayınevi, 2004.

VI. Beş yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K. Raporu “Yatırımları Teşvik Politikaları”, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1989.

Yatırım Destek Ofisi Şanlıurfa, “Tarım Bölgeleri”, 2018, <http://www.investsanliurfa.com/yatirim-rehberi-Kategori.asp?SayfaAltCatId=12>, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2018.

Yavan, Nuri “Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği”, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları Yayın No:27, (2010).

Yavan, Nuri “Teşviklerin Bölgesel Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Analiz,” *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, S.81, (2011), 65-104.

Yayar, Rüştü, Yusuf Demir “Bölgesel Kalkınma ve Yatırım Teşvikleri: Tokat İlinde Bir Uygulama,” *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, S.39, (2012), 119-146.

Yeni Teşvik Sistemi & Yatırımlarda Devlet Yardımı, 2015, http://www.akib.org.tr/files/downloads/Ekler/Yeni_Tesvik_Sistemi.pdf,ErişimTarihi: 5 Ocak 2018.

Yerebakan, Metin “Türkiye İçin Model Olabilecek Ülkelerde Uygulanan Teşvik Uygulamaları ve Ülkemize Uygulanabilirliği” İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2007 - 51 İstanbul, 2007.

Yıldırım, Selim “Devlet Planlama Teşkilatı’na Sosyalist Planlama Açısından Bir Bakış,” *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S.29, (2015), 23-32.

Yılmaz, Abdullah, Tahsin Güler “Ak Parti Hükümetleri Döneminde Siyaset ve Bürokrasi Arasındaki Güç Mücadelesinin Devlet Planlama Teşkilatı Üzerinden Okunması,” *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, S.2, (2016), 294-316.